

2023

Geopolitinių ir
saugumo iššūkių
sprendimo galimybių
studija

Siekiant tinkamai pasiruošti naujos Valstybės pažangos strategijos rengimui ateities įžvalgų (angl. *foresight*) metodu, šioje ataskaitoje aptariamos ateities tendencijos ir iššūkiai, kurie bus svarbūs Lietuvos tarptautinės aplinkos raidai ir užsienio bei saugumo politikai. Ataskaitoje taip pat pateikiama ankstesnių ekonominės politikos programų vertinimo apžvalga, užsienio šalių gerųjų praktikų pavyzdžiai, esamos ekosistemos analizė ir rekomendacijos dėl ekosistemos transformacijos. Kartu su ateities įžvalgų metodu rengiant šią ataskaitą buvo taikyta numatomų rengti programų išankstinio vertinimo prieiga.

Tyrimą atliko:

Dr. Mariusz Antonowicz ir Justinas Mickus

Metodologiją rengė:

Dr. Erika Vaiginienė

Redagavo:

Ramunė Kanišauskaitė

Dėkojame:

Dėkojame visiems scenarijų ir tematinių ekspertinių diskusijų dalyviams ir moderatoriams, ekspertinės apklausos respondentams, interviu respondentams ir autorius konsultavusiems ekspertams.

Informacija tyrimo citavimui:

STRATA (2022). Geopolitinių ir saugumo iššūkių sprendimo galimybių studija. Vyriausybės strateginės analizės centras.

Parengta vykdant projektą „Įrodymais grįsto valdymo kompetencijų centro įkūrimas“
(Nr.10.1.1-ESFA-V-912-01-0025)

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašome siųsti info@strata.gov.lt

Turinys

Santrumpos	4
Santrauka	5
Įvadas	7
1. Ateities iššūkių ir tendencijų analizė	9
2. Ankstesnių užsienio ir saugumo politikos programų vertinimų rezultatų apžvalga	13
2.1. Strateginių tikslų rinkinio vertinimas	13
2.2. Taktinių sprendimų siekiant strateginių tikslų įgyvendinimo vertinimai	14
3. Alternatyvūs Lietuvos tarptautinės aplinkos raidos scenarijai	18
3.1. Pirmasis scenarijus: „Puikus naujasis pasaulis“	18
3.2. Antrasis scenarijus: „Šiaurinė žvaigždė“	20
3.3. Trečiasis scenarijus: „Kapanojimasis“	21
3.4. Ketvirtasis scenarijus: „Amžinas įšalas“	22
4. Kitose šalyse vykdomų pokyčių gerųjų praktikų pavyzdžiai	24
4.1. Izraelis	24
4.1.1. Saugumo ir saugumo iššūkių suvokimas	24
4.1.2. Pokyčių priėmimas ir įgyvendinimas	25
4.1.3. Visuomenės palaikymo užtikrinimas	26
4.2. Suomija	27
4.2.1. Saugumo ir saugumo iššūkių suvokimas	27
4.2.2. Pokyčių priėmimas ir įgyvendinimas	28
4.2.3. Visuomenės palaikymo užtikrinimas	28
4.3. Taivanas	29
4.3.1. Saugumo ir saugumo iššūkių suvokimas	29
4.3.2. Pokyčių priėmimas ir įgyvendinimas	30
4.3.3. Visuomenės palaikymo užtikrinimas	31
5. Pokyčio ekosistemos aprašymas	32
5.1. Užsienio politikos ekosistema	32
5.1. Saugumo politikos ekosistema	35
6. SSGG analizė ir poreikių nustatymas	38
6.1. SSGG	38
6.2. Poreikiai žvelgiant į norimą ateitį	40
7. Pasiūlymai ekosistemos transformacijoms	42
7.1. Užsienio politikos ekosistema	42
7.2. Saugumo politikos ekosistema	43
8. Išvados ir rekomendacijos	45
Literatūros šaltinių sąrašas	51

Santrumpos

DIANA – Šiaurės Atlanto gynybos inovacijų akceleratorius (angl. *Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic*)

EDIDP – Europos gynybos pramonės plėtros programa (angl. *European Defence Industrial Development Programme*)

ES – Europos Sąjunga

ESBO – Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija

EVT – Europos vadovų taryba

JTO – Jungtinių Tautų organizacija

KAM – Krašto apsaugos ministerija

MTEP – Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra

NATO – Šiaurės Atlanto sutarties organizacija

NVO – nevyriausybinės organizacijos

PADR – Parengiamieji veiksmai gynybos tyrimų srityje (angl. *Preparatory Action on Defence Research*)

PESCO – ES nuolatinis struktūrizuotas bendradarbiavimas (angl. *Permanent Structured Cooperation*)

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

STRATA – Vyriausybės strateginės analizės centras

URM – Užsienio reikalų ministerija

TTC – JAV ir ES prekybos ir technologijų taryba (angl. *Trade and Technology Council*)

VGT – Valstybės gynybos taryba

Santrauka

Jau šiandien stebimi globalios politikos poslinkiai ateityje gali fundamentaliai pakeisti Lietuvos strateginę aplinką ir reikšmingai paveikti mūsų valstybės galimybes plėtoti savo valstybingumą, demokratinę santvarką, nacionalinį saugumą ir ekonominę gerovę. Šio dokumento tikslas – įvertinti svarbiausių tarptautinių procesų ir geopolitinių iššūkių reikšmę valstybės ateities darbotvarkėje, reikalingus pokyčius Lietuvos užsienio ir saugumo politikoje ir galimą numatomų veiksmų poveikį. Pagrindinė šioje ataskaitoje pateikiamos analizės įžvalga yra tai, jog kintanti tarptautinės politikos geografija ir augantis globalių iššūkių skaičius reikalauja išplėsti Lietuvos tarptautinės politikos horizontus, mobilizuoti tinklinės diplomatijos pajėgumus ir stiprinti bendrą valstybės atsparumą sunkiai numatomiems išoriniams sukrėtimams.

Ataskaitoje išskiriami kelios tarpusavy susijusios tarptautinės politikos tendencijos, kurios turės didžiausią poveikį Lietuvos užsienio ir saugumo politikai, kurs naujas valstybės veikimo galimybes ir naujus iššūkius mūsų interesams. Iki 2050 m., pasaulio politikos ir ekonomikos epicentras persikels į Rytų Aziją ir tai turės nevienareikšmį poveikį Lietuvos santykiams su JAV, Europos šalimis ir jos tarptautinei pozicijai. Nepaisant augančios Rytų svarbos, Rusija išliks dideliu iššūkiu Lietuvos ir Europos saugumui. Visgi, greta šio ilgalaikio Lietuvos užsienio ir saugumo politikos prioriteto, ateityje valstybė daugiau dėmesio turės teikti naujiems regionams ir probleminėms sritims: pvz., klimato kaitos padariniams Globaliuose Pietuose ir jų sąlygotų tarptautinės migracijos srautų valdymui. Tikėtina, kad naujieji tarptautinės politikos klausimai ir valstybės galios transformacija suteiks Lietuvai galimybes dar labiau kompensuoti savo mažus ekonominius, karinius, demografinius pajėgumus, tačiau kartu padidins valstybės diplomatijos „persitempimo“ riziką.

Ataskaitoje pateikiama ligšiolinės Lietuvos tarptautinės politikos tyrimų ir vertinimų apžvalga atskleidžia, jog nuo 2004 m., kuomet Lietuva pasiekė ligtolinį svarbiausią valstybės užsienio politikos tikslą ir tapo ES ir NATO nare, Valstybės tarptautinę politiką apibrėžia pastangos būti „aktyvia“ ir matoma regioninės, europinės ir transatlantinės politikos veikėja. Siekdama šio pakankamai abstraktaus tikslo, Lietuva daugiausia koncentravosi į regioninę lyderystės plėtrą ir valstybės politikos europeizaciją; pasirinkimai tarp šių alternatyvų (ar jų derinimas) daugiausia priklausė nuo konkrečių užsienio politikos lyderių ir jų tarpusavio (galios) santykių. Ateities iššūkių akivaizdoje, tolesnis „aktyvumo“ ir „matomumo“ siekis gali būti vis sunkiau įgyvendinamas atsižvelgiant į vis sudėtingesnę tarptautinės politikos darbotvarkę.

Siekiant susidaryti išsamesnį potencialaus Lietuvos strateginio konteksto 2050 m. vaizdą, ataskaitoje pristatomi alternatyvūs Lietuvos tarptautinės aplinkos raidos scenarijai. Ateities scenarijų kūrimas buvo viena svarbiausių „Lietuva 2050“ pažangos strategijos rengimo, prie kurio prisideda ir ši ataskaita, dalių. Remiantis ateities numatymo (angl. *forecasting*) metodais, atsižvelgiant į išanalizuotas ateities megatendencijas ir Lietuvai aktualius iššūkius buvo identifiukuoti keturi galimi ateities scenarijai, suformuoti pagal demokratijos–autokratijos ir švietimo proveržio–švietimo stagnacijos ašis. Manoma, kad nuo galimybės įgyvendinti proveržį švietime ir dominuosiančios valdysenos formos priklauso ir visos valstybės ateitis. Vienas scenarijus atitinka išlaikytą dabartinės būklės *status quo*, kitas būklės pablogėjimą, likę du numato esminį proveržį švietime, tačiau viename iš jų vyraujanti autokratija pasireiškia stipria valstybės kontrole visose gyvenimo srityse. Šioje ataskaitoje pateikiami geopolitinės Lietuvos aplinkos raidos scenarijai suformuoti nagrinėjant kelis esminius veiksnius: galimą JAV ir Kinijos santykių raidą, tolesnės ES integracijos perspektyvas, Rusijos karo Ukrainoje pabaigą ir klimato kaitos poveikį tarptautiniam bendradarbiavimui.

Kadangi globalios megatendencijos ir jų nulemti ateities iššūkių sąlygoja ne vien Lietuvos, bet kiekvienos pasaulio valstybės raidos perspektyvas, ataskaitoje pristatoma trijų užsienio valstybių – Izraelio, Suomijos ir Taivano – užsienio ir saugumo politikos apžvalga. Kaip ir Lietuva, šios santykinai mažos, atviros ir demokratinės šalys priklauso regionams, kuriuos charakterizuoja ilgalaikė geopolitinė įtampa, susijusi su agresyvia vieno ar kelių potencialių regioninių hegemonų politika. Kartu, visos trys valstybės per pastaruosius metus įvykdė ar bandė vykdyti įvairius strateginio lygmens užsienio ir saugumo politikos pokyčius. Atitinkamai, pasirinktos atvejų studijos vystomos koncentruojantis į tris pagrindinius klausimus: (1) kaip šios valstybės suvokia saugumą ateities

iššūkių akivaizdoje, (2) kaip jos nusprendžia dėl pokyčių savo užsienio ir saugumo politikoje bei juos įgyvendina ir (3) kaip jos užtikrina piliečių palaikymą užsienio ir saugumo politikos prioritetams. Izraelio, Suomijos ir Taivano tarptautinės politikos analizė patvirtina visuomenės įtraukimo į tarptautinės politikos formavimo procesus svarbą, glaudaus bendradarbiavimo su partneriais poreikį ir kompleksinio požiūrio į valstybės saugumą būtinybę.

Remiantis ligšiolinės Lietuvos tarptautinės politikos tyrimais bei „Lietuva 2050“ rengimo metu surinkta medžiaga, ataskaitoje pateikiama dabartinės Lietuvos užsienio ir saugumo ekosistemos apžvalga, įskaitant jos silpnybių, stiprybių, grėsmių ir galimybių vertinimą. Pagrindinių ekosistemos elementų – kitaip tariant, svarbiausių Lietuvos tarptautinės politikos dokumentų, veikėjų ir jų sąveikų, disponuojamų pajėgumų (įskaitant infrastruktūrą) – analizė atskleidžia kelias problemines sritis. Pirma, valstybės užsienio politikos ekosistemoje trūksta ilgalaikio planavimo ir konsensuso kūrimo mechanizmų, bendro veikimo tradicijų, neišnaudojama sukaupta institucinė atmintis. Antra, nepakankamas Lietuvos viešojo sektoriaus finansavimas ir santykinai žemas diplomatinio darbo patrauklumas kelia valstybės užsienio politikos persitempimo riziką ateityje, nes daugėjant tarptautinės politikos iššūkių, valstybės politikos tikslų, veikimo sričių ir sprendžiamų klausimų apimtys gali viršyti valstybės aparato pajėgumus. Trečia, susisiekimo infrastruktūra Lietuvoje (keliai, tiltai, geležinkeliai) neleidžia užtikrinti visiško karinio mobilumo NATO lygiu ir (geležinkelių atveju) riboja platesnę integraciją į Vakarų. Ketvirta, ateityje auganti valdžios ir visuomenės atsparumo svarba išryškina poreikį išplėtoti visuotinės gynybos modelį, stiprinti kritinę infrastruktūrą, plėtoti krizių valdymo planus ir geriau įtraukti visuomenę į krašto gynybą.

Šios analizės pagrindu ataskaitoje pateikiami keli skirtingi, tačiau tarpusavyje susiję pasiūlymai dėl Lietuvos užsienio ir saugumo politikos ekosistemos transformacijų. Visų pirma, Lietuvai yra tikslinga permąstyti ir pertvarkyti dabartinį užsienio politikos formavimo modelį, siekiant sukurti mechanizmus, kurie leistų skirtingoms politinėms jėgoms ir institucijoms reguliariai diskutuoti užsienio politikos klausimais bei vystyti nuoseklią, ilgalaikę ir išsamią tarptautinio veikimo strategiją. Kartu, Lietuva turi ženkliai padidinti diplomatinės tarnybos finansavimą, kad diplomato darbas taptų patrauklus, prestižinis, pritrauktų gabius darbuotojus, o Lietuvos diplomatinės atstovybės veiktų visose Lietuvai svarbiausiose vietose, turėtų visą Lietuvos interesams atstovauti reikalingą infrastruktūrą ir įrangą. Greta šių pokyčių, Lietuva turi pradėti vystyti tinklinę diplomatiją, siekdama abipusės naudos principais plėtoti Užsienio reikalų ministerijos dialogą su skirtingais esamais ir potencialiais Lietuvos užsienio politikos veikėjais, įgalinti jų tarpusavio bendradarbiavimą ir įveikinti juos valstybės užsienio politikoje.

Saugumo srityje svarbiausi pokyčiai apima kompleksinę šalies infrastruktūros atnaujinimą siekiant užtikrinti didesnę karinį mobilumą ir sukrėtimams atsparų kritinių paslaugų tiekimą. Kartu Lietuvai yra aktualu skatinti nacionalinės gynybos pramonės integraciją į tarptautinius (ES ir NATO) gynybos pramonės plėtros formatus. Galiausiai, siekiant plėtoti visuotinę valstybės gynybos koncepciją, svarbu parengti Lietuvos valstybės gynybos planą, su juo supažindinti visuomenę ir numatyti konkrečias skirtingų visuomenės grupių įtraukimo į šalies gynybą programas.

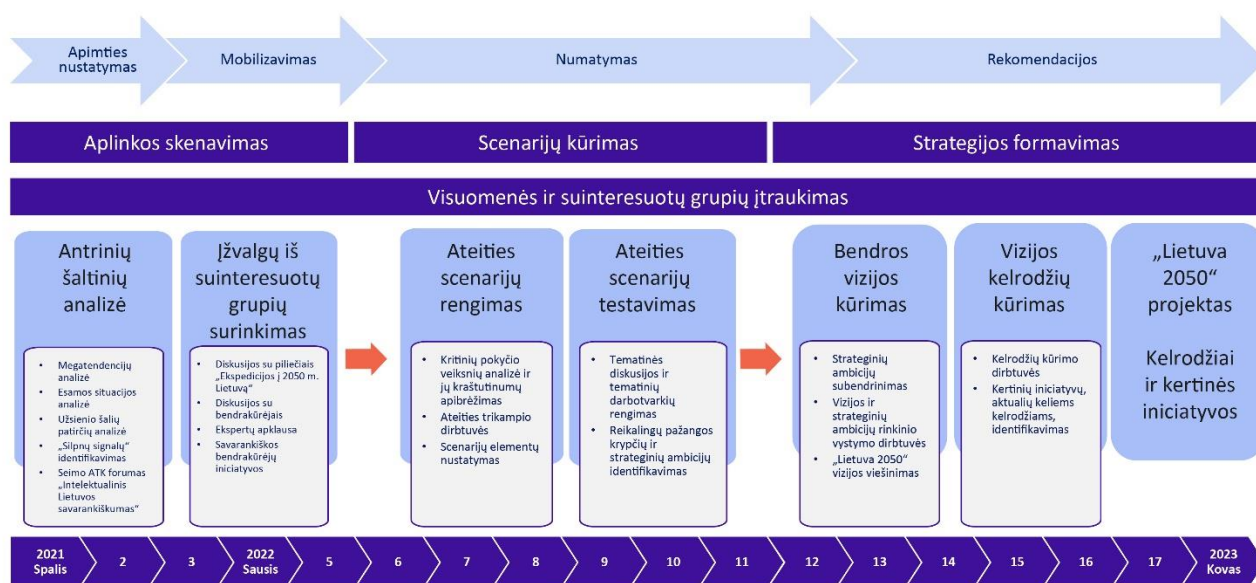
Įvadas

Jau šiandien stebimi globalios politikos poslinkiai per ateinančius tris dešimtmečius gali fundamentaliai pakeisti tarptautinės aplinkos, kurioje Lietuva iki šiol plėtojo savo valstybingumą, demokratinę santvarką, nacionalinį saugumą ir ekonominę gerovę, parametrus. Ateityje vis didesnę globalios ekonomikos ir populiacijos dalį sudarys Globalių Rytų ir Pietų valstybės, valstybių galios santykius vis labiau sąlygos technologijų raida, o tarptautinį bendradarbiavimą taip pat komplikuos vis labiau pastebimas klimato kaitos poveikis pasaulio visuomenėms ir poreikis pasirengti žaliajai transformacijai. Globalūs pokyčiai ir jų sąlygoti skirtingi geopolitiniai ir ekonominiai prioritetai paveiks ir tarpusavio santykius Vakarų politinės bendruomenės viduje, transatlantinę saugumo erdvę ir Europos integracijos procesus. Lietuvos strateginę aplinką taip pat sąlygos ir neišvengiami pokyčiai Rytų kaimynystėje – eventuali Rusijos karo Ukrainoje atomazga, politinės lyderystės Maskvoje ir Minske kaita, neigiamos demografinės tendencijos regione, kintantis didžiųjų pasaulio galių įsitraukimas į regiono politiką.

Dabartinė tarptautinės sistemos dinamika siūlo įvairias galimas ateities perspektyvas – tačiau, nepriklausomai nuo konkretaus ateities vaizdinio, šiandien vykstantys globalios politikos poslinkiai kviečia permąstyti Lietuvos užsienio ir saugumo politikos kryptis, pajėgumus ir poreikius siekiant ilgalaikių valstybės tikslų. Šio dokumento tikslas – įvertinti svarbiausių tarptautinių procesų ir geopolitinių iššūkių reikšmę valstybės ateities darbotvarkėje, reikalingus pokyčius Lietuvos užsienio ir saugumo politikoje ir galimą numatomų veiksmų poveikį. Fundamentali šioje ataskaitoje pateikiamos analizės įžvalga yra tai, jog kintanti tarptautinės politikos geografija ir augantis globalių iššūkių skaičius reikalauja išplėsti Lietuvos tarptautinės politikos horizontus, mobilizuoti tinklinės diplomatijos pajėgumus ir stiprinti bendrą valstybės atsparumą sunkiai numatomiems išoriniams sukrėtimams.

Žinoma, Lietuvos gebėjimas naviguoti kintančioje tarptautinėje aplinkoje iki 2050 m. ir formuoti ją sau palankia linkme priklausys ne vien nuo efektyvios užsienio ir saugumo politikos, bet ir nuo pažangos kitose valstybės politikos srityse. Atitinkamai, šio tyrimo įžvalgos bus naudojamos kuriant platesnės apimties nacionalinį strateginio planavimo dokumentą – Valstybės pažangos strategiją „Lietuva 2050“. Kartu, šio dokumento turinį informavo bendros strategijos formavimo metu organizuotos diskusijos, aplinkos skenavimo ir scenarijų kūrimo dirbtuvės ir paraleliai vykdyti kitų valstybės politikos sričių vertinimai. Bendrasis „Lietuva 2050“ formavimo procesas pavaizduotas žemiau pateikiamoje schemoje.

1 pav. „Lietuva 2050“ rengimo proceso schema

Šis dokumentas buvo rengiamas laikantis ugdomosios (angl. *formative*) metodologinės nuostatos, kuria siekiama šviesti visuomenę, didinti ateities įžvalgų, kaip strateginio planavimo metodikos, žinomumą Lietuvoje ir skleisti informaciją apie numatomus užsienio ir saugumo politikos srities vystymosi scenarijus. Ataskaitoje pateikiama ateities iššūkių ir tendencijų užsienio ir saugumo politikos srityje analizė, ligšiolinės Lietuvos tarptautinės politikos tyrimų ir vertinimų apžvalga, alternatyvūs Lietuvos tarptautinės aplinkos vystymosi scenarijai, trys kitose šalyse vykdomos tarptautinės politikos ir jos pokyčių atvejų studijos, esamos ekosistemos aprašymas, stiprybių, silpnybių, grėsmių ir galimybių (SSGG) analizė bei ateities poreikių nustatymas, pasiūlymai ekosistemos transformacijai ir rekomendacijos politikos formuotojams bei įgyvendintojams.

Ataskaitoje pateikiama medžiaga grindžiama akademiniais tarptautinių santykių ir saugumo tyrimais, tarptautinių analitinių centrų publikacijomis, kitų valstybių strateginių dokumentų analize bei STRATA atliktomis gretutinių temų (pvz. ekonomikos) studijomis. Rengiant šią ataskaitą pat buvo vykdomos reguliarios ekspertų diskusijos, scenarijų ir ekosistemos transformacijos dirbtuvės; atvejų studijų analizė taip pat paremta interviu su aptariamų šalių atstovais medžiaga. Rengiant šį dokumentą dalyvavo užsienio ir saugumo politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų: Lietuvos Respublikos Prezidentūros, Užsienio reikalų ministerijos, Krašto apsaugos ministerijos, Vyriausybės, Seimo ir kitų valstybinių institucijų atstovai, taip pat verslo ir nevyriausybių organizacijų, veikiančių tarptautinės politikos srityje, atstovai.

1. Ateities iššūkių ir tendencijų analizė

Viena iš pagrindinių XXI a. tendencijų bus auganti Rytų ir Pietų įtaka. Tai yra sietina ne tik su Kinija, kuri iki 2050 m. taps didžiausia pasaulio ekonomika, bet ir apskritai didžiausio ekonominio aktyvumo susitelkimą Rytų Azijos regione. Tai lems, kad šis regionas taps pasaulinės ekonomikos varikliu ir todėl pritrauks kitų pasaulio valstybių ir didžiosios dalies verslo dėmesį į Rytų Azijos regioną. Vien dėl to jau išaugo pagrindinių jūros prekybos kelių, ypač Malakos sąsiaurio, saugumo ir kontrolės svarba.

Ši tendencija paveiks ir regiono politinę situaciją. Nuo dabartinių valstybių susikūrimo Rytų ir Pietų Azijoje atsirado ir iki šiol išliko daugybė neišspręstų konfliktų ir teritorinių ginčų. Ypač dideli įtampos šaltiniai yra teritoriniai ginčai Pietų Kinijos jūroje ir Kinijos ir Indijos pasienyje; įtampa pasižymi ir dvišaliai Indijos ir Pakistano santykiai. Auganti šių valstybių ekonominė galia yra laipsniškai konvertuojama į karinę galią. Kol kas regione nėra kolektyvinio saugumo ir bendradarbiavimo organizacijų, kurios sukurtų paskatas ir platformas Rytų Azijos valstybėms spręsti konfliktus taikiu būdu. Prie to dar būtina pridėti, kad nemažoje dalyje Rytų Azijos valstybių yra gaji ir toleruojama nacionalizmo ideologija. Ryškiausiai šios tendencijos yra matomos Kinijos ir Indijos užsienio politikoje.

Visa tai jau dabar skatina JAV savo užsienio politikoje prioritetą ir dėmesį skirti Rytų Azijos regionui. Dabartinis Rusijos karas prieš Ukrainą nepakeis šios JAV užsienio politikos. Rytų ir Pietryčių Azijoje JAV bando sukurti aljansų ir kolektyvinio saugumo sistemą, kuri galėtų atgrasyti Kiniją nuo karinių veiksmų regione. Šioje konkurencijoje yra kovojama ne tik dėl hegemonijos Rytų Azijoje (ne)sukūrimo ir pagrindinių jūrinių kelių kontrolės, bet ir dėl taisyklėmis grįstos pasaulio tvarkos likimo. Kinija per savo ekonominę ir diplomatinę veiklą siekia perrašyti ligšiolines pasaulio tvarkos ir tarptautinės teisės taisykles. Kinijos tarptautinės tvarkos vizija numato hierarchinę pasaulio struktūrą, ribotą mažesnių valstybių suverenitetą, pasaulinės ekonomijos pajungimą savo reikmėms, o taip pat daugiašališkumą pakeisti asimetriniais dvišaliais santykiais savo naudai. Verta pabrėžti, kad konkurencija tarp JAV ir Kinijos turės ir ryškų technologinį dėmenį. Tą rodo JAV įvestos sankcijos Kinijos puslaidininkių industrijai ir jos bandymai suburti šioje srityje koaliciją su Japonija, Pietų Korėja ir Taivanu (Davies et al., 2022).

Lietuvai Rytų ir Pietryčių Azijos galios augimo tendencija kelia dvejopą iššūkį. Pirma, ji turi rasti savo nišą augančioje Rytų Azijos ekonominėje rinkoje ir tiekimo grandinėse. Antra, Lietuva neturi pajėgumų būti aktyvia dalyve Rytų Azijos politikoje, bet turi rasti būdų, kaip paremti JAV, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Australijos ir kitų panašių valstybių pastangas atsispirti Kinijos siekiams sukurti hegemoniją Rytų Azijoje ir taip prisidėti prie jų pastangų išsaugoti ir atnaujinti taisyklėmis grįstą tarptautinę tvarką. Jei JAV ir kitoms Vakarų sąjungininkėms nepavyktų apginti Taivano, Pietų Korėjos, Japonijos ir kitų regiono šalių interesų nuo Kinijos teritorinių ambicijų, jei JAV prarastų svarbiausių jūrų kelių kontrolę, tai susilpnintų Vakarų saugumo garantijas Lietuvai, apribotų galimybes vykdyti savarankišką užsienio politiką ir neigiamai paveiktų Lietuvos ekonominį vystymąsi.

Iki 2050 m. Lietuvą veiks ne tik įvykiai Rytų Azijoje, bet ir pokyčiai Pietuose. Prognozuojama, kad per artimiausius 30 metų didžiausias pasaulio populiacijos prieaugis įvyks Užsachario Afrikoje. Spartus gyventojų skaičiaus augimas taip pat bus stebimas Vidurio Rytuose, Šiaurės Afrikoje ir Pietų Azijoje. Skirtingai nei Rytų Azijoje, šiuose regionuose yra daug valstybių, pasižyminčių silpnu valstybingumu, disfunkcinėmis institucijomis, neveikiančia ekonomika. Be to, regione yra daugybė etninių, religinių įtampų, išvirstančių į karinius konfliktus, į kuriuos dažnai įsikiša išorės jėgos, todėl Pietūs taps dar labiau nestabilia zona. Galima tikėtis dar labiau išaugiančios migracijos iš Užsachario Afrikos, Vidurio Rytų, Šiaurės Afrikos į Europą. Visa tai vers Europos valstybes skirti vis daugiau resursų ir dėmesio šiems regionams per vystomąjį bendradarbiavimą, veiklą tarptautinėse organizacijose, dvišalę

ir daugiašalę diplomatiją ir karines intervencijas. Nestabilumą Užsachario Afrikoje, Vidurio Rytuose ir Šiaurės Afrikoje dar labiau pagilins klimato kaitos padariniai.

Dėl šių veiksnių galima tikėtis, kad į Lietuvą atvyks vis daugiau migrantų iš Užsachario Afrikos, Vidurio Afrikos ir Vidurio Rytų. Šią migraciją skatins ir Lietuvos demografinė situacija bei darbo jėgos poreikis. Tai neabejotinai sukels naujus iššūkius Lietuvos socialinės apsaugos sistemai, švietimui, kultūrai. Lietuvos visuomenė bus priversta iš naujo persvarstyti, ką reiškia būti lietuviu, kaip integruoti į šalies gyvenimą migrantus. Dėl to migracijos politika turės būti ne tik vidaus reikalų, kuriuose vis dar dominuoja „policinis“ požiūris į migraciją, bet ir socialinės apsaugos, švietimo ir kultūros sričių viešosios politikos dalimi. Visa tai kreips ir Lietuvos užsienio politiką į Užsachario Afriką, Vidurio Rytus ir Šiaurės Afriką – Lietuvai atsiras gyvybinis interesas užtikrintų tų regionų stabilumą.

Lietuva neturi pakankamai pajėgumų viena dorotis su šiais iššūkiais, todėl ji turės pasitelkti viršnacionalinių institucijų pagalbą, ypač Europos Sąjungos (ES). Yra akivaizdu, kad be stiprios, gebančios globaliai veikti ES Lietuva neturi šansų išspręsti jai kylančius iššūkius, toliau vystytis ir užtikrinti savo atsparumą. Bet norėdama tokia tapti stipria globalia veikėja, ES turės išspręsti daugybę sudėtingų klausimų. Kaip veikti naujame pasaulyje, kuriame ekonominės veiklos epicentras persikėlė į Rytų Aziją, o ES vidaus rinka nėra pati didžiausia ir patraukliausia? Kaip turėtų toliau funkcionuoti ir vystytis euro zona, kuri vis dar iki galo neįveikė skolų krizės pasekmių? Kaip reformuoti sprendimų priėmimą Europos Sąjungoje, ypač užsienio ir saugumo politikoje, kad būtų veikama greičiau ir aktyviau, bet kartu atsižvelgiant į visų jos narių interesus? Kaip ES galią paveiks jos visuomenių senėjimas? Prie to būtina pridėti, kad dabar vykstanti ketvirtoji pramonės revoliucija yra pirmoji, kurioje Europa neturi pagrindinio vaidmens. Be mokslinio ir technologinio proveržio Europa negali tikėtis išlikti svarbia veikėja tarptautinėje politikoje. Tam, kad galėtų prasmingai dalyvauti europinėje diskusijoje ir joje ginti savo interesus, Lietuva pirmiausia turi pati atsakyti į šiuos klausimus.

Prie visų ligšiolinių ES pasiekimų prisidėjo glaudūs santykiai su JAV. Ypač svarbūs buvo bendradarbiavimas kuriant liberalią pasaulio tvarką, mokslinis bendradarbiavimas ir JAV suteikta karinė apsauga, o itin - branduolinis atgrasymas. Dėl JAV svorio ir galios ES sugebėjo per visą XX a. II pusę išlikti svarbiausių politinių, ekonominių, mokslinių ir kultūrinių procesų epicentre. Tačiau daugybė XXI a. prognozių numato JAV įtakos mažėjimą. Pvz. Tarptautinių ateičių centras (angl. *Pardee Centre for International Futures*) vertinimu, JAV santykinė galia pasaulyje sumažės nuo 22,4 proc. 2014 metais iki 13,7 proc. 2035 metais. Labai tikėtina, kad JAV savo dėmesį ir resursus į Rytų Aziją kreips Europos sąskaita. Tai nereiškia, kad nutrūks JAV ir Europos aljansas. Europa ir JAV bendradarbiaus ginant ir atnaujinant liberalią pasaulio tvarką, atsispiriant Kinijos bandymams perimti esminių tarptautinių organizacijų kontrolę, sprendžiant klimato kaitos klausimus ir tai padės išlaikyti Europos ir JAV aljanso tvarumą. Europa greičiausiai toliau kliausis JAV branduoliniu arsenalu, išliks ir NATO aljanso svarba, taip pat ir glaudūs ryšiai ekonomikoje, moksle, kultūroje. Tačiau Europa nebebus JAV užsienio politikos prioritetas ir galima tikėtis, kad JAV ilgainiui sumažins savo karinį buvimą Europoje iki minimumo. Europa turės iš esmės pati rūpintis NATO europinės dimensijos stiprumu ir investuoti į savo gynybinius pajėgumus. JAV ir Europos santykius bent jau vidutiniu laikotarpiu apsunkins demokratijos krizė ir menkstantis Vakarų visuomenių tikėjimas, kad liberalioji demokratija yra pajėgi išspręsti jų esmines problemas. Tai reikš, kad tiek JAV, tiek Europos valstybėse į valdžią gali pakliūti populistinės jėgos, kurios gali bandyti pakreipti savo šalių politikas nacionalizmo, izoliacionizmo link ir taip sukelti įtampas JAV ir Europos aljanse.

Lietuvai teks nemenkas iššūkis siekiant išlaikyti glaudžius JAV santykius su Europa, ypač su ES. Vienas iš būdų tai padaryti yra karyba. Lietuva jau nuo 2014 m. nuosekliai didina savo išlaidas gynybai, gynybinius pajėgumus ir stiprina savo karinį bendradarbiavimą su JAV. Naujas galimybes atveria ambicingi Lenkijos planai didinti savo karinį pajėgumą, Švedijos ir Suomijos stojimas į NATO. Kadangi Vakarų Europos šalys, ypač Vokietija, Prancūzija, Ispanija investicijomis į krašto apsaugą ir kovine parengtimi Vidurio ir Šiaurės Europos valstybes pasivys geriausiu atveju tik po 2030 m., tai suteikia progą Baltijos regiono šalims smarkiau paveikti NATO europinės dimensijos kryptį. Bet vien tik karybos nepakaks stipriems ryšiams su JAV. Jiems būtinas bendradarbiavimas energetikos, mokslo, ekonomikos srityse.

Nepaisant naujų iššūkių globaliuosiuose Pietuose ir Rytuose bei daugybės dilemų sprendžiant ES ateitį, Rusija išliks didžiausias saugumo iššūkiu Lietuvai. Šiuo metu nėra jokių požymių, kad Rusija artimu ar vidutiniu laikotarpiu atsisakytų ambicijų sugriauti dabartinę saugumo architektūrą Europoje: išstumti iš Europos JAV, paversti Vidurio ir Rytų Europą buferine zona, marginalizuoti tarptautines organizacijas, ypač ES ir NATO, kad Europoje vyrėtų dvišaliai santykiai ir susitarimai, kuriuose lemiamą žodį turėtų Rusija. Dėl to tiek Lietuvai, tiek jos sąjungininkams Vakaruose ilgai išliks būtinybė ne tik būti pasirengus stoti į karinę konfrontaciją su Rusija, bet ir atsverti jos įtaką ir asimetrines priklausomybes energetikoje, informacinėje, kibernetinėje, ekonominėje ir politinėje erdvėse.

Rusija nekeltų Lietuvai grėsmės tik vienu atveju – jei ji taptų ne tik demokratine, bet ir federacine valstybe kaip, pavyzdžiui, JAV, Kanada, Australija ar Vokietija. Tokio scenarijaus išsipildymo iki 2050 m. negalima atmesti. Vis dėlto dabartinės tendencijos Rusijoje rodo, kad jis yra labai mažai tikėtinas.

Be to, būtina paminėti, kad Rusijos politinė vadovybė 2022 m. vasario 24 d. invazijos kontekste priėmė daugybę sprendimų ir atlieka veiksmus, kurie žymiai greičiau nei iki 2050 m. gali potencialiai destabilizuoti Rusiją: Donecko ir Luhansko „liaudies respublikų“ pripažinimas ir aneksija, neproporcingai daug karė žuvusių etninių mažumų atstovų, etninių dalinių formavimas Rusijos kariuomenėje, ekonominė šalies griūtis, gilėjantis technologinis atsilikimas (Goble, 2022a, 2022b). Visa tai gali atsukti prieš pačią Rusiją – sumažinti centrinės valdžios Maskvoje institucijų pajėgumus valdyti visą Rusijos teritoriją, kurstyti nepasitenkinimą Rusijos regionuose ir autonominėse respublikose. Todėl iki 2050 m. negalima atmesti Rusijos byrėjimo ar separatizmo dalyje regionų scenarijaus. Tai pakirs galimybę Rusijai mesti iššūkį Vakarams ir jų institucijoms, bet nereikš, kad Lietuva dėl to bus saugesnė. Iki 2050 m. į Rytus nuo Lietuvos gali atsirasti didelė nestabilumo zona, kurioje gali vykti pilietiniai karai, dėl to reikėtų spręsti cheminio ir branduolinio ginklo neplatavimo, pabėgėlių klausimus.

Šalia minėtų poslinkių globalioje politikoje Lietuvai teks susidurti su visiškai naujais iššūkiu saugumo ir užsienio politikoje. Iki 2050 m. tarptautinėje politikoje dar labiau transformuosis galios pobūdis. Šalia svarbių karinių ir ekonominių pajėgumų dar didesnę reikšmę įgaus valstybių moksliniai pajėgumai, technologinis išsivystymas, kultūrinė įtaka, gebėjimas formuoti normas, rinkos taisyklės, tarptautinių organizacijų politiką bei valstybių diplomatų ir politikų sugebėjimas visa tai sujungti į išmaniąją galią (Nye Jr., 2009, 2013). Lietuvai ši tendencija suteiks šansą atsverti savo santykinai mažą ekonominį svorį, nedidelę populiaciją kitais parametrais.

Jau dabar vienas didžiausių ir neabejotinai svarbiausių tarptautinės politikos klausimų yra kova su klimato kaita. Ne tik Vakarų, bet ir Vidurio Europoje pamažu ryškėja nauja politinė takoskyra tarp tų politinių jėgų ir jas palaikančių rinkėjų, kurie nori kovoti su klimato kaita greičiau ir radikaliau, ir tų, kurie nori tai kaip galima labiau atidėti. Nors iki 2050 m. tai smarkiai nepaveiks Lietuvos gamtos, kraštovaizdžio ir vandenių, tikėtina, kad Lietuvoje atsiras klimato pabėgėlių – žmonių, išvykusių iš vietovių, kuriose nebeįmanoma gyventi dėl klimato kaitos ar kurių institucijos nepajėgia dorotis su klimato kaitos padariniais, pvz. Indijos, Šiaurės Afrikos. Jie pasirinks Lietuvą nebūtinai dėl gerų socialinių garantijų, bet dėl to, kad Lietuvoje bus tinkamas klimatas gyventi.

Tačiau kartu su kitomis Europos šalimis Lietuva privalės įgyvendinti žaliąją transformaciją ir mažinti išmetamų anglies dvideginio dujų kiekį. Tai prisidės prie ateityje smarkiai augsiančios elektros paklausos: nuo dabartinių 13 iki 20 Twh 2050 m., ir šio poreikio nesugebės patenkinti vien atsinaujinantys energijos šaltiniai. Dėl to Lietuva turės nuspręsti, iš kur gauti papildomos elektros, kokią technologiją naudoti ir su kuo bendradarbiauti ją gaunant ir (ar) kuriant. Šis sprendimas turės ne tik technines, bet ir politines dimensijas. Iki atviro Rusijos karo prieš Ukrainą pradžios ES vyravo du požiūriai, iš kur gauti papildomos elektros energijos energetinei transformacijai. Vokiškasis požiūris numatė visišką perėjimą prie atsinaujinančių energijos šaltinių, o tinklo stabilizavimui naudoti elektrą, generuojamą gamtinėmis dujomis, kurias turėtų tiekti Rusija. Prancūziškas požiūris, kuriam pritarė ir nemaža dalis Vidurio Europos valstybių, pavyzdžiui Lenkija, numatė atsinaujinančių energijos šaltinių derinimą su branduoline energija. Rusijos invazija į Ukrainą privers visas ES valstybes iš naujo sugrįžti prie šios diskusijos, formuluoti naujus energetinės transformacijos sprendimus.

Vis dėlto klimato kaita ir jos sprendimų geopolitinės pasekmės gali atnešti Lietuvai nemažai galimybių. Pirma, maži klimato kaitos padariniai Lietuvai reiškia mažesnius kaštus dorojantis su jais, ypač, lyginant su Pietų ir Vidurio Europos valstybėmis. Antra, Lietuva dėl savo mažumo gali greičiau nei kitos valstybės prisitaikyti prie klimato pokyčių ir įgyvendinti žaliąją transformaciją. Pvz., vienas iš mokslininkų diskutuojamų būdų prisitaikyti prie klimato kaitos pokyčių, vis dažnesiančių ekstremalių orų reiškinių, energetinės transformacijos yra decentralizacija ir sprendimų priėmimo, vykdymo nuleidimas į lokalių lygmenį. Trečia, jau dabar valstybių „žalumas“ ir pastangos kovoti su klimato kaita veikia jų reputaciją, derybines pozicijas ir galią. Lietuvos dabartinis įdirbis plėtojant atsinaujinančius energijos šaltinius, biotechnologijų ir gyvybės mokslus, saugomas teritorijas kuria pagrindą iki 2050 m. tapti klimatui neutralia valstybe. Tai suteiktų Lietuvai manevro laisvę tarptautinėje ir europinėje politikoje, atvertų naujas galimybes dalyvauti ir įtakoti tarptautines koalicijas. Ketvirta, energetinė transformacija suteiks Europai šansą tapti mažiau priklausoma nuo autoritarinių valstybių, iš kurių buvo importuojami energijos ištekliai, – ne tik Rusijos, bet ir Alžyro, Persijos įlankos šalių, Irano, Venesuelos, Azerbaidžano, Kazachstano. Tai ne tik padidins Europos atsparumą energetiniam šantažui, bet ir suteiks naujas galimybes kovai dėl žmogaus teisių.

Galiausiai technologinė pažanga sukurs Lietuvai visiškai naujus saugumo ir užsienio politikos iššūkius. Galima tikėtis, kad iki 2050 m. vis svarbesnė taps piliečių sveikatos ir biometrinių duomenų apsauga, kad jais negalima būtų pasinaudoti neetiškiems siekiams. Taip pat galima tikėtis, žvelgiant iš šiandienos perspektyvos, netradicinių veikėjų iškilimo ir sustiprėjimo: didžiųjų technologijų kompanijų, miestų, visuomeninių judėjimų. Tai vers transformuoti sprendimų priėmimo procesą, daryti jį labiau įtraukų, taip pat kelti tų naujųjų veikėjų atskaitomybės klausimą.

2. Ankstesnių užsienio ir saugumo politikos programų vertinimų rezultatų apžvalga

Tarptautinė politika pasižymi gausiu veikėjų (valstybių, rinkėjų, tarptautinių organizacijų, korporacijų, nevyriausybinų organizacijų (NVO)) skaičiumi, ilgalaikiais procesais, nuolatine ir nelinijine kaita bei kokybine valstybių formuluojamų tikslų prigimtimi (pvz., užsitikrinti saugumą, ginti taisyklėmis grįstą tarptautinę tvarką). Dėl šių globalios politikos savybių bet kurios vienos valstybės užsienio ir saugumo politikos efektyvumo vertinimas yra itin sudėtinga užduotis, o įprastinės, su biudžeto planavimo ciklu siejamos, kaštų ir naudos analize grįstos politikos programų vertinimo metodikos šioje srityje dažnai yra netinkamos. Visgi, kaip pažymi Užsienio reikalų ministerijos politikos stebėsenos ir vertinimo praktikas analizavę ekspertai, Lietuvoje iki šiol nėra tinkamai išvystytos kokybinio politikos programų užsienio ir saugumo srityse vertinimo, kurio reikalauja globalios politikos sudėtingumas, sistemos (Česnakas & Jakštaitė, 2019; STRATA, 2021). Šiame skyriuje atitinkamai daugiausia dėmesio skiriama ne formaliems užsienio ir saugumo politikos programų vertinimams, o įvairių Lietuvos tarptautinės politikos problematiką tiriančioms mokslinėms ir analitinėms publikacijoms.

Turinio atžvilgiu šiame skyriuje kalbama tiek apie Lietuvos užsienio ir saugumo politiką konkrečiose probleminėse srityse, tiek apie valstybės vykdomos užsienio politikos institucinę sąrangą, sąveiką su vidaus politika bei valstybės diplomatinę kultūrą. Vadovaujantis plačiai priimta nuostata, kad pasiekusi narystę NATO ir ES Lietuva perėjo į kokybiškai naują tarptautinės politikos etapą, skyriuje aptariami darbai, tiriantys Lietuvos užsienio ir saugumo politiką nuo 2004 m. Šių tyrimų apžvalga struktūruojama į dvi dalis: (1) Lietuvos strateginių tikslų (jų prielaidų, raidos ir tarpusavio dermės) vertinimų analizė ir (2) jų įgyvendinimo taktikos (priemonių, pokyčio teorijos, jų raidos ir tarpusavio dermės) vertinimų analizė.

2.1. Strateginių tikslų rinkinio vertinimas

Nuo 2004 m. Lietuvos užsienio ir saugumo politiką apibrėžė trys stabilūs ir tarpusavyje susiję strateginiai tikslai: (1) vykdyti aktyvią ir Lietuvos interesus atitinkančią politiką Europos Rytų kaimynystėje, (2) aktyviai ir efektyviai veikti ES ir NATO formatu ir (3) siekti aktyvaus dalyvavimo ir matomumo kitose tarptautinėse organizacijose (pvz., JTO ir ESBO). Dėmesį aktyvumui ypač pabrėžia tyrėjai, nagrinėję Lietuvos užsienio politiką per pirmąjį valstybės narystės ES ir NATO dešimtmetį: Lietuvai įgyvendinus pagrindinį ligtolinės politikos tikslą (įstoti į šias organizacijas), „aktyvumas“ tapo viena iš kategorijų įvertinti šio pasiekimo įprasminimui (Žr. Jakniūnaitė, 2015). Nors analogiško, sisteminio Lietuvos užsienio politikos po 2014 m. vertinimo dar nėra, pagrindinių valstybės užsienio politikos strateginių dokumentų analizė patvirtina, jog šie tikslai ir dėmesys aktyvumui ir toliau apibūdina Vilniaus vykdomą užsienio politiką.

Lietuvos Nacionalinėje saugumo strategijoje pažymima, kad Lietuvos užsienio ir gynybos politikos tikslų turinį „lemia“ Konstitucijoje įtvirtintos vertybės ir Lietuvos nacionalinio saugumo interesai: „valstybės suverenumas, teritorijos vientisumas ir demokratinė konstitucinė santvarka“, „taika, gyventojų gerovė ir saugi aplinka valstybės raidai“ ir „euroatlantinės bendrijos gyvybingumas ir vieningumas“ (Nacionalinio saugumo strategija, 2021). Dėmesį „aktyvumui“ Lietuvos užsienio politikos tyrėjai įprastai paaiškina kaip dominuojančio politikos formuotojų mąstymo apie valstybės geopolitinę padėtį, tapatybę ir platesnius tarptautinių santykių „dėsnius“ išdavę. Konkrečiau, ankstesniuose Lietuvos užsienio politikos tyrimuose plačiai sutariama, kad valstybės strateginiai tikslai remiasi suvokimu, (1) kad Lietuvos geografinė padėtis – „buvimas šalia Rusijos“ – lemia nuolatinę nesaugumo būseną dėl Maskvos politikos Rytų Europos atžvilgiu, (2) kad Lietuva, kaip „maža valstybė“, užsitikrinti saugumą nuo Rusijos gali tik su draugiškų didžiųjų valstybių pagalba kurdama saugią ir demokratinę

aplinką savo Rytų kaimynystėje ir (3) kad, siekdamas užsitikrinti didžiųjų valstybių pagalbą šiuo klausimu, mažos valstybės privalo būti „matomos“ ir įtakingos veikėjos aktualiose tarptautinėse institucijose bei patikimos ir svarbios didžiųjų Vakarų valstybių (pirmiausia JAV) partnerės (Jakniūnaitė, 2015; Janeliūnas & Miglinaitė, 2015; Jurgelevičiūtė, 2015; Vilpišauskas, 2015). Lietuvos pasirinkimą koncentruotis į regioninę politiką ir Rytų kaimynystę dalinai galima paaiškinti tuo, jog mažų valstybių matomumas ir įtaka tarptautinėje aplinkoje dažnai siejama su jų gebėjimu atrasti unikalią savo veiklos nišą ir įtvirtinti joje ekspertizę ir lyderystę.

Nors aktyvi regioninė politika sulaukė nemažai kritikos (tiek dėl tikslo konceptualaus neapibrėžtumo, tiek dėl galimų tokios politikos pasekmių ir tikslingumo), galima teigti, kad dauguma Lietuvos užsienio politikos tyrėjų valstybės strateginių tikslų rinkinį vertina kaip nuoseklų ir logišką. Lietuvos užsienio politikos formuotojų ir ekspertų bendruomenė vieningai pripažįsta Rusijos keliamą grėsmę nacionaliniam saugumui, Lietuvos kaip mažos valstybės statusą ir šių aplinkybių sąlygotą poreikį internacionalizuoti valstybės interesus dirbant tarptautinėse organizacijose. Tiesa, dauguma Lietuvos užsienio politikos po 2004 m. tyrimų pažymi, jog tikslų rinkinį vienijanti „aktyvumo“ kategorija aprėpia keletą skirtingų prasmų: pvz., „aktyvia“ politika galima vadinti tiek pastangas įtvirtinti Lietuvos vertybinę ar funkcinę lyderystę tam tikrais klausimais (kartais nuosaikais veikimo su partneriais sąskaita), tiek energingas bei kūrybingas kompromisų paieškas buriant tarptautines koalicijas (Jurgelevičiūtė, 2015; Park & Jakstaite-Confortola, 2021; Plg. Pundziūtė-Gallois, 2021). Kitaip sakant, nors Lietuvos strateginiai tikslai po įstojimo į ES ir NATO plačiai vertinami kaip pagrįsti ir tinkami, klausimas dėl jų perkėlimo į taktinį lygmenį – t. y. į konkrečias užsienio politikos programas ir priemones – reikalauja detalesnės diskusijos.

2.2. Taktinių sprendimų siekiant strateginių tikslų įgyvendinimo vertinimai

Nors fundamentali Lietuvos užsienio ir saugumo politikos strategija – t. y. siekti saugumo per savo nacionalinių interesų internacionalizavimą – nuo 2004 m. realiai nepakito, Vilnius per šį laikotarpį išmėgino kelias skirtingas jos įgyvendinimo taktikas. Apibendrinant įvairių Lietuvos užsienio politikos tyrimų išvalgas, valstybės užsienio politikos programų raidoje nuo 2004 m. galima išskirti keturis etapus: (1) 2004–2009 m. – „regioninės lyderystės“ ir „Rusijos sulaikymo“ idėjomis grįsta politika Rytų kaimynystėje ir euroatlantinėse struktūrose, glaudžiai bendradarbiaujant su Lenkija ir JAV, (2) 2009–2013 m. – aktyvios regioninės politikos prioritetų peržiūra ir pokyčiai Lietuvos ES politikoje; (3) 2014–2019 m. – atnaujintas dėmesys Rytų kaimynystės politikai ir saugumo stiprinimas vystant santykius su Vokietija, JAV ir nuo 2016 m. Lenkija; (4) 2019 m. – augantis dėmesys Kinijos klausimui ir didėjanti įtampa dvišaliuose santykiuose (Česnakas et al., 2020; Periodizacija sudaryta remiantis Jakniūnaitė, 2015; Janeliūnas, 2021). Žinoma, kaip ir visais istorijos periodizacijos atvejais, toks Lietuvos užsienio politikos raidos skirstymas į keturis etapus turi keletą išlygų. Pirma, skirtumai tarp šių etapų yra nelygiaverčiai: antrasis etapas prasidėjo nuo gana griežto (net jei daugiausia diskursyvaus) ligtolinės Lietuvos užsienio politikos atmetimo, o ketvirtasis išlaikė visus trečiojo etapo elementus ir skiriasi tik tuo, jog ligtolines Lietuvos užsienio politikos programas papildė Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono klausimams skirtos programos. Antra, ši periodizacija bando apibūdinti užsienio politikos programų visumos raidą, tačiau kai kurių individualių programų (pvz., santykių su Lenkija vystymo) raidos periodizacija greičiausiai būtų skirtinga. Tačiau, bet kuriuo atveju, Lietuvos užsienio politiką nuo 2004 m. charakterizuoja taktinio lygmens veiksmų kaita siekiant nekintančių strateginių tikslų ir vadovaujantis tomis pačiomis prielaidomis dėl Lietuvos tarptautinės padėties.

Ankstesni Lietuvos užsienio politikos tyrimai pažymi, kad šią pokyčių ir tęstinumo dinamiką sąlygojo tiek struktūrinės jėgos (pirmiausia valstybės geopolitinė aplinka), tiek vidaus politikos aplinkybės (pvz., lyderių vertybės ir asmeninės savybės, galios santykis tarp skirtingų užsienio politiką formuojančių institucijų). Pirmasis etapas apima antrąją Valdo Adamkaus, kuris pasižymėjo stipria transatlantine orientacija ir puoselėjo glaudžius santykius su tuometiniu Lenkijos prezidentu Lechu Kaczyński, kadenciją. Lietuvos regione tuo metu reiškėsi dvi tendencijos: viena vertus, Gruzijos ir Ukrainos pastangos stiprinti provakarietišką orientaciją, kita vertus, stiprėjanti galios centralizacija Rusijoje ir vis agresyvesnė Maskvos politika, kurią vainikavo invazija į Gruziją 2008 m. Šios aplinkybės regimai legitimavo „regioninės lyderystės“ ir (kiek vėliau) „Rusijos sulaikymo“ idėjas – glaudūs

santykiai su Varšuva sustiprino Vilniaus balsą, provokarietiški lyderiai Tbilisyje ir Kyjive buvo suinteresuoti Lietuvos patirtimi siekiant demokratizacijos ir integracijos į euroatlantines struktūras, o agresyvus Maskvos elgesys buvo priežastis ES ir NATO reikalauti Rusijos įtakos užkardymo. Vis dėlto nuo 2007 m. Lietuvos pozicija tapo vis labiau izoliuota, ypač po sprendimo blokuoti ES ir Rusijos partnerystės sutarties atnaujinimą ir dėl pamažu prastėjančių santykių su Lenkija (Jakniūnaitė, 2015, p. 15–16). Taigi, šiame etape Lietuvos tarptautinis aktyvumas pasireiškė per ryškią politiką Rytų regione ir aktyvią santykių su JAV plėtrą, bendradarbiaujant su Lenkija bei plėtojant santykius su Ukrainos ir Sakartvelo politikais.

Antrojo etapo pradžia sutampa su JAV ir Rusijos santykių peržiūrėjimu ir Didžiosios recesijos piku. Šiame kontekste pirmąją savo kadenciją pradėjusi Dalia Grybauskaitė, kaip ir daugelis lyderių Vakaruose, 2009–2010 m. pasisakė už „pragmatišką ir konstruktyvią“ politiką Rusijos (ir Baltarusijos) atžvilgiu (Janeliūnas, 2021). Vis dėlto po kelių nevaisingų ir daug kritikos vidaus politikoje sulaukusių bandymų užmegzti tiesioginius ryšius su Maskvos ir Minsko lyderiais tolesnių veiksmų skatinti pragmatinį bendradarbiavimą buvo atsisakyta. Kartu, bendradarbiaujant su Andriaus Kubiliaus Vyriausybe, valstybės užsienio politikoje išryškėjo energetinių ryšių su Rusija sugrėsminimas (angl. *securitisation*) bei „energijos nepriklausomybės“ siekis. Kadencijos pradžioje Grybauskaitė taip pat neigiamai vertino ligtolines bekompromises Vilniaus regioninės lyderystės ambicijas ir siekė aktyvesnio Lietuvos įsitraukimo į ES politikos formavimą. Noras įsitvirtinti ES ir koalicijose sąlygojo ankstyvą pirmosios Grybauskaitės kadencijos prioritetą – siekti kuo glaudesnio bendradarbiavimo su Skandinavijos šalimis. Vis dėlto nuo 2012 m. pagrindiniu santykių su ES narėmis plėtros prioritetu tapo dvišalio bendradarbiavimo su Vokietija stiprinimas. Nors parama Rytų kaimynystės šalims siekiant integracijos į euroatlantinę erdvę išliko, tačiau tapo labiau sąlygiška ir europeizuota (t. y. vystoma per ES formatus, pvz., Rytų partnerystės programą) (Stanytė-Toločkienė, 2015). Lietuvos užsienio politikos europeizacija itin sustiprėjo ruošiantis pirmininkavimui ES Tarybai 2013 m. ir tęsėsi viso Grybauskaitės prezidentavimo metu (Vilpišauskas, 2015). Svarbu pažymėti, kad Lietuvos Rytų kaimynystės politikos europeizacija taip pat buvo sąlygota ir pokyčių Lenkijos politikoje bei dvišaliuose Vilniaus ir Varšuvos santykiuose. Viena vertus, Donaldas Tusko vyriausybė pati siekė europeizuoti savo regioninę politiką ir teikė prioritetą santykių su Vakarų Europa stiprinimui. Kartu dėl prastų asmeninių santykių ir tarpvyriausybinių lygmenų nesutarimų (pvz., lenkų etninės mažumos padėties Lietuvoje klausimu) tiesioginis Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimas iš esmės sustojo (Janeliūnas, 2021; Plg. Vaščenkaitė, 2015). Taigi, šio etapo metu Lietuvos aktyvumas pirmiausia sietinas su gilesne šalies politikos europeizacija, plėtojant santykius ir konstruktyvų bendradarbiavimą su Šiaurės ir Vakarų ES šalimis.

Bandymai peržiūrėti santykius su Maskva baigėsi jau apie 2011–2012 m., o Rusijos agresija prieš Ukrainą 2014 m. vasarį panaikino bet kokias normalizavimo galimybes. Šis geopolitinis lūžis žymi ir naujo etapo Lietuvos užsienio politikoje pradžią: po Krymo aneksijos Vilnius vėl tapo vienu griežčiausių Rusijos kritikų (Grybauskaitė dar 2015 m. pavadino Rusiją „terroristine valstybe“), sustiprino paramą Rytų partnerystės šalims ir suintensyvino pastangas stiprinti Lietuvos nacionalinį saugumą – tiek per dvišalių strateginių partnerysčių plėtrą, ypač su Vokietija ir JAV, tiek per NATO ir ES formatus. 2015 m. pabaigoje, į valdžią Varšuvoje sugrįžus „Teisės ir teisingumo“ partijai, taip pat prasidėjo dvišalių Lenkijos ir Lietuvos santykių atšilimas. Strateginės partnerystės su Lenkija plėtra tapo vienu ryškiausių Sauliaus Skvernelio Vyriausybės užsienio politikos prioritetų: abi šalys glaudžiai bendradarbiavo nacionalinio ir energetinio saugumo bei regioninės politikos klausimais, įskaitant bendras pastangas užtikrinti tęstinį JAV įsitraukimą regione po Donaldą Trumpą pergalės JAV prezidento rinkimuose 2016 m. lapkritį. Suvokdama Vašingtono saugumo garantijų svarbą, Lietuva vengė kritikuoti kontraversiškus Trumpo pasisakymus ir pažymėjo, kad jo raginimai Europos šalims skirti daugiau lėšų gynybai buvo teisingi ir naudingi (Janeliūnas, 2021). Vis dėlto, nepaisant tam tikrų įtampų tarp JAV ir ES, Vilnius tęsė savo užsienio ir saugumo politikos europeizacijos tendenciją: prastėjanti saugumo situacija Europoje paskatino ES skirti daugiau dėmesio gynybos politikai ir Lietuva siekė konstruktyviai įsitraukti į naujas ES iniciatyvas (pvz., PESCO) ir kartu išryškinti savo prioritetus (pvz., atvirumo trečiosioms šalims išlaikymą arba kibernetinio saugumo dėmenį) (Mickus, 2018). Tęstinį dėmesį bendradarbiavimui su partneriais Europoje sąlygojo ir 2016 m. Vokietijos sprendimas Lietuvoje dislokuoti NATO priešakinių pajėgų kovinę grupę. Apibendrinant, šiame etape Lietuvos tarptautinis aktyvumas buvo nukreiptas į tolesnę europeizaciją, santykių su esminiais partneriais – JAV ir Vokietija – plėtra naujai sustiprėjusiu dėmesiu Rytų regionui.

Po 2014 m. įtvirtintas ir nuo tada realiai nepakitusias Lietuvos užsienio politikos programas 2019–2020 m. papildė nauja dimensija – santykių su Kinija peržiūra ir įsitraukimas į Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono plėtrą. Nors antrojo dešimtmečio viduryje Lietuva aktyviai siekė stiprinti bendradarbiavimą su Kinija (2015–2016 m. šalyje lankėsi tiek Lietuvos prezidentė, tiek premjeras), dešimtmečio pabaigoje Vilnius pradėjo keisti laikyseną Kinijos atžvilgiu. Šį pokytį iš dalies lėmė augantis susirūpinimas dėl Kinijos žvalgybos veiklos Lietuvoje, kinų investicijų ir technologijų keliamos saugumo rizikos bei žmogaus teisių pažeidimų Honkonge ir Sindziango provincijoje. Žvelgiant plačiau, griežtesnę Lietuvos politiką Kinijos atžvilgiu lėmė ir tarp užsienio politikos formuotojų sustiprėjęs suvokimas, kad, Vašingtonui skiriant vis daugiau dėmesio Kinijai ir Ramiajam vandenynui, Lietuva privalo tapti aktyvia ir matoma JAV partnere šiais klausimais tam, kad išlaikytų Vašingtono paramą savo regione. Šis mąstymas motyvavo ir kelis ryškiausias 2020 m. pabaigoje suformuotos XVIII Vyriausybės užsienio politikos žingsnius: išstoti iš Kinijos 17+1 bendradarbiavimo formato, sustiprinti kritiką Kinijai dėl žmogaus teisių pažeidimų, plėtoti santykius su Taivanu bei išplėsti diplomatinį atstovybių tinklą Indijos ir Ramiojo vandenynų regione. Naujoji Lietuvos politika Kinijos atžvilgiu dar kartą patvirtina, jog Vilnius iki šandien siekia būti aktyvus ir matomas tarptautinėje erdvėje ir, šiuo atveju, JAV akyse.

Apibendrinant galima patvirtinti, kad 2004–2021 m. Lietuva nuosekliai, tačiau skirtingais būdais siekė tikslo būti aktyvi ir matoma regione ir euroatlantinėje erdvėje. Siekdami šio tikslo, Lietuvos sprendimų priėmėjai rėmėsi prielaida, kad „aktyvumas“ ir „matomumas“ gali sustiprinti valstybės įtaką tarptautinėse organizacijose, svarbą partnerių akyse ir gebėjimą burti koalicijas. Traktuojant skirtingas valstybės užsienio politikos programas 2004–2021 m. kaip skirtingas „aktyvaus“ veikimo tarptautinėje sistemoje taktikas, galima įvertinti, ar (ir kaip) jos padėjo Lietuvai didinti tarptautinę įtaką atstovaujant nacionaliniams interesams.

Remiantis anksčiau pateikta 2004–2021 m. Lietuvos užsienio programų apžvalga, galima įvardinti dvi pagrindines aktyvumo užsienio politikoje taktikas. Pirmoji – būti transatlantinės bendruomenės flagmanu, kartais einant minios priešakyje (tokia taktika buvo itin ryški „regioninės lyderystės“ etapo metu ir naujojoje politikoje Kinijos atžvilgiu, taip pat ir Rusijos klausimais nuo 2014 m.). Antroji – siekti įsitvirtinimo ES branduolyje ir Lietuvos nacionalinių interesų europeizacijos (ši taktika dominavo 2009–2013 m. ir yra toliau plėtojama po 2014 m.). Kitaip sakant, šias dvi aktyvumo taktikas galima diferencijuoti pagal svarbiausių partnerių pasirinkimą ir diplomatinio veikimo būdą: pirmuoju atveju koncentruojamasi į JAV ir į „herojišką“ arba „vienpusę“ diplomatiją, antruoju – į ES ir „biurokratinę“ arba „vidurio“ diplomatiją (Pundziūtė-Gallois, 2021).

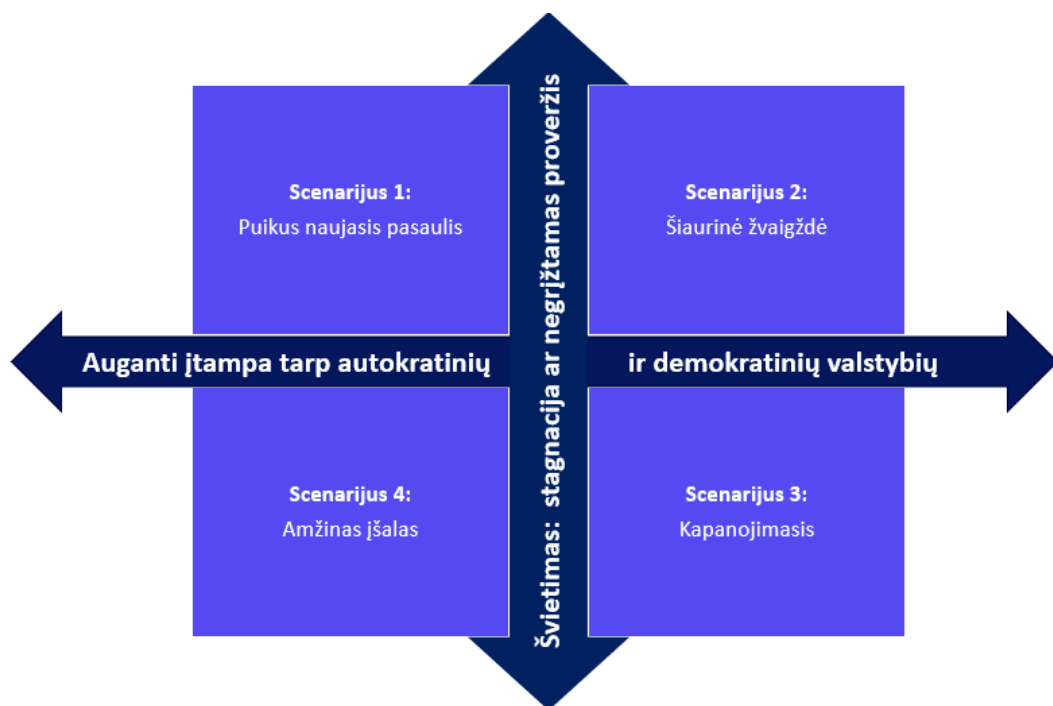
Ankstesni užsienio politikos tyrimai, kurie (tiesiogiai ar netiesiogiai) nagrinėjo šių taktikų poveikį Lietuvos statusui partnerių akyse, leidžia padaryti kelias išvadas. Pirmą, kaip ir galima tikėtis, pastangos būti flagmanu natūraliai padidina Lietuvos „matomumą“ tarptautinėje erdvėje – tačiau „vienpusę“ ir į JAV orientuota diplomatija yra gana kontraversiška Europoje (Park & Jakstaite-Confortola, 2021). Ši dinamika buvo itin ryškiai matoma „regioninės lyderystės“ etapo pabaigoje, kai Lietuva išties buvo matoma ir vertinama Vašingtone ir Rytų kaimynystės regione, tačiau tapo vis labiau izoliuota ES viduje. Antra, nuo 2009 m. sustiprėjusi europeizacijos taktika ir „biurokratinė“ ar „vidurio“ diplomatija padėjo įtvirtinti valstybės statusą ES ir nepakenkė santykiams su JAV bei Lietuvos vertinimui Vašingtone. Trečia, nors nuo 2014 m. Vilniaus užsienio politikoje vėl sustiprėjo transatlantinio flagmano taktika (pirmiausia Rusijos klausimu, tačiau nuo 2020 m. – ir Kinijos), ji buvo derinama su tolesne europeizacijos taktika bei orientacija į ES branduolį. Kartu, kaip parodė aukščiau pateiktų tyrimų apžvalga, „biurokratinė“ ar „vidurio“ diplomatija Rusijos atžvilgiu – t. y. „konstruktyvus ir pragmatinis“ bendradarbiavimas – tapo neįmanomas dėl pačios Maskvos elgesio. Atitinkamai, Lietuva niekada nepatyrė analogiškos izoliacijos ES viduje. Pvz., net jei Lietuvos pozicija Rusijos atžvilgiu buvo griežtesnė nei jos partnerių, ES nuo 2014 m. vieningai priėmė ir reguliariai atnaujino sankcijų Rusijai programą. Pekinui pradėjus naudoti ekonominę prievartą prieš Lietuvą dėl Vilniaus sprendimo pasitraukti iš 17+1 formato ir santykių su Taivanu plėtros, ES vieningai išreiškė paramą Lietuvai, inicijavo bylą prieš Kiniją PPO ir pasiūlė naują Bendrijos instrumentą kovai su trečiųjų šalių vykdoma ekonomine prievarta prieš ES nares. Kitaip sakant, Lietuvos užsienio politikoje įtvirtinus europeizacijos taktiką, Vilniaus toliau plėtojama transatlantinio flagmano taktika leido valstybei stiprinti savo regioninę įtaką ir didinti svarbą JAV akyse be pastebimo neigiamo poveikio partnerystei su ES valstybėmis narėmis.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuva nuo 2009 m. sugebėjo išvystyti produktyvų balansą tarp dviejų pagrindinių savo „aktyvios“ užsienio politikos taktikų. Žinoma, tai, kad „herojiška“ Lietuvos politika šiandien sulaukia daug platesnio Vilniaus partnerių palaikymo, galima paaiškinti ir kaip Europos saugumo situacijos pokyčių pasekmę: atvira Rusijos agresija ir vis ryškesnis Kinijos ekspansionizmas keičia visų euroatlantinės bendruomenės narių preferencijas ir taip mažina atotrūkį tarp Lietuvos ir kai kurių jos partnerių pozicijų. Kartu tai, kad šiandien Lietuvos politika yra labiau europeizuota, nereiškia, kad ji sustiprino savo kaip partnerės statusą atskirų ES narių akyse: pvz., Europos tarptautinių santykių tarybos (angl. *European Council on Foreign Relations*) sudaromi ES koalicijų indeksai nerodo reikšmingo Lietuvos koalicinio valentingumo pokyčio, Vilnius kaip svarbius užsienio ir saugumo politikos partnerius daugiausia mini Latviją, Estiją ir Lenkiją. Tačiau šios išlygos nekeičia Lietuvos užsienio politikos tyrimuose vyraujančios įžvalgos, kad, derindama europeizacijos ir transatlantinio flagmano taktikas, Lietuva gali siekti lyderystės nerizikuodama būti izoliuota.

3. Alternatyvūs Lietuvos tarptautinės aplinkos raidos scenarijai

Svarbus „Lietuva 2050“ pažangos strategijos rengimo etapas buvo scenarijų dirbtuvės, į kurias buvo įtrauktas platus ekspertų, akademikų ir kitų bendrakūrėjų ratas. Scenarijų dirbtuvės buvo vykdomos taikant kelias skirtingas ateities įžvalgų (angl. *foresight*) metodikas. Pirmą, atsižvelgiant į ateities megatendencijas ir kitus svarbius pokyčių veiksnius, dirbtuvių dalyviai identifikavo du iššūkius, kurie gali turėti didžiausią potencialų poveikį Lietuvai ir kurių raida yra paženklinta aukščiausio neapibrėžtumo: auganti įtampa tarp autokratijos ir demokratijos bei švietimo raida. Pagal galimus šių veiksnių kraštutinius buvo suformuotos dvi scenarijų matricos ašys: demokratijos–autokratijos ir švietimo proveržio–švietimo stagnacijos ašis (STRATA, 2022). Vystant tolesnį scenarijų turinį, dirbtuvių dalyviai pagal vadinamąjį „Ateities trikampio“ metodą taip pat nagrinėjo ateities tendencijų sąveiką su dabartine valstybės situacija skirtingose politikos srityse.

2 pav. Hipotetiniai valstybės ateities scenarijai.

Parengta STRATA

Šiame skyriuje detalizuojama, kaip kiekvieno iš keturių dirbtuvėse suformuotų scenarijų – (1) „Puikus naujasis pasaulis“; (2) „Šiaurinė žvaigždė“; (3) „Kapanojimasis“; (4) „Amžinasis įšalas“ – galėtų vystytis Lietuvos tarptautinė aplinka bei užsienio ir saugumo politika. Svarstant apie galimą kitų valstybių raidą, taip pat remtasi antrine literatūra, tarptautinių organizacijų ir / ar tyrimų centrų atlikta ateities tendencijų analize (Cagnin et al., 2021; Pvz., Gaub, 2019; Réchard, 2020; Strategic Futures Group, 2021).

3.1. Pirmasis scenarijus: „Puikus naujasis pasaulis“

Scenarijaus prielaida: fragmentacija į geopolitinius blokus tarptautinėje erdvėje

Rusijai eskalavus agresiją Ukrainoje, pasaulis atsiduria ant branduolinio karo ribos. Vakarai spaudžia Ukrainą derėtis, šalis padalijama (Rusija okupuoja Rytų Ukrainą ir išlaiko Krymą). Įgalinta pergalės Ukrainoje, Rusija konsoliduoja savo įtakos zoną, inkorporuoja Baltarusiją ir Rytų Ukrainą. Išplėtęs Rusijos teritoriją ir įtvirtinęs jos įtaką, Vladimiras Putinas palieka prezidento postą populiarumo viršūnėje – tai leidžia jam paskirti lojalų įpėdinį ir padeda suvaldyti galios perdavimo procesą. Vakarai į tai atsako mobilizuodami Rytų NATO flango gynybą, Rytų Europa tampa smarkiai militarizuotu regionu. Gynybinių pajėgumų vystymas reikalauja didinti Vakarų pramoninę gamybą ir Vakarai supranta, kad šiuo tikslu bendradarbiavimas su Kinija yra abipusiškai neįmanomas (Pekinas nenori įgalinti Vakarų militarizacijos, o Vakarai nenori būti priklausomi nuo Kinijos pramonės grandinių ar finansavimo). Atitinkamai suintensyvėja po COVID-19 prasidėjusi atsisiejimo tendencija, pagrindiniai galios centrai siekia užsitikrinti atsparumą ir apsirūpinimo savarankiškumą. Vakarai konsoliduoja pramonės vertės grandines apeidami Kiniją ir, kur reikia, plėsdami santykius su Pietryčių Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos šalimis. Analogiškai, siekdamas konsoliduoti pažangiųjų technologijų vertės grandines, Kinija suintensyvina ekonominę ekspansiją į Vidurio Rytus ir Afriką. Tam Pekinui reikia užtikrinti palankias sąlygas Centrinėje Azijoje, kuriai vis daugiau dėmesio skiria ir Indija, ir kur įtaką buvusiose Sovietų sąjungos valstybėse atkurti siekia naujoji Kremliaus valdžia. Trišalė konkurencija Centrinėje Azijoje dar labiau sustiprina Turkijos ir Irano regioninę svarbą: šios galios nuolat ir bendradarbiauja, ir varžosi su didžiosiomis galiomis regione – tai, savo ruožtu, varžo Rusijos galimybes užsiimti ekspansija Europoje.

Varžybos dėl globalios ir regioninės įtakos tarp skirtingų šio daugiapolio pasaulio galios centrų suskaldė tarptautinę tvarką – nors pagrindinės tarptautinės organizacijos nebuvo panaikintos, tapo nebeįmanoma kalbėti apie jas grindžiančias bendras globalias normas. Dėl šių priežasčių tarptautinė sistema ilgainiui suskilo į kelis skirtingus, tarpusavyje dėl įtakos globaliuosiuose Pietuose konkuruojančius blokus. Geopolitinė, ekonominė ir technologinė konkurencija tarp skirtingų blokų skatino didžiules investicijas į pramonės vystymą, mokslinius tyrimus, techninį švietimą ir eksperimentinę plėtrą blokų viduje. Vis dėlto, nepaisant technologinio progreso Vakaruose ir Kinijoje, globalaus bendradarbiavimo stoka apribojo galimybes kovoti su klimato kaita. Dėl šios priežasties globali temperatūra 2050 m. yra apie 2,5 laipsnio aukštesnė nei ikiindustrinio laikotarpio vidurkis. Tiek JAV, tiek ES privalo dėti vis daugiau pastangų siekdamas valdyti klimato kaitos padarinius globaliuosiuose Pietuose – Vakarų saugumo strategijose ypač akcentuojama išaugusi klimato migrantų grėsmė.

Ilgainiui Vakarų bloko viduje taip pat išryškėjo tam tikri nesutarimai dėl ekonominių, technologijų reguliavimo ir regioninės politikos prioritetų klausimų. Siekdamas konkuruoti su Kinija, Vakarų blokas turėjo remtis didžiųjų JAV korporacijų, kuriuose sukoncentruota daug technologinių pajėgumų, galia. Tai ne vien pagilino įtampas JAV vidaus politikoje, bet ir skatino nesutarimus tarp JAV ir Prancūzijos bei Vokietijos, kurios neigiamai vertino amerikietiško kompanijų įtaką Vakarų politinėje erdvėje. Kartu, siekdamas bendros pramoninės politikos tam, kad galėtų efektyviau plėsti savo vertės grandines Afrikoje, Vakarų ES sostinės reikalavo didesnės ekonominės ir politinės integracijos. Suvokdamos nuolatinį ir maksimalų JAV įsitraukimą į regioną kaip egzistencinį interesą, rytinės ES valstybės teikė pirmenybę glaudesniems santykiams su JAV, o ne ES integracijai. Negalėdamos sutarti dėl bendros pozicijos, bet nenorėdamos ardyti regimos Vakarų vienybės, valstybės narės susitarė dėl „dviejų branduolių“ ES. Lenkija užėmė svarbiausios valstybės vaidmenį rytiniame ES branduolyje, o JAV, suinteresuota užtikrinti šio Vakarų bloko pasienio ruožo stabilumą, į regioną nukreipė didžiules investicijas ir toleravo kai kurių lyderių vykdomus demokratijos normų pažeidimus. JAV preferencija efektyviems režimams, visuomeninio gyvenimo sugrėsminimas, ir susilpnėjusi tarptautinių normų bei ES įtaka rytinėse ES valstybėse sukūrė erdvę „tvirtos rankos“ režimų plėtrai – įskaitant ir Lietuvą.

Kaip pasienio valstybė, Lietuva nuolatinę nesaugumo būseną kompensuoja glaudžiu bendradarbiavimu su JAV ir Lenkija. Kritiškai svarbus Suvalkų koridorius yra kolektyviai administruojamas Vašingtono, Varšuvos ir Vilniaus. JAV investicijos ir bendradarbiavimas gynybos pramonės ir technologijų srityje padėjo Lietuvai modernizuoti krašto apsaugos pajėgumus, įskaitant modernią priešraketinę sistemą, automatizuotas pasienio stebėjimo sistemas ir karinį laivyną. Tiesioginis bendradarbiavimas su Vakarų Europos valstybėmis saugumo srityje – minimalus, išskyrus Skandinavijos šalis, kurios palaiko gerus ryšius tiek su rytiniu, tiek su vakariniu ES „branduoliais“. Kadangi naujos ES integracijos iniciatyvos (pvz., pramonės ir užsienio politikos srityse) vyksta daugiausia tarp Vakarų Europos sostinių, o glaudūs santykiai su JAV ir Vidurio bei Rytų Europos valstybėmis pakeitė ekonomines tarpusavio priklausomybes, europinė Vilniaus užsienio politikos orientacija sumažėjusi ir

kitose srityse nei saugumas. Apskritai, valstybės užsienio politikoje dominuoja regioninis bendradarbiavimas, įskaitant vakarietiškąją Ukrainą, tačiau santykiai su Rusijos bloku susiaurinti iki keitimosi būtina informacija (pvz., dėl bendrų vidinių vandenų tvarkymo).

3.2. Antrasis scenarijus: „Šiaurinė žvaigždė“

Scenarijaus prielaida: globalus demokratijų renesansas.

Dėl sprendimų trumpuoju laikotarpiu padidinti gamtinių dujų gamybą (pvz., Kanadoje ir Nyderlanduose) bei sėkmingos energijos taupymo politikos Vakarai sugeba išlaikyti finansinę ir karinę paramą Ukrainai. Tuo tarpu Rusijos pastangas perorientuoti savo eksportą į kitas rinkas varžo besivystančiose šalyse įsivyravusi ekonominė krizė, kuri taip pat neigiamai veikia ir Kinijos ekonomiką. Maskvai nesugebėjus tinkamai įgyvendinti visuotinės mobilizacijos, Ukrainai pavyko išstumti Rusijos armiją iš Rytų Ukrainos ir atkirsti Krymą nuo Rusijos. Karinės nesėkmės susilpnina Putino autoritetą šalies viduje ir, norėdamas išvengti greito ir totalaus Krymo praradimo, Kremlius elitas sutinka derėtis dėl taikos ir Krymo demilitarizacijos. Nors abi pusės pasiekia jas tenkinantį susitarimą, Putinas nebesugeba susigrąžinti savo įtakos ir yra patraukiamas (viešumoje – dėl „ligos, kurią pablogino karo metu patirtas stresas“). Nustekenta ekonomika ir vidinė suirutė Rusijoje sumažina jos įtaką Baltarusijos atžvilgiu ir sudaro palankias sąlygas Ukrainos ir Moldovos eurointegracijai. Nors intensyvėjant sisteminei konkurencijai su Vakarais Kinija yra suinteresuota įtakos Rytų Europoje įtvirtinimu, be aktyvaus Maskvos įsitraukimo į regioną Pekinui tą padaryti yra sudėtinga.

Ilgainiui varžybos dėl pasaulinės įtakos pasisuka Vakarams naudinga linkme. Dėl Vakarų paramos karo metu Kyjivai aktyviai siekia integracijos į Vakarų politinę bendruomenę, o Rytų Ukrainos gamtiniai ištekliai – įskaitant ateities technologijoms kritiškai svarbius mineralus – reikšmingai sustiprina Vakarų pramoninę galią. Karo metu įtvirtinti nauji energetiniai ryšiai tarp JAV ir ES užtikrina tolesnę Vakarų vienybę ir ekonominę integraciją. Vašingtonas ir Briuselis derina savo tarptautines darbotvarkes ir skirtingus galios resursus (karinius ir civilinius, atitinkamai), įskaitant Indijos ir Ramiojo vandenynų regioną bei Afriką. Nors skirtys tarp ES ir JAV dėl skaitmeninių rinkų reguliavimo ir tarptautinės prekybos išlieka, konkretūs klausimai yra sprendžiami institucionalizuotais, pasitikėjimą skatinančiais kanalais (pvz., TTC). Atvira transatlantinė inovacijų erdvė ir patrauklios gyvenimo sąlygos padeda Vakarams pritraukti globalių talentų ir pasiekti technologinį proveržį, leidžiantį sumažinti ekonominę priklausomybę nuo Kinijos. Tuo tarpu Kinijos ekonominį augimą vis labiau varžo neigiamos demografinės tendencijos, talentų emigracija, smunkantis Honkongo patrauklumas gyventojams ir investuotojams bei vandens stoka. Dėl patiriamų ekonominių iššūkių Kinija turi sumažinti išorinio bendradarbiavimo iniciatyvas (apriboti skolų teikimą, reikalauti paskolų grąžinimo ir t. t.). Tai pakerta jos reputaciją ir padaro mažiau patrauklia partnere besivystančiame pasaulyje. Kadangi Pekinas turi vis mažiau galimybių patenkinti kinų vidurinės klasės ekonominius lūkesčius, o nacionalistinis „naujojo Kinijos amžiaus“ mitas tampa vis sunkiau pagrindžiamas, šalyje kyla režimo legitimumo krizės rizika. Smunkanti Rusijos ir Kinijos galia sudarė erdvę Turkijai išplėsti savo regioninę įtaką, tačiau Ankara nebegali ignoruoti Vakarų ginamų normų ir interesų. Kartu Vakarai išplėtė savo vystomojo bendradarbiavimo programas Afrikoje ir Azijoje, ypač junglumo infrastruktūros srityje bei vystant kritinių žaliavų tiekimo grandines. Dėl šių priežasčių apie 2040 m. Vakarai sugebėjo konsoliduoti globalią įtaką: JAV karinė ir finansinė galia garantuoja atvirą tarptautinę prekybą ir suteikia užtikrintumo globalaus kapitalo rinkoms, o aktyvi daugiašalė ES diplomatija padeda suburti platų palaikymą pagrindinių tarptautinių organizacijų reformoms. Kadangi dešimtmečius trukusi konkurencija tarp Kinijos ir Vakarų turėjo neigiamą poveikį tarptautiniam bendradarbiavimui klimato klausimais, ES lyderystė, siekiant užtikrinti globalių įsipareigojimų laikymąsi, tampa ypač svarbi. Kartu Vakarams tenka skirti vis daugiau resursų klimato kaitos padarinių globaliųjų Pietų valstybėse valdymui ir globaliai bioįvairovės apsaugai.

Vakarų demokratijoms konsolidavus globalią įtaką ir sumenkus regioninei Rusijos ir Kinijos galiai, Rytų Europos regionas mėgaujasi stabilumu ir sąlyginu saugumu. Susilpnėjus Maskvos ir Pekino galiai, Minskui tapo svarbiau užtikrinti gerus santykius su Vakarais (įskaitant ir Lietuvą), o tai sustiprino provakarietiško koalicijų įtaką Baltarusijos vidaus politikoje. Nors neužtikrintumas dėl Rusijos vidinio stabilumo ir toliau išlieka, sumenkę

Maskvos pajėgumai ir demokratijos plėtra Rytų kaimynystėje sumažino tiesioginę grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui iki mažiausio lygio per kelis dešimtmečius. Tai leidžia Vilniui vykdyti aktyvesnę paramos demokratijai, ekonominės diplomatijos bei vystomojo bendradarbiavimo politiką ir už regiono ribų – tiek per ES ir kitas tarptautines organizacijas, tiek išnaudojant išplėstą diplomatinį atstovybių tinklą Pietryčių Azijoje bei Afrikoje, tiek per partnerystes su nevyriausybinėmis organizacijomis. Pagrindiniai regioninės politikos prioritetai Lietuvai yra visavertė Baltarusijos demokratinė transformacija, Kaliningrado demilitarizacija ir visiška Ukrainos bei Moldovos integracija į ES ir NATO (įskaitant euro ir Šengeno zonas). Nors Vakarai iš esmės vieningai pritaria kiekvienam iš šių tikslų, praktiniu lygmeniu egzistuoja nemažai skirtingų pozicijų dėl pirmenybės Rytų Europai teikimo bendroje Vakarų darbotvarkėje, kur dominuoja klimato kaitos padarinių valdymo, Vakarų Balkanų integracijos ir santykių su Afrika plėtros klausimai. Vilnius ir toliau yra vienas svarbiausių balsų, skatinančių Vakarų sostines skirti daugiau dėmesio Rytų Europos regionui.

3.3. Trečiasis scenarijus: „Kapanojimasis“

Scenarijaus prielaida: konkurencinė koegzistencija su Kinija.

Rusijos ir Ukrainos karas pereina į mažesnio intensyvumo fazę ir ilgainiui tampa dar vienu Rusijos užšalusiu konfliktu. Vakarų valstybės, nors ir patyrusios reikšmingų nuostolių, atsisiejo nuo Rusijos ir, šiai niekada oficialiai nenutraukus agresijos, toliau išlaiko savo sankcijų programas. Įsipareigojimas palaikyti Ukrainą riboja Vakarų galimybes bei valią veltis į agresyvią konkurenciją su Kinija. Pekinas, savo ruožtu, taip pat vengia konkurencijos su Vakarais eskalavimo – agresyvesnius jo veiksmus varžo trapi ekonominė situacija šalies viduje, JAV karinė bei finansinė galia ir daug kainuojantys įsipareigojimai padėti Rusijos karo pasekmes jaučiantiems Kinijos partneriams Afrikoje. Nors Kinija neformaliai remia Rusiją (įskaitant ekonominę pagalbą bei paramą Rusijos naratyvams globaliųjų Pietų informacinėje erdvėje), oficialiai Pekinas toliau išlaiko „strateginį neapibrėžtumą“ Maskvos atžvilgiu, susilaiko nuo atviros karinės paramos ir skatina taikaus susitarimo paiešką. Siekdami įgyvendinti klimato kaitos valdymo tikslus ir užtikrinti strateginių ginklų kontrolę, Vakarai ir Kinija toliau tęsia tiesioginį ir netiesioginį bendradarbiavimą įvairiais tarptautiniais formatais, įskaitant tokias pagrindines tarptautines organizacijas kaip JTO. Kadangi vis didėjanti Vakarų gerovės valstybių apkrova ir augantys Kinijos vidurinės klasės lūkesčiai kuria tolesnio ekonominio augimo poreikį, abi pusės išlaiko ir tarptautinės prekybos sistemos funkcionavimą ir stengiasi normalizuoti tiesioginį ekonominį bendradarbiavimą.

Nors Vakarai ir Kinija ir toliau vysto skirtingus ekonominius modelius ir konkuruoja technologijų srityje, jų tarpusavio santykiai įgyja stabilią formą, svarbiausiose srityse – pvz., strateginių ginklų kontrolės klausimais – sukuriama institucionalizuoti pozicijų koordinavimo formatai. Nors ES narės dėl nepakankamų investicijų į MTEP nesugeba konkuruoti su JAV ir Kinija pažangiųjų technologijų klausimais, ES augimui padeda tai, jog stabili tarptautinė situacija sumažina poreikį rinktis tarp partnerystės su JAV ir ekonominių ryšių su Kinija. Siekdamas mažinti priklausomybę nuo Kinijos kritinių žaliavų, ES valstybės plėtoja ekonominį bendradarbiavimą su Afrikos šalimis. Vis dėlto nei Vakarai, nei Kinija nesugebėjo suburti pakankamo palaikymo pagrindinėms daugiašalėms institucijoms – pirmiausia JTO, – kurių įtaka ir reputacija atitinkamai smuko. Atitinkamai valstybės ėmė aktyviau vystyti alternatyvius tarptautinio bendradarbiavimo formatus ir regionines saugumo struktūras, įskaitant ir Baltijos jūros regioną. Mirus ilgamečiams lyderiams Maskva ir Minskas turėjo susikoncentruoti į vidaus politikos stabilizavimą, tačiau šio proceso nenusipėjamumas sustiprino nesaugumo jausmą Rytų Europoje. Siekdami sumažinti nenumatytų rizikų tikimybę, Vakarai (ir Lietuva) atnaujino tiesioginio bendradarbiavimo formatus su Rusija ir Baltarusija. Tarptautinės tvarkos neapibrėžtumas buvo naudingas Turkijai: išnaudodama savo svarbą tiek Vakarams, tiek Kinijai, Ankara įtvirtino savo regioninę įtaką ir yra svarbi žaidėja Afrikoje. Ši nauja, mažiau stabili tarptautinė situacija turėjo pasekmių Vakarų vidaus politikai: į ją grįžo konfliktai dėl tinkamo bendradarbiavimo su Pekinu formos, juos dabar dar labiau aštrina tai, jog ilgiau nei dešimtmetį trukę pragmatiniai santykiai nepadėjo reikšmingai suvaldyti klimato kaitos ir augančios socialinės nelygybės problemų. Tokios įtampas itin ryškios ES, kurios santykinė ekonominė galia JAV ir Kinijos atžvilgiu susitraukė ir kuri išlieka pažeidžiama klimato migrantų grėsmei bei vis dažnėjančioms tarpkontinentinių „žaliųjų“ teroristų tinklų atakoms.

Tarptautinę sistemą apibrėžianti konkurencijos ir koegzistavimo tarp Vakarų ir Kinijos dinamika reiškia, kad Rytų Europa išlieka viena iš svarbiausių varžybų dėl regioninės ir globalios įtakos zonų. Kadangi konkurencija su Kinija verčia Vakarus plėtoti santykius su Maskva ir Minsku (idant šie nenudreifuotų į Pekino orbitą), Lietuva balansuoja tarp poreikio apsisaugoti nuo Rusijos keliamos grėsmės ir noro išlikti konstruktyvia ir pragmatiška partnere Vakarų sostinėms. Vilnius ir Minskas vysto dvišalį bendradarbiavimą įvairiose funkcinėse srityse (pvz., tranzito ir aplinkosaugos klausimais). Saugumo poreikius patenkinti iš dalies padeda sustiprėjęs regioninis bendradarbiavimas, ypač su Lenkija ir Ukraina, tačiau Lietuva išlieka priklausoma nuo platesnės Vakarų, ir ypač JAV, paramos bei pajėgumų. Nors Lietuvai iš pažiūros palanku tai, kad tarptautinėje sistemoje ir toliau galioja daugiašalis bendradarbiavimo, teritorinio integralumo, suverenumo ir teisės viršenybės normos, vidaus politikoje auga frustracija dėl to, kad šios normos ir egzistuojančios tarptautinės institucijos nepadedą, o kartais netgi trukdo spręsti vis skaudžiau juntamas klimato kaitos pasekmes bei valdyti vis didesnius tarptautinės migracijos srautus. Tai sąlygoja intensyvius debatus dėl Lietuvos užsienio politikos: ji figūruoja kaip kontraversiškas klausimas rinkimuose, vykdomos politikos programos keičiasi priklausomai nuo valdžios. Tokia situacija apriboja valstybės užsienio politikos nuoseklumą ir neleidžia jai išvystyti ir įtvirtinti įtakos tarptautinėje sistemoje. Lietuva nesugeba formuluoti kitoms ES narėms patrauklių idėjų ir burti bendraminčių koalicijų: atitinkamai Vilnius ir toliau yra ES politikos „priėmėjas“, o ne „kūrėjas“.

3.4. Ketvirtasis scenarijus: „Amžinas įšalas“

Scenarijaus prielaida: pasaulio tvarkos pakrikimas.

Užsitęsęs karas nustekena Rusiją, Ukrainą ir Vakarus, kurie toliau remia Ukrainą, tačiau nesugeba suteikti jai pakankamai puolamųjų ginklų Rusijos armijai išstumti. Ilgainiui Ukrainai tampa vis sudėtingiau vykdyti karines operacijas ir išlaikyti valstybės funkcionavimą. Perėmusi iniciatyvą karo lauke Maskva priverčia Kyjivą sutikti su šalies padalijimu ir Vakarų Ukrainos „neutralitetu“. Tokia karo baigtis yra didžiulis smūgis išoriniam Vakarų prestižui ir vienybei viduje: Rytų Europos valstybės kaltina Vakarų sostines nepakankama parama Kyjivui, tuo tarpu Vakarų sostinėse vyrauja nuotaika, jog Rytų Europa neleido laiku stabilizuoti situacijos ir išvengti Ukrainos pralaimėjimo. Nors tai suteikia drąsos tolesnėms Maskvos geopolitinėms ambicijoms, Rusija lieka itin pažeidžiama dėl ekonominės izoliacijos, sunaikintų armijos pajėgumų, prastos demografinės situacijos ir okupuotų teritorijų išlaikymo kaštų. Kartu Maskva nesugeba sumažinti karo metu išaugusios ekonominės priklausomybės nuo Kinijos: Rusija nesugeba perorientuoti ekonomikos nuo gamtinių išteklių eksploatavimo ir kartu stokoja technologinių pajėgumų naujiems grėžiniams Arktyje eksploatuoti. Dėl šių priežasčių Kinija reikšmingai išplėtė savo įtaką Eurazijoje: Pekinas turi bent vieną savo atstovą svarbiausių Rusijos firmų valdybose, kinų technologijų firmos tiekia kritinę infrastruktūrą Rusijos pramonei, Kinija visiškai perėmė buvusius Rusijos įtakos tinklus Centrinėje Azijoje ir t. t.

Įtvirtinusi savo regioninę įtaką, Kinija taip pat sustiprėja ir Vakarų atžvilgiu. JAV nesugeba konvertuoti savo struktūrinio pranašumo (palankios demografinės situacijos, inovacijų įdirbio) į santykinę galią dėl vidinių politinių priežasčių: augančios nelygybės, poliarizacijos ir valstybės institucijų politizavimo, rasinės ir politinės įtampos (įskaitant ir įtampą dėl migracijos iš Pietų Amerikos) ir t. t. Tuo tarpu ES nesugeba įveikti savo struktūrinių silpnųjų (per mažos inovacijų ekosistemos, priklausomybės nuo žaliavų importo) ir suvaldyti karo Ukrainoje pasekmių. Vis dažnėjantys vienašališki ES valstybių narių veiksmai fragmentuoja bendrąją rinką ir paralyžiuoja ES institucijas; kai kuriose Vakarų valstybėse įsitvirtina populistiniai režimai. Ilgainiui Vakarai pralaimi varžybas dėl globalios įtakos ir dominavimo tarptautinėse rinkose. Auganti Kinijos įtaka sustiprina Pekino propaguojamas tarptautines normas, jas priima ir tokios Eurazijos regioninės galios kaip Turkija (tiesa, Ankara kartu vis labiau propaguoja islamiškosios modernizacijos ideologiją). Ilgainiui Kinija nusprendžia išbandyti JAV ryžtą ir pajėgumus ginti Taivaną ir pareiškia ultimatumą. Suvokdamas nepalankią vidaus politikos situaciją ir susiskaldymą NATO viduje, Vašingtonas nesiryžta atsakyti Kinijai. Po JAV fiasko Taivane Lietuva negali pasitikėti NATO saugumo garantija. Šalyje įsitvirtina stabilumą, saugumą ir ekonominę gerovę per gerų santykių su Kinija vystymą žadantis režimas – o geriems santykiams su Kinijos supergalybe reikalingas „stiprus lyderis“.

Tarptautinėje sistemoje įsitvirtinus Kinijos įtakai, Rytų Europa tampa vienu iš svarbiausių regionų platesnėje Pekino Eurazijos strategijoje. Kinija tampa pagrindine Baltarusijos režimo partnere ir užmezga stiprius santykius su vyriausybėmis nuo Ukrainos iki Baltijos šalių ir Vakarų Balkanų. Pekinas, siekdamas plėsti įtaką Vidurio ir Vakarų Europoje, yra suinteresuotas Rytų Europos stabilumu, įskaitant tiesioginės Maskvos grėsmės likusioms Rytų Europos valstybėms neutralizavimą. Atitinkamai Lietuvoje įsitvirtinęs autoritarinis režimas bendradarbiavimą su Kinija vertina kaip pakankamai gerą saugumo garantiją, kartu sprendžiančią ir ekonominio stabilumo klausimą. Dėl šių priežasčių Lietuva leidžia Kinijos liaudies armijai šalyje dislokuoti karius bei naudoti valstybės kritinę infrastruktūrą, įskaitant Klaipėdos uostą. Lietuva taip pat dalyvauja Kinijos remiamose regioninio bendradarbiavimo organizacijose tokiais klausimais, kaip migracijos srautų į Vakarų valdymas, Kinijos finansuojamų regioninės infrastruktūros projektų įgyvendinimas ir t. t. Pekino interesai sąlygoja ir platesnę Vilniaus užsienio politiką: kartu su Kinijos įtakos zonoje esančia Baltarusija ir kitomis autoritarizmo keliu pasukusiomis Rytų Europos valstybėmis Lietuva remia Kinijos pastangas perrašyti tarptautinės sistemos normas ir reformuoti su jomis nesuderinamas tarptautines institucijas. Lietuva jaučiasi nesuprasta Vakarų, todėl nuo jų iš esmės atsiriboja.

Apibendrinimas

Kiekvienas iš šių scenarijų yra hipotetinis ir buvo vystomas kaip atrama diskusijai apie realiai galimus ir siektinus valstybės raidos scenarijus. Visgi ekspertų diskusijose, susitikimuose su bendrakūrėjais, piliečiais ir Valstybės pažangos tarybos posėdžiuose išryškėjo sutarimas, kad antrasis („Šiaurinės žvaigždės“) scenarijus, kuris remiasi konsoliduotos demokratijos ir švietimo proveržio veiksniais, yra patraukliausias ir labiausiai pageidaujamas. Atitinkamai, tolesni ataskaitos skyriai buvo parengti šio scenarijaus siekiamybės kontekste.

4. Kitose šalyse vykdomų pokyčių gerųjų praktikų pavyzdžiai

Globalios megatendencijos ir jų nulemti ateities iššūkiai sąlygoja kiekvienos pasaulio valstybės strateginę aplinką bei užsienio ir saugumo politiką. Kitose šalyse priimti strateginiai sprendimai ir vykdomi pokyčiai gali būti naudingi – ar bent informatyvūs – pavyzdžiai mąstant apie Lietuvos pasirinkimus ateities iššūkių akivaizdoje. Konkrečiai šiame skyriuje nagrinėjami pagrindiniai ilgalaikės Izraelio, Suomijos ir Taivano užsienio ir saugumo politikos elementai, koncentruojantis į tris pagrindinius klausimus: (1) kaip šios valstybės suvokia saugumą ateities iššūkių akivaizdoje, (2) kaip jos priima ir įgyvendina pokyčius savo užsienio ir saugumo politikoje ir (3) kaip jos užtikrina piliečių palaikymą užsienio ir saugumo politikos prioritetams.

Izraelio, Suomijos ir Taivano atvejai pasirinkti analizei dėl kelių pagrindinių priežasčių. Pirma, jų struktūrinis panašumas į Lietuvą didina tikimybę, kad šių valstybių gerosios praktikos gali būti aktualios Lietuvai. Kaip ir Lietuva, šios šalys priklauso regionams, kuriuos charakterizuoja ilgalaikė geopolitinė įtampa, susijusi su agresyvia vieno ar kelių potencialių regioninių hegemonų politika. Kartu šios šalys yra santykinai mažos savo regiono hegemonų atžvilgiu ir suvokia juos kaip tiesioginę grėsmę savo saugumui. Kaip ir Lietuva, visos trys šalys yra demokratiniai režimai, priklausantys Vakarų politinei bendruomenei (plačiaja prasme) ir vystantys atvirą ekonominę politiką. Galiausiai, kiekvienoje šių šalių egzistuoja privalomoji karinė tarnyba. Antra šių valstybių pasirinkimo priežastis yra tai, kad visos trys valstybės per pastaruosius metus įvykdė arba šiuo metu vykdo strateginio lygmens užsienio ir saugumo politikos pokyčius. Ši aplinkybė leidžia iliustruoti atsakymus į 2-ą ir 3-ią ankščiau įvardintą klausimą konkrečiais ir aktualiais pavyzdžiais.

Nagrinėjant kiekvieną iš šių šalių atvejų remiamasi pirminiais dokumentais (pvz., nacionalinėmis saugumo strategijomis), antriniais šaltiniais (pvz., moksliniais straipsniais) ir tiksliniais interviu su Izraelio, Suomijos ir Taivano užsienio politikos formuotojais.

4.1. Izraelis

Nepaisant reikšmingų skirtumų tarp Izraelio ir Lietuvos strateginės aplinkos bei patiriamų saugumo iššūkių, Izraelio saugumo ir užsienio politikos patirtis gali būti aktuali Lietuvai dėl kelių priežasčių. Pirma, Izraelio nacionalinė saugumo koncepcija yra informatyvus mąstymas apie kryptingą valstybės galios įvairių resursų integravimą siekiant valstybės saugumo ir atsparumo išorės grėsmėms. Antra, pastarųjų metų pokyčiai Izraelio santykiuose su Jungtiniais Arabų Emyratais, Bahreinu, Maroku ir Libanu yra verti analizės tiek dėl pokyčių užsienio politikoje valdymo pamokų, tiek dėl kintančio JAV globalaus vaidmens pasekmių skirtingiems regionams pavyzdžio.

4.1.1. Saugumo ir saugumo iššūkių suvokimas

Nuo nepriklausomos valstybės įkūrimo 1948 m. Izraelis nuolat buvo apsuptas daugiau ar mažiau priešiška nusiteikusių valstybių ir nuo tada dalyvavo daugiau nei dešimtyje įvairaus masto konfliktų, pradedant Nepriklausomybės karais 1947–1949 m. ir baigiant 2021 m. Izraelio–Palestinos krize (Britannica, 2022). Grėsmės nacionaliniam saugumui siejamos tiek su priešiška nusiteikusiomis valstybėmis (pirmiausia Iranu), tiek su tokiomis politinėmis organizacijomis kaip „Hezbollah“ ir „Hamas“ (kurių veiklas remia ir iš dalies finansuoja tokios valstybės kaip Iranas) bei teroristinėmis grupuotėmis (pvz., Sinajaus pusiasalyje veikiančiais džihado tinklais). Greta tiesioginių grėsmių nacionaliniam saugumui Izraelio strateginę padėtį reikšmingai sąlygoja ir konkurencija tarp trijų potencialių regioninių hegemonų Vidurio Rytuose – Irano, Saudo Arabijos ir Turkijos, bei JAV, Rusijos ir Kinijos įsitraukimas į regiono politiką.

Nepaisant šio daugialypio ir dinamiško strateginio konteksto, Izraelis per savo nepriklausomybės istoriją turėjo tik vieną oficialų dokumentą, savo statusu prilygstantį nacionalinei saugumo strategijai – pirmojo Izraelio ministro pirmininko Davido Ben Guriono 1950-aisiais suformuotą Nacionalinę saugumo koncepciją (Amidor, 2021). Joje nurodytos esminės strateginio mąstymo prielaidos: (1) Izraelis veikia itin asimetriškoje (geografiniu ir demografiniu požiūriu) aplinkoje ir (2) jokia Izraelio pergalė negalėtų užtikrinti, kad jis toliau nepatirs egzistencinių grėsmių, o net ir pirmasis Izraelio pralaimėjimas gali tapti paskutinis. Šios prielaidos sąlygojo ir tris esminius Izraelio gynybos doktrinos ramsčius – atgrasymą, ankstyvą perspėjimą, ir puolamąją galią, – kurie iki šandien išlieka valstybės saugumo politikos pagrindu. Trys Izraelio saugumo ramsčiai remiasi šiais koncepcijoje numatytais principais: (1) Izraelis privalo gebėti apsiginti pats ir negali kliautis kitų parama, (2) Izraelis privalo išlaikyti kokybinį pranašumą (tiek technologinį, tiek karių pasirengimo, tiek žvalgybinį) prieš kiekybiškai stipresnius oponentus ir (3) dėl trapios regioninės saugumo padėties Izraelio įsitraukimas į tarptautinę politiką turi būti apskaičiuotas ir atsargus. Pirmieji du principai nulėmė, kad Izraelio saugumo politika visada integruojo karinį, ekonominį, technologinį ir socialinį komponentus: nacionalinio saugumo interesai sąlygojo didžiules ir ilgalaikes investicijas į šalies mokslo, tyrimų ir eksperimentinės plėtros sistemą, privalomąją karinę tarnybą ir universalias nacionalines (ne karines) tarnybas.

Nuo 1950-ųjų Ben Guriono suformuluota saugumo koncepcija buvo peržiūrima – paskutinį sykį Benjaminio Netanyahu iniciatyva 2017–2019 m., – tačiau reikšmingai nepakito (Amidor, 2021; Meridor & Eldadi, 2019; Nagel & Schanzner, 2019). Bene svarbiausia inovacija Izraelio nacionalinėje saugumo politikoje pastaraisiais dešimtmečiais yra vadinamoji „karo tarp karų“ doktrina, pagal kurią Izraelis vykdo preventyvias atakas, skirtas saugumui kylančioms grėsmėms (pvz., naujų pajėgumų vystymui priešiškosiose šalyse) sunaikinti ankstyvoje jų raidos stadijoje (Eisenkot & Siboni, 2019, p. 32). Šis pokytis pirmiausia siejamas su pasikeitusiu grėsmių ir konfliktų pobūdžiu. Pirmą, nusilpus konvenciniams Arabų valstybių pajėgumams, šiandien Izraelis nebepatiria trumpojo laikotarpio egzistencinės grėsmės. Vienintelė galima išimtis šiuo atžvilgiu yra branduolinio Irano perspektyva; neatsitiktinai vienas ryškiausių „karo tarp karų“ pavyzdžių yra Izraelio veiksmai prieš Irano branduolines ambicijas. Antra, priešiška nusiteikę veikėjai šiandien pirmenybę teikia nekonvencinėms ir subkonvencinėms atakoms, įskaitant teroristines, hibridines ir kibernetines, bei siekia ilgalaikio, valstybės resursus ir visuomenės valią sekinančio konflikto. Ir šiuo atžvilgiu pagrindinės grėsmės Izraeliui siejamos su Irano veikla – konkrečiau, Teherano parama „Hezbollah“ ar kitoms organizacijoms, įskaitant galimai teroristines grupuotes. Taigi vienas „karo tarp karų“ doktrinos tikslų yra atskleisti su tarptautine teise nesuderinamas, slaptas Irano karines veiklas ir taip delegituoti Teherano regionines ambicijas.

Intensyvėjančios Irano pastangos stiprinti savo regioninę įtaką siejamos ir su poslinkiais globalioje politikoje – visų pirma, regimai žemesniu JAV interesu išlaikyti aktyvų įsitraukimą Vidurio Rytuose. Nepaisant atsargių Bideno administracijos bandymų vykdyti derybas dėl JAV grįžimo į 2015 m. branduolinį susitarimą, šio formato atnaujinimas nėra Vašingtono prioritetas, o Teherano elgesys derybų metu – pvz., sprendimas pradėti iki 60 proc. prisodrinto urano (gerokai viršijančio susitarime numatytą 3,6 proc. ribą) gamybą – neleidžia tikėtis reikšmingos pažangos (Yadlin & Orion, 2022). Vis grėsmingesnė Irano laikysena regione paskatino ir kitų regiono valstybių politikos kaitą: pvz., nuo 2019 m. Jungtiniai Arabų Emyratai ir Saudo Arabija pradėjo sąlyginę netiesioginio konflikto su Iranu (pirmiausia karo Jemene kontekste) deeskalaciją; tuo pačiu metu Saudo Arabija, taip pat Egiptas ir Turkija pradėjo rodyti interesą vystyti savo branduolines programas. Tolesnę regioninių galių santykių dinamiką taip pat sąlygojo ir Rusijos bei Kinijos veikla regione: pvz., vis glaudesnis Irano ir Rusijos karinis bendradarbiavimas ir Pekino sprendimas sustiprinti energetinius santykius su Rijadu. Siekdamas užsitikrinti didesnę manevravimo laisvę šių geopolitinių poslinkių akivaizdoje ir sumažinti politinę priklausomybę nuo JAV, Izraelis pastaraisiais metais suintensyvino diplomatines pastangas vystyti tiesioginį bendradarbiavimą su kai kuriomis regioninėmis valstybėmis. Išskirtinis dėmesys regioninei diplomatijai žymi reikšmingą Izraelio užsienio politikos pokytį, kuris bus aptariamas išsamiau.

4.1.2. Pokyčių priėmimas ir įgyvendinimas

Santykių su Vidurio Rytų ir Šiaurės Afrikos šalimis normalizavimas ir plėtojimas buvo bene ryškiausia pastarųjų metų Izraelio užsienio politikos darbotvarkės dalis. Tarpininkaujant JAV, 2020 m. Izraelis įtvirtino formalius

dvišalius santykius su JAE, Bahreinu, Maroku ir Sudanu pagal vadinamuosius „Abraomo susitarimus“, kurie numato tolesnę bendradarbiavimo plėtrą vandens išteklių valdymo, turizmo, sveikatos apsaugos, energetikos ir regioninio saugumo srityse (Koduvayur & Daoud, 2020; Yadlin & Orion, 2022). Nuo tada Izraelis pasirašė beveik 30 įvairios aprėpties dvišalių susitarimų su Maroku, įskaitant 2021 m. tarpusavio supratimo memorandumą bendradarbiavimo saugumo srityje klausimais ir 2022 m. ekonominio bendradarbiavimo ir prekybos susitarimą (Fakir, 2022). 2022 m. Izraelis (vėl tarpininkaujant JAV) taip pat pasiekė istorinį proveržį santykiuose su Libanu, kai dvi šalys pasirašė susitarimą dėl jūros sienos (Hussain, 2022).

Vašingtono diplomatinė parama, motyvuota siekio stabilizuoti Izraelio ir Arabų valstybių santykius mažinant JAV įsitraukimą į Vidurio Rytų regioną, buvo kertinis, tačiau ne vienintelis veiksnys, padėjęs pasiekti šiuos susitarimus. Izraelio ir JAE bendradarbiavimas pamažu plėtojamas nuo 2015 m., pirmiausia daugiašaliais formatais (pvz., daugiašalėse oro pajėgų pratybose Graikijoje 2017 ir 2019 m.; 2020 m. Pasaulinėje parodoje). Abiejų valstybių bendradarbiavimą pirmiausia skatino bendras interesas suvaržyti Irano regionines ambicijas (Cook, 2020). Maroko siekį normalizuoti santykius su Izraeliu iš dalies paskatino ir noras sustiprinti santykius su JAV ir ES, ypač dėl Vakarų Sacharos klausimo (Al-Anani, 2021; Fakir, 2022). Kartu bendradarbiavimas su Izraeliu saugumo srityje Marokui buvo ypač svarbus augant įtampai santykiuose su Alžyru. Palankias sąlygas siekti susitarimo su Libanu sudarė šių šalių kamuojanti ekonominė ir politinė krizė: susitarimas dėl jūros sienos, leisiantis Beirutui planuoti gamtinių dujų gavybą Rytų Viduržemio jūroje, gali sustiprinti vidines režimo pozicijas ir dalinai kompensuoti energijos trūkumą (Mizrahi, 2022).

Pamatinis visus šiuos susitarimus motyvavęs Izraelio tikslas yra noras sustiprinti ryšius su Arabų valstybėmis ir visuomenėmis. Šis siekis atitinka platesnį pastarųjų metų Izraelio užsienio ir saugumo politikos prioritetą – sustiprinti diplomatinės ir politines pastangas siekiant platesnio Izraelio priėmimo tarptautinėje erdvėje ir jo interesų palaikymo. Tarptautinio legitimumo, įskaitant užsienio visuomenių akyse, poreikis buvo ne kartą pabrėžtas peržiūrint nacionalinę saugumo koncepciją – pvz., 2006 m. pateiktose gairėse dėl galimo koncepcijos atnaujinimo. Stiprėjantis Izraelio saugumo politikos elito konsensusas dėl poreikio skirti daugiau dėmesio regioninei diplomatijai yra itin reikšmingas: kadangi valstybės tarptautinė politika yra itin sugrėsminta, o sprendimų priėmimas yra centralizuotas premjero rankose, Izraelio užsienio reikalų ministerijos pozicija Izraelio užsienio politikos ekosistemoje yra santykinai silpna ir ji negalėjo pati inicijuoti ir įgyvendinti šių pokyčių.

4.1.3. Visuomenės palaikymo užtikrinimas

Platų visuomenės palaikymą Izraelio užsienio ir saugumo politikai istoriškai sąlygojo unikalūs žydų valstybės identitetas, dramatiška politinė tautos istorija ir aiškiai juntama egzistencinė grėsmė. Stiprų valstybės ir visuomenės santykį palaikė, padėjo stiprinti bendrą pilietinę tapatybę ir skatino visuomenės narių norą ginti savo valstybę tokie veiksniai, kaip privalomoji karinė tarnyba, pažangi švietimo sistema bei ekonominio augimo perspektyva.

Vis dėlto, kaip pastebi dauguma Izraelio saugumo politikos formuotojų ir analitikų, tolesnis visuomenės palaikymas valstybės vykdomai politikai nėra garantuotas. Izraelio visuomenėje vis ryškesnės fragmentacijos tendencijos, kurias sąlygoja socioekonominės, religinės, etninės ir ideologinės skirtys tarp skirtingų gyventojų grupių bei skirtingų šalies regionų. Kintant visuomenės sandarai ir lūkesčiams, taip pat auga ir kritika regimai pertekliniam valstybės gyvenimo sugrėšminimui bei privilegijuotai šalies kariuomenės pozicijai valstybėje. Taip pat pastebimai sustiprėjo globalios žydų diasporos fragmentacija, visų pirma JAV, kur liberalūs ir progresyvūs žydų kilmės gyventojai vis mažiau palaiko oficialią Izraelio politiką. Apskritai, pastarųjų metų nacionalinio saugumo diskusijose pažymėta, kad šias problemines tendencijas tikslinga spręsti dar labiau stiprinant valstybinę švietimo sistemą (ir, ypač, ribojant jos decentralizaciją bei atskirų mokyklų tam tikroms gyventojų grupėms steigimą) bei vykdant aktyvesnę diasporos ir kultūrinę politiką, siekiant stiprinti socialinę santarvę bei vienybę tarp pasaulio žydų ir propaguoti pozityvią sionizmo interpretaciją bei atsakomybės už visą žydų tautą jausmą (Eisenkot & Siboni, 2019, p. 8).

4.2. Suomija

Kaip ir Lietuva, Suomija yra šiaurės-rytų Europos geopolitinio regiono, kuriame pagrindinės saugumo įtampos siejamos su agresyviu Rusijos (potencialaus regioninio hegemono) elgesiu, dalis. Atitinkamai, Suomijos atvejis yra ne vien struktūriškai panašus į Lietuvos, bet – skirtingai nuo Izraelio ir Taivano – pasižymi ir reikšmingais turinio panašumais. Suomijos atvejo aktualumą Lietuvai taip pat didina ir tai, jog 2022 m. gegužės mėnesį Helsinkis pateikė oficialų prašymą prisijungti prie NATO ir šiuo metu įgyvendina šį sudėtingą ilgalaikės saugumo ir užsienio politikos pokytį.

4.2.1. Saugumo ir saugumo iššūkių suvokimas

Pamatiniai Suomijos užsienio ir saugumo politikos tikslai ir prioritetai yra ilgalaikiai ir nekintantys: stiprinti tarptautinę Suomijos poziciją, užtikrinti valstybės nepriklausomybę ir teritorinį integralumą bei formuoti palankią aplinką visuomenės raidai ir klestėjimui. Pagrindiniai Suomijos saugumo elementai yra „visuomenės atsparumas krizėms“, stiprūs nacionaliniai gynybos pajėgumai, vieninga ir veiksminga Europos Sąjunga bei glaudus tarptautinis bendradarbiavimas išlaikant „manevravimo erdvę“ (Ministry for Foreign Affairs of Finland, 2020). Saugumo ir atsparumo idėjos Suomijoje plėtojamos ne vien karinių ar hibridinių grėsmių, siejamų su kitų valstybių veiksmis, atžvilgiu, tačiau ir globalių iššūkių – pvz., klimato kaitos, sveikatos grėsmių, migracijos srautų, įvairėjančios nelygybės ir ekonominių krizių – atžvilgiu. Suomijos užsienio ir saugumo politika yra fundamentaliai pagrįsta žmogaus teisėmis, ir poveikis žmogaus teisėms yra vienas iš visų vykdomų tarptautinės politikos veiksmų kriterijų.

Suomijos saugumo politikos raidą reikšmingai sąlygoja geografinis ir istorinis šalies kontekstas – ir, konkrečiai, santykių su Rusija problematika. Dėmesys, kurį Helsinkis teikia visuomenės atsparumui ir nacionaliniams gynybos pajėgumams, gali būti tiesiogiai siejamas su 1939–1940 m. Žiemos karo „išlikimo patirtimi“, kai šalis turėjo viena atlaikyti Sovietų Sąjungos agresiją. Ir nors po Antrojo pasaulinio karo Helsinkis pradėjo aktyviai plėtoti bendradarbiavimą su Vakarų partneriais (pirmiausia, nuo 1950 m. – su Šiaurės šalimis), 1200 km ilgio sunkiai apginama Suomijos–Rusijos sausumos siena kuria nuolatinį bendradarbiavimo su Maskva poreikį. Atitinkamai Suomijos ilgalaikė užsienio ir saugumo politika laikėsi „atsargaus balansavimo“ tarp vakarietiškos orientacijos ir poreikio užtikrinti stabilius santykius su Rusija. Didžiausias kokybinis pokytis Helsinkio užsienio ir saugumo politikoje iki 2022 m. buvo Suomijos įstojimas į ES 1995 m. – šiandien Suomijai ES yra ir pagrindinė „saugumo ir vertybių bendruomenė“, ir „atskaitos taškas“ formuojant šalies užsienio politiką (Ministry for Foreign Affairs of Finland, 2020). Suomija itin smarkiai prisidėjo prie taikos palaikymo misijų institucionalizavimo ES bei aktyviai remia didesnę ES integraciją gynybos srityje. Kartu su įstojimu į ES 1990-aisiais Suomijoje įvykdyti ir kiti reikšmingi užsienio ir saugumo politikos pokyčiai: smarkiai sustiprinta tarptautinė, daugiašalė šalies politikos orientacija (ypač per JTO), suformuota ir priimta plati, žmogaus teisėmis grįsta saugumo koncepcija, kuri charakterizuoja Helsinkio saugumo politiką iki šių dienų.

Atsižvelgdama į platų saugumo suvokimą ir įsipareigojimą žmogaus teisėms, Suomija atidžiai stebi globalias megatendencijas ir jų sąlygojamus iššūkius ateities saugumui. Helsinkio vertinimu, auganti didžiųjų galių konkurencija jau šiandien destabilizavo bendras tarptautines normas ir atvedė į „daugiašalio bendradarbiavimo“ krizę (Policy Planning and Research Unit, Ministry for Foreign Affairs of Finland, 2021). Atitinkamai vienas didžiausių iššūkių Suomijos saugumui ateityje bus užtikrinti daugiašalio bendradarbiavimo tvarumą: šiuo tikslu Helsinkis pasisako tiek už aktyvesnes bendraminčių pastangas ginti tarptautines normas ir taisykles (įskaitant sankcijas jas pažeidžiančioms valstybėms), tiek už tikslines egzistuojančių tarptautinių institucijų reformas. Kadangi daugiašalio bendradarbiavimo erozija gali fragmentuoti tarptautinę ekonomiką, Suomija taip pat pažymi vis didėjančią ekonominio atsparumo (įskaitant tiekimo grandinių valdymo) svarbą nacionaliniam saugumui. Klimato kaita Suomijai yra egzistenciškai aktuali dėl poveikio Arkties regionui: nykstantys Arkties ledynai gali ne vien atverti regioną naujoms varžyboms dėl įtakos ir resursų, bet ir sunaikinti Suomijos etninių ir lingvistinių mažumų gyvenamąją aplinką. Ateities saugumo kontekstą dar labiau komplikuoja pasaulyje vykstanti

technologinė transformacija: kadangi konkretus jos poveikis negali būti nuspėjamas, ji dar labiau didina ateities neapibrėžtumą ir atitinkamai reikalauja investuoti į valstybių ir visuomenių adaptyvumą ir atsparumą.

Kartu su ilgalaikiais, globalių tendencijų nulemtais iššūkiais Suomijos saugumą ateityje reikšmingai sąlygos ir Rusijos karo Ukrainoje raida ir jos pasekmės (Ministry of Foreign Affairs of Finland, 2022). Helsinkio vertinimu, Rusijos invazija fundamentaliai destabilizuoja dabartinę Europos saugumo architektūrą, kenkia saugumui ir stabilumui Baltijos regione ir varžo Suomijos manevravimo laisvę. Nors Suomija nuo karo pradžios tęsė pastangas išlaikyti būtinius bendradarbiavimo su Rusija kanalus, konfrontacinė Maskvos laikysena tolesnį bendradarbiavimą daro sunkiai įmanomą ir verčia permąstyti ilgalaikę Suomijos „atsargaus balansavimo“ laikyseną. Ryškiausias to įrodymas – Suomijos istorinis sprendimas prisijungti prie NATO. Sėkmingas nacionalinių gynybos struktūrų integravimas į transatlantinį aljansą bus kertinis trumpojo–vidutinio laikotarpio iššūkis siekiant ilgalaikio Suomijos saugumo.

4.2.2. Pokyčių priėmimas ir įgyvendinimas

Istorinis Suomijos sprendimas atsisakyti karinio neutralumo statuso ir prisijungti prie NATO aktualizuoja platesnį klausimą apie tai, kaip šalyje priimami ir valdomi užsienio ir saugumo politikos pokyčiai. Kaip pažymėta aukščiau, pamatiniai Suomijos tarptautinės politikos tikslai yra ilgalaikiai ir nekintantys, o jų įgyvendinimo strategija bei taktikos pastaruosius aštuoniasdešimt metų evoliucionavo gana nuosaikiai, su sąlygine 1990-ųjų išimtimi. Tyrimui interviu davę Suomijos atstovai patvirtino, jog Helsinkis turi ilgą „konsensu grįstos užsienio politikos“ tradiciją. Viena svarbiausių šių tradicijų įtvirtinančių ir palaikančių praktikų yra plačios politinių partijų, valdžios institucijų ir visuomenės atstovų diskusijos dėl užsienio ir saugumo politikos. Diskusijos inicijuojamos kas ketverius metus rengiant Vyriausybės užsienio ir saugumo politikos ataskaitą. Kartu itin svarbų vaidmenį užtikrinant politikos tęstinumą turi valstybės tarnautojai – skirtingai nei JAV ir kitose šalyse, kur valstybės tarnyba yra itin politizuota, Suomijoje net ir aukščiausio rango pareigūnai nėra nominuojami politinių lyderių ir dažnai išlieka savo pozicijoje ir pasikeitus valdžiai. Pažymėtina, kad nepriklausoma ir stipri valstybės tarnyba palankiai vertinama visuomenėje. Kitas svarbus valstybės tarnautojų indėlis į politikos tęstinumą: reguliariai rengiamos „ateities apžvalgos“ – ateities įžvalgų metodais grįsti visų valstybės politikos sričių vertinimai, informuojantys Vyriausybę rengiant darbotvarkę, įskaitant ir jau minėtą užsienio ir saugumo politikos ataskaitą (Pvz., Ministry of Foreign Affairs of Finland, 2018). Reguliaros politinės ir visuomenės diskusijos dėl užsienio politikos krypties ir prioritetų visada inkorporuoja ir ilgojo laikotarpio bei tarpsektorinę perspektyvą – o tai padeda valstybei lengviau pasiruošti įgyvendinti numatomus pokyčius.

Kalbant konkrečiai apie Suomijos stojimo į NATO atvejį, svarbios ir kelios kitos aplinkybės. Pirmą, nepaisant oficialaus neutralumo, Helsinkio „manevravimo laisvės“ doktrina visada pabrėžė, kad Suomija yra laisva prisijungti prie NATO, jei tai būtų reikalinga siekiant efektyviai valdyti grėsmes šalies saugumui (The Government of Finland, 2022). Antra, dar iki formalaus stojimo į Aljansą pradžios, Suomija jau ilgai ir aktyviai plėtoja bendradarbiavimą su NATO: nacionalinės Suomijos pajėgos yra suderinamos su NATO struktūromis, šalies armijos atstovai dalyvaudavo regioninėse NATO pratybose ir t. t. Taigi, dar iki Rusijos agresijos Ukrainoje atsinaujinimo 2022 m. vasarį, Suomija demonstravo ir principinį atvirumą, ir praktinį pasirengimą stojimui į NATO. Visgi esminė priežastis, įgalinusi šį Suomijos politikos pokytį, buvo netrukus po invazijos dramatiškai išaugęs visuomenės palaikymas Suomijos narystei NATO. Svarbu pažymėti, kad, nors šį politikos pokytį pirmiausia nulėmė viešoji nuomonė, referendumas dėl narystės nebuvo organizuojamas – viešosios nuomonės spaudimą įkūnijo šalies prezidentas, išreiškęs anksčiau ir tvirtą palaikymą Suomijos narystei NATO. Kadangi prezidento institucija Suomijoje yra itin gerbiama, o valstybės vadovas traktuojamas ir kaip „vertybinis lyderis“, aktyvus prezidento įsitraukimas buvo itin svarbus šio istorinio pokyčio Suomijos užsienio ir saugumo politikoje veiksnys.

4.2.3. Visuomenės palaikymo užtikrinimas

Atsižvelgiant į lemiamą vaidmenį, kurį Suomijos sprendimui jungtis prie NATO turėjo viešoji nuomonė, tikslinga trumpai aptarti ir tai, kaip Suomijoje užtikrinamas visuomenės palaikymas užsienio ir saugumo politikai. Žinoma, visuomenės požiūrį reikšmingai formuoja istorinės patirtys, ypač, vis dar gyva Žiemos karo atmintis, perduodama

jaunosioms kartoms tiek mokyklose, tiek šeimose. Suomijos populiacija yra itin homogeniška: tai palengvina užduotį puoselėti bendrumo ir priklausymo jausmą, taip pat sumažina radikalių priešpriešų visuomenėje tikimybę. Istorinės patirtys ir tvirta bendra kultūrinė tapatybė sąlygoja ir tokias visuomenės nuostatas, kaip itin didelė pagarba armijai bei ryžtas ginti valstybę.

Vis dėlto greta šių istorinių, kultūrinių ir tapatybės veiksnių svarbu pažymėti ir konkrečius politikos ir valdysenos sprendimus, padedančius užtikrinti aukštą visuomenės pasitikėjimą valstybe bei jos politikos palaikymą. Bene svarbiausias jų – suomiškoji gerovės valstybė, kuri padeda mažinti socioekonominę atskirtį ir nelygybę, kuria produktyvaus įsitraukimo į visuomenės gyvenimą galimybes ir leidžia išvengti visuomenės poliarizacijos. Kadangi, kaip minėta aukščiau, Helsinkis traktuoja ekonominę gerovę kaip neatsiejamą nacionalinio saugumo komponentą, viešajame diskurse nėra ryškaus materialių (pragmatinių) interesų ir vertybių (idealų) supriešinimo. Kartu svarbų vaidmenį atlieką ir Suomijos „visuminio saugumo“ paradigma, kuri numato kiekvienos visuomenės grupės įtraukimą į šalies saugumo stiprinimą ir leidžia verslui, bendruomenėms ir piliečiams jaustis bendros misijos dalimi (The Security Committee, 2017). Apskritai, siekama užsitikrinti visuomenės palaikymą užsienio ir saugumo politikai Suomija stengiasi tiek per socioekonominės gerovės užtikrinimą, tiek per visuomenės įtraukimą imtis kuo daugiau „paprastų ir praktiškų“ žingsnių, kurie padėtų gyventojams jausti, jog jie turi ką saugoti ir dėl ko ginti savo valstybę.

4.3. Taivanas

Sudėtingas Taivano (oficialiai, Kinijos Respublika) politinis statusas – jo valstybingumą neigia Kinijos Liaudies Respublika, o pilnus formalius santykius su Taipėjumi palaiko tik su 13 pasaulio valstybių – ir unikali šalies geografinė padėtis – Taivano sala ribojasi su Rytų Kinijos, Filipinų ir Pietų Kinijos jūromis – lemia, kad Taipėjus užima itin svarbią strateginę poziciją šiandienos ir ateities geopolitinių įtampų kontekste. Šiame strateginiame kontekste, Taivanas pastaruoju metu teikia vis daugiau dėmesio demokratijai kaip pamatiniam užsienio politikos principui, stiprina šalies gynybos politiką, plėtoja esamas ir vysto naujas dvišales partnerystes bei vis aktyviau siekia didesnio tarptautinio atstovavimo. Atitinkamai, nepaisant reikšmingų skirtumų, Lietuvai Taivano atvejis yra itin aktualus – tiek dėl įtemptų santykių su regioniniu hegemonu, tiek dėl jo strategiškai svarbios partnerystės su JAV, tiek dėl šalies įsitikinimo tarptautinėje sistemoje ir globalioje ekonomikoje.

4.3.1. Saugumo ir saugumo iššūkių suvokimas

Esminis Taivano nacionalinį saugumą sąlygojantis veiksnys vadinamųjų „sąsiaurio santykių“ (angl. *cross-strait relations*) – t.y., Taipėjaus ir Pekino santykių – raida. Nuo pat Kinijos Liaudies Respublikos įkūrimo, Pekinas laiko Taivaną Kinijos teritorija, yra oficialiai patvirtinęs intenciją ilgainiui suvienyti salą su žemynine Kinija ir neatmeta jėgos panaudojimo galimybes. Nuo 1990-ųjų, kai Taivane buvo įtvirtinta demokratija, Taipėjaus poziciją susivienijimo klausimu sąlygoja viešosios nuomonės ir vidaus politikos dinamika – per pastaruosius 30 m., vidutiniškai apie 55 proc. šalies visuomenės palaikė *status quo* tąsą, 25 proc. – nepriklausomybę, ir mažiau nei 20 proc. – susivienijimą su Kinija (Election Study Center, 2022). Nuo Taivano demokratizacijos, šalį valdė tiek nepriklausomybę, tiek susivienijimą remiančios politinės partijos ir Pekinas atidžiai sekė ir jautriai reagavo į augantį Taivano visuomenės ir lyderių palaikymą nepriklausomybei. Pvz., vadinamoji „trečioji Taivano sąsiaurio krizė“ 1995-6 m., kai Kinija įvykdė seriją raketų testų Taivaną supančiuose vandenyse, prasidėjo kaip Kinijos reakcija į Taivano prezidento Lee Teng-hui prielankumą nepriklausomybės siekiui ir pasiekė aukščiausią įtampos tašką prieš pat 1996 m. prezidento rinkimus (kuriuose dalyvavo ir galiausiai laimėjo Lee), kuomet JAV nusprendė dislokuoti dvi lėktuvnešių grupes Taivano tarptautiniuose vandenyse (CSIS, 2007).

1995-6 m. įvykiai žymi lūžį JAV, Kinijos ir Taivano santykiuose. Pekinas po šio incidento pradėjo plačią karinių pajėgų modernizacijos kampaniją, siekdamas sustiprinti savo karinės galios pranašumą Taivano atžvilgiu (CSIS, 2007). Reaguodamas į tai, Vašingtonas sustiprino gynybos bendradarbiavimą su Taipėjumi: 2001 m. JAV ir Taivanas pasiekė susitarimą dėl 18 mlrd. vertės JAV karinių pajėgumų įsigijimo. Nepaisant santykinio sąsiaurio santykių atšilimo nuo 2008 m., Taivanas ir toliau vykdė aktyvią amerikietišką gynybos pajėgumų įsigijimo politiką.

Pastaraisiais metais, Kinijos ir Taivano santykiai vėl išgyvena itin įtemptą laikotarpį. Nuo Xi Jinping valdymo pradžios, Kinija pradėjo aktyviai ir kartais agresyviai plėsti savo tarptautinę įtaką ir konsoliduoti galią šalies viduje. Tuo tarpu Taivane nuo 2016 m., šalies prezidento postą užima ir daugumą parlamente turi nepriklausomybę palaikančios Demokratinės pažangos partijos atstovai, o šiandien net ir Guomindano partija – istoriškai atstovaujanti susivienijimo siekiančias vidaus politikos koalicijas – atmeta „vienos šalies, dviejų sistemų“ formulę, kuri atspindi oficialią Pekino poziciją (Maizland, 2022). Tokį Taivano laikysenos poslinkį iš dalies paskatino ir Pekino sprendimas sugriežtinti Hong Kongo politinę kontrolę.

Atitinkamai, pastaruoju metu Kinijos ir Taivano santykius ženklina vis labiau auganti įtampa. Nuo 2015 m. reikšmingai sustiprinusi (ir toliau plėtojanti) savo karinius pajėgumus, Kinija reguliariai vykdo karines pratybas, simuliuojančias operacijas prieš Taivaną, vykdo hibridines-psichologines operacijas prieš Taivaną ir vysto logistinės bei žvalgybinės paramos, reikalingos galimos invazijos įgyvendinimui, sistemas (Ministry of National Defence, R.O.C., 2021). Kartu, Taipėjus pažymi ir aktyvesnes Pekino pastangas apriboti Taivano diplomatinį atstovavimą, įskaitant per Jungtinių Tautų sistemą bei tiesioginį spaudimą valstybėms, plėtojančioms santykius su Taipėjumi ar pripažįstančioms Taivano suverenumą (Wu, 2020, 2022). Savo ruožtu, Taivanas taip pat pradėjo reikšmingai didinti gynybos finansavimą (2022 m. gynybos biudžetas siekė 17 mlrd. JAV dolerių; per kitus 5 metus Taipėjus ketina skirti 8.6 mlrd. JAV dolerių papildomiems pajėgumų įsigijimams). Kartu, Taipėjus siekia išnaudoti vis didesnę dėmesį Indijos-Ramiojo vandenyno regionui savo strateginei pozicijai sustiprinti ir santykiams su Vakarų partneriais, ypač JAV ir Japonija, pagilinti (Wu, 2021). Tiek naujos kryptys Taivano saugumo politikoje, tiek padidėjęs Taipėjaus diplomatinis aktyvizmas reikalauja gilesnės analizės ir yra trumpai aptariami žemiau.

4.3.2. Pokyčių priėmimas ir įgyvendinimas

Kinijai modernizavus savo karines pajėgas ir įgijus tiek kiekybinį, tiek kokybinį galios pranašumą, ilgalaikę Taivano gynybos strategija – neutralizuoti galimą invaziją su mažesne, tačiau technologiškai pažangesne (amerikietiška) ginkluote – tapo nebetinkama. Todėl antroje dešimtmecio pusėje Taivanas pradėjo vystyti „asimetrinės gynybos“ ir, vėliau, „Bendros gynybos“ koncepcijas, grįstas salos gynybinių pranašumų maksimizavimu naudojant mažus ir pigius pajėgumus (pvz., seklumų minas, dronus ir pakrantės gynybai skirtas kruizines raketas) bei ilgalaikę, decentralizuota ir daugiasluoksne karinio pasipriešinimo kampanija saloje (Lee & Lee, 2020; Timbie & Ellis Jr., 2021). Visgi, pastaraisiais metais šalies gynybos politikos planai vėl sugrįžo prie ankstesnės strategijos – gintis naudojant santykinai mažą skaičių itin pažangių pajėgumų, skirtų atremti galimą invaziją ankstyvoje stadijoje ir taip atgrasyti Kinijos nuo mėginimo pulti salą.

Gynybos ir saugumo ekspertai tokį pokytį vertina nevienareikšmiškai. Kai kuriems analitikams tai – institucinės inercijos ir politinių nesutarimų šalies politikos viduje, ribojančių reikiamų pokyčių įgyvendinimą, įrodymas (Hunzeker, 2021). Konkrečiau, analitikai pabrėžia skeptišką gynybos ministerijos ir šalies kariuomenės požiūrį į asimetrinę gynybą bei aštrią politinę konkurenciją tarp Demokratinės pažangos ir Guomindano partijų, varžančią drastiškų pokyčių šalies politikoje galimybes. Kartu, visuotinės gynybos plėtrą apriboja ir struktūrinės socialinės ir ekonominės tendencijos – senstanti populiacija, ekonominė priklausomybė nuo stabilų santykių su Kinija ir t.t. (Bush, 2021; Maizland, 2022) Kiti analitikai sprendimą sugrįžti prie tradicinio gynybos modelio aiškina kaip sąmoningą pasirinkimą skatinti didesnę JAV įsitraukimą į Taivano gynybą per glaudesnę bendradarbiavimą gynybos pramonės srityje (Kuo, 2021). Šiuo požiūriu, esminis Taivano gynybos politikos raidą sąlygojantis veiksnys yra siejamas ne su vidaus politika, o su Vašingtono vaidmeniu: pokyčiai priimami ir įgyvendinami ten, kur jų realizavimas sustiprintų JAV įsipareigojimą ginti Taivaną.

Dėmesys JAV ir, vis labiau, kitiems partneriams, itin ryškiai matomas ir Taivano užsienio politikoje. JAV ir kiti Vakarų partneriai intensyvėjančią konfrontaciją su Kinija dažnai įvardija kaip varžybas tarp skirtingų vertybinių ir valdysenos sistemų – t.y., kaip sisteminę konkurenciją tarp demokratijos ir autoritarizmo. Tokią didžiojo XXI a. geopolitinio konflikto interpretaciją itin ryškiai propaguoja Joe Bideno administracija. Atitinkamai, Taivano atstovai nuo 2020 m. vis aktyviau pabrėžia vykdančias „vertybėmis grįstą diplomatiją“ ir pristato Taivaną kaip „demokratijos bastioną“ ir atsakingą, „gėrio“ siekiančią tarptautinės sistemos dalyvę (angl. *a force for good*) (Ratiu, 2022; Tsai, 2021). Pats Taipėjus pripažįsta, jog „vertybėmis grįsta diplomatija“ buvo kertinis veiksnys,

leidęs sustiprinti diplomatinius santykius su įvairiomis ES šalimis, įskaitant Lietuvą (Szu-wei Wang, 2021). Tokie Taipėjaus pareiškimai ir veiksmai sustiprina hipotezę, jog, nepaisant vidaus politikos barjerų pokyčių įgyvendinimui, Taivano vykdoma užsienio politika yra itin jautri tarptautinės aplinkos poslinkiams.

4.3.3. Visuomenės palaikymo užtikrinimas

Demokratinė Taivano sistema, aktyvi šalies pilietinė visuomenė, poliarizuota partinė sistema ir sensacijų besivaikanti žiniasklaida dažnai reiškia, jog pasiekti platų visuomenės palaikymą yra sudėtinga (Bush, 2021; Hilpert et al., 2022). Nemažai užsienio analitikų pažymi, jog Taivano lyderiai turi dėti daugiau pastangų į konsensuso vidaus politikoje paiešką ir atvirai informuoti visuomenę apie politines dilemas, kurias nulemia sudėtinga Taipėjaus strateginė padėtis ir šalį veikiančios struktūrinės tendencijos (Bush, 2021; Hass, 2021). Kol politinė lyderystė neatlieka tokio vaidmens, visuomenės palaikymas Taivano užsienio ir saugumo politikai užtikrinamas *nedarant* drastiškų pokyčių ir sekant plačias, ilgalaikes viešosios nuomonės tendencijas. Savo ruožtu, pastarosios yra sąlygojamos išorės (visų pirma, Kinijos elgesio) bei struktūrinių veiksnių (demografinės ir ekonominės raidos).

5. Pokyčio ekosistemos aprašymas

Šiame skyriuje trumpai pristatoma Lietuvos užsienio ir saugumo politikos ekosistema: pagrindiniai Lietuvos tarptautinę politiką apibrėžiantys dokumentai, ją formuojantys ir įgyvendinantys veikėjai ir jų sąveika.

5.1. Užsienio politikos ekosistema

Lietuvos užsienio politikos formavimą apibrėžia pagrindiniai strateginiai, sisteminiai ir teisiniai dokumentai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Nacionalinė saugumo strategija ir Nacionalinis pažangos planas. Pagrindiniai Lietuvos užsienio politikos formuotojai yra Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija (URM), ir Lietuvos Respublikos Seimas. Formuojant užsienio politiką taip pat dalyvauja Lietuvos Respublikos Vyriausybė, ypač per savo veiksmus srityse, kurios iš pirmos žvilgsnio nėra susijusios su užsienio politika: energetikoje, aplinkosaugoje, finansuose, ekonomikoje.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 straipsnio 1-as punktą, skelbia, kad „Respublikos Prezidentas sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus ir kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką“ (*Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 1992). Teoriškai tai reiškia, kad už Lietuvos užsienio politikos formavimą yra atsakingas Lietuvos Prezidentas ir Prezidento kanceliarija, o likusios institucijos turėtų užsiimti Prezidento suformuotos užsienio politikos vykdymu.

Tačiau praktiškai skirtingi politikai šią formuluotę interpretuodavo savaip. Pavyzdžiui, Valdas Adamkus glaudžiai bendradarbiavo su URM tiek užsienio politikos formavimo, tiek įgyvendinimo srityse. Dalia Grybauskaitė pavertė URM sau pavaldžia institucija ir pati asmeniškai įsitraukdavo į labai smulkių, taktinių klausimų sprendimą (Janeliūnas, 2019). Po 2019 m. prezidento ir 2020 m. Seimo rinkimų į viešumą išskildavo nesutarimai tarp Prezidento kanceliarijos ir URM, tai rodo, kad šios institucijos iki šiol nėra suradusios savo *modus vivendi*.

Tokia situacija sukuria keletą problemų. Pirma, ne visada yra naudojamos Lietuvos diplomatų, užsienio reikalų ministerijos ir kitų institucijų sukaupta institucinė atmintimi: Lietuvos prezidento kanceliarija gali savo nuožiūra į tai atsižvelgti formuluodama sprendimus. Antra, Lietuvos užsienio politika tampa labai personalizuota: Lietuvos užsienio politikos kryptys ir veikimas labai smarkiai priklauso nuo prezidento pareigas užimančio asmens (Pundziūtė-Gallois, 2021, pp. 40–41). Trečia, tai apsunkina ilgalaikį užsienio politikos planavimą ir Lietuvos pozicijų formulavimą naujai išskylantiems klausimams, iššūkiams.

Tam tikrą ilgalaikės strategijos formavimo negalią atspindi faktas, kad skirtingos institucijos vadovaujasi skirtingais dokumentais, kurių išskirti tikslai ne visada sutampa. Pvz., šiandien (2022 m.) Prezidento kanceliarija Lietuvos užsienio politikos kryptis formuoja ir vykdo „gerovės valstybės“ programos kontekste (Lietuvos Respublikos Prezidentas, 2022), o Užsienio reikalų ministerija vadovaujasi XVIII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos strateginiais veiklos planais.¹ Prie to galima pridėti, kad Nacionalinis pažangos planas 2021–2030 m. aiškiai numato atsakomybes URM, bet užsienio ir saugumo politikos kontekste visai nemini Prezidento kanceliarijos institucijos.

Be to, kaip minėta, formuojant užsienio politiką dalyvauja ir Vyriausybė, kurios vaidmuo nėra iki galo apibrėžtas. Visos Lietuvos ministerijos vykdo tam tikrą europinę politiką, nes jos dalyvauja priimant sprendimus savo srityse ES lygiu. Instituciškai už Lietuvos europinę politiką yra atsakinga URM. Tačiau Lietuvos užsienio politikos strateginiuose dokumentuose nėra apibrėžta, kaip Vyriausybė ir skirtingos ministerijos dalyvauja Lietuvos užsienio politikoje. Pvz., per pastarąjį dešimtmetį klimato kaita ir kova su ja tapo globalios politikos dalimi. Tačiau Lietuvos nacionaliniame pažangos plane šis klausimas yra priskirtas aplinkosaugos sričiai, o Nacionalinio saugumo strategija numato, kad Lietuva privalo būti pasirėngusi klimato kaitos sukeltoms ateities krizėms. Tačiau nė vienas

¹ Aktualius URM strateginio planavimo dokumentus galima rasti čia: <https://www.urm.lt/default/lt/ministerija/veikla/planavimo-dokumentai>, <https://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/naujienos-kalbos-publikacijos/LR-vyriausybes-programa-UP-dalis>

dokumentas nenumato, kaip Lietuvos indėlis į kovą su klimato kaita sąveikaus su jos užsienio politika. Tą patį galima pasakyti apie kitas sritis, ypač energetiką, susisiekimą, finansus.

Būtina paminėti, kad tam tikros užsienio politikos formavimo galias turi ir Lietuvos Respublikos Seimas, ypač per tarptautinių sutarčių ratifikaciją ir sutikimo naudoti Lietuvos karines pajėgas išdavimą. Anksčiau Seimas bandydavo prisidėti prie ilgalaikės užsienio politikos formavimo per partijų susitarimus dėl Lietuvos užsienio politikos – paskutinis buvo pasirašytas 2014 m. kovo 29 d., nutarimai dėl užsienio politikos priimti ir 2004, 2008 m. (Lietuvos Respublikos Seimas, 2022b, 2022a). Vis dėlto šie dokumentai būdavo gan abstraktūs, neišdiskutuoti, paremti žemiausio bendrojo vardiklio principu ir neįpareigojantys. Šio teksto rašymo metu Lietuvos parlamentinės partijos vis dar nesugebėjo pasirašyti naujo susitarimo dėl užsienio politikos (Vlikanskytė Milda et al., 2022).

Tad Lietuvos užsienio politikos formavimas yra fragmentuotas: priimant sprendimus dalyvauja keletas institucijų, kurių tarpusavio koordinacija vyksta *ad hoc* būdu. Jos turi pajėgumų priimti ir įgyvendinti sprendimus užsienio politikoje, bet yra mažai teisinių galimybių juos koordinuoti. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimui trukdo ir visus pagrindinius užsienio politikos formuotojus apjungiančių institucionalizuotų koordinavimo formatų stoka (žr. 3 pav.).

Pagrindinis Lietuvos užsienio politikos įgyvendintojas yra URM. Ją sudaro apie 1000 diplomatų ir virš 62 Lietuvos diplomatinės atstovybės, iš kurių didžioji dalis yra Europoje. Neseniai Lietuva pradėjo plėsti savo diplomatinę atstovybių tinklą Azijoje, pvz., buvo atidaryta ambasada Singapūre. Vieną esminių problemų pastebėjo pati institucija: nuo 2004 m. Lietuvos diplomatinę atstovybių skaičius išaugo nuo 48 iki 62, bet diplomatinėje tarnyboje dirbančių žmonių skaičius pakito nežymiai. Viena iš pagrindinių tokios situacijos priežasčių yra menkas valstybės tarnybos finansavimas, lemiantis santykinį darbo viešajame sektoriuje apskritai ir URM bei diplomatinėje tarnyboje konkrečiai nepatrauklumą (2022–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos užsienyje matomos ir įtakingos Lietuvos plėtros programa, 2022).

Tai lemia, kad Lietuvos diplomatai vienu metu turi atlikti daugybę funkcijų – o tai apsunkina jų galimybes tinkamai atstovauti Lietuvos interesams. Dėl šios padėties Lietuva nesugeba iki galo išnaudoti ekonominės diplomatijos pajėgumų, realizuoti partnerystes su kitomis šalimis, užmegzti kontaktus su tarptautinių organizacijų ekspertais, gilinti ryšius su diaspora ir aktualizuoti Lietuvos paveldą užsienyje. Be to, esama situacija neleidžia esamiems diplomatomis gilinti savo specifines kompetencijas, o darbuotojų kaita silpnina užsienio politikos tęstinumą ir institucinę atmintį. Dėl to URM išsikeltas tikslas didinti Lietuvos piliečių įdarbinimą tarptautinėse organizacijose tampa vis mažiau realus.

Šią situaciją dar labiau gilina didelis kiekis diplomatinė „frontų“, kuriuose aktyviai dalyvauja Lietuva. Be įprastinių Rusijos ir Baltarusijos klausimų, per pastaruosius metus Lietuvos užsienio politikoje taip pat išryškėjo keli kiti vektoriai: visapusiška parama Ukrainai ir konfrontacija su Kinija. Kai kurie klausimai, ypač Rusijos karas prieš Ukrainą, buvo neišvengiami ir primesti aplinkybių, o Lietuvos diplomatijos persitempimą (angl. *overstretch*)² gilins ir Lietuvos išsikelti nauji tikslai, ir prisiimami įsipareigojimai: dalyvavimas Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono dialoge, Lietuvos įtakos ir žinomumo pasaulyje didinimas, noras labiau įsitraukti į tarptautines organizacijas. Būtina pabrėžti, kad URM neišskyrė prioritetinių regionų, šalių, sričių ir organizacijų, kuriuose bus įgyvendinti šie tikslai. Tokia padėtis gali lemti pasikartojimą situacijų, kuomet Lietuva „apsiribojo siekiu tapti matoma, bet neturėjo gilesnės, plačiau apmąstytos programos, kuo konkrečiai ši patirtis Lietuvai, be matomumo, gali būti naudinga“ (Pundziūtė-Gallois, 2021, p. 29).

Lietuvos diplomatijos persitempimo problemą galima spręsti įvairiais būdais. Vienas galėtų būti ambicijų susimažinimas. Atsižvelgus į Lietuvos geografinę padėtį ir dydį pasirinkimo laisvė šiuo klausimu nėra didelė: reikės dorotis su Rytų kaimynystės, Rusijos, Kinijos, Europos pietuose kylančiais iššūkiais. Bet Lietuva tikrai galėtų specifiškiau apsibrėžti, kaip ji supranta savo įtakos ir matomumo užsienyje didinimą: kaip turi atrodyti ta įtaka,

2 „Persitempimo“ terminą išpopuliarino istorikas Paul Kennedy, kurį jis pritaikė imperijoms, apibūdindamas situacijas, kai jų strateginės ambicijos nebeatitiko turimų resursų jas įgyvendinti. Ilgainiui „persitempimo“ sąvoka pritapo tarptautinių santykių disciplinoje ir tapo vartojama nusakyti valstybių (ne tik imperijų) užsienio politikoms, kurių tikslai viršija turimus resursus. Plačiau: Paul Kennedy, *The Rise and Fall of Great Powers. Economic Change And Conflict From 1500 to 2000*. London, Sydney, Wellington: Unwin Hyman, 1988.

kur ji turi reikštis, kurios organizacijos, šalys ir regionai yra prioritetiniai, ką konkrečiai turėtų žinoti kiti pasaulio gyventojai apie Lietuvą.

Kitas būdas Lietuvai spręsti persitempimo problemą yra didinti turimus resursus. Tai neabejotinai reikalaus didinti finansavimą viešajam sektoriui ir ženkliai kelti Lietuvos diplomatinės tarnybos patrauklumą.³ Vis dėlto atsižvelgiant į Lietuvos dydį, geografinę padėtį ir su ja susijusius geopolitinius iššūkius galima teigti, kad net ir ženkliai padidinus finansavimą diplomatinei tarnybai, Lietuva ir toliau teks susidurti su dideliu resursų trūkumu.

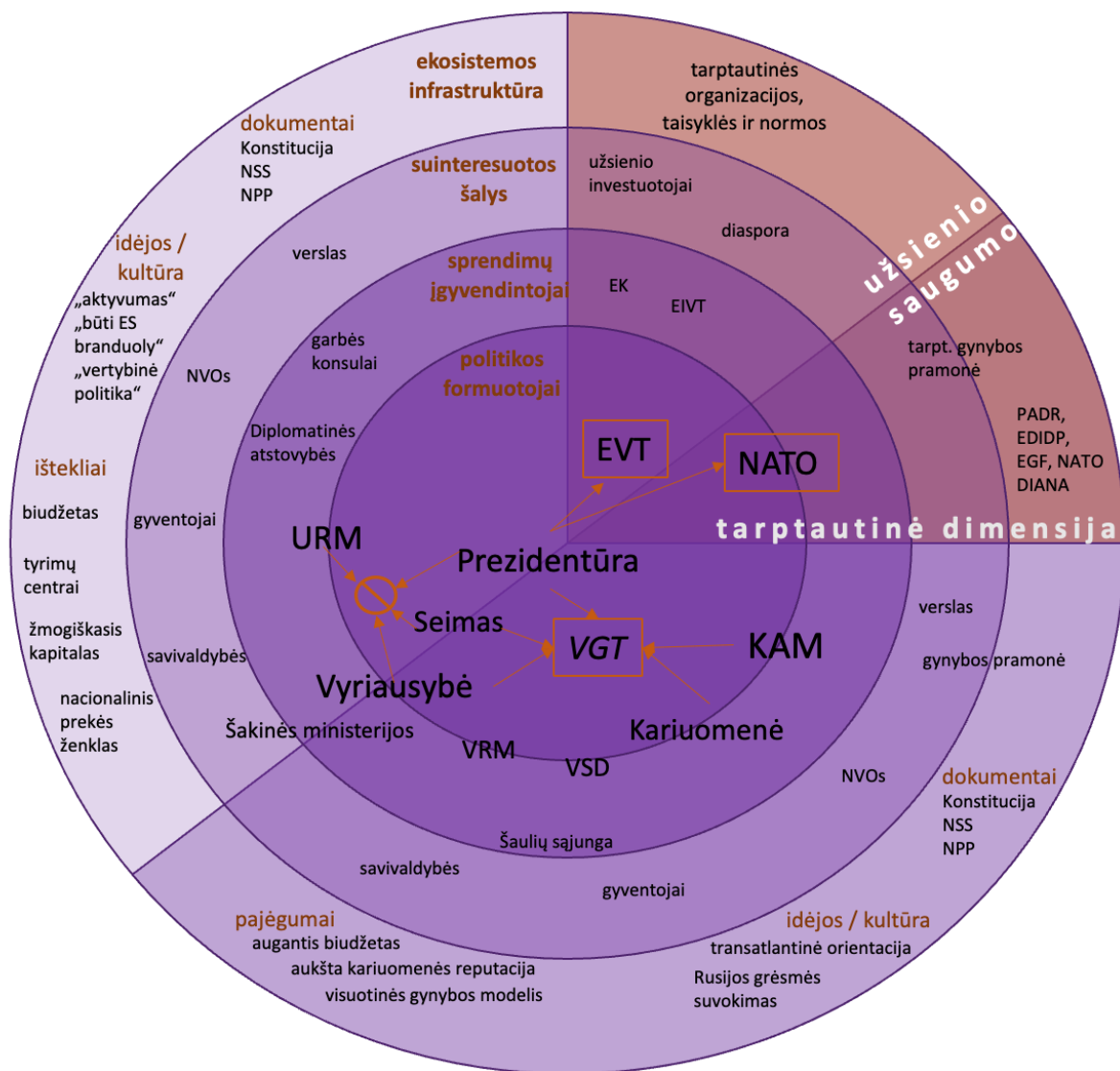
Galimai didesnį potencialą turintis būdas Lietuvos diplomatijai padidinti savo turimus resursus yra išnaudoti galimybes, kurias suteikia tinklinė diplomatija. Jau daugiau nei dešimtmetį diplomatiją tyrinėjantys mokslininkai pastebi, kad diplomatija ir užsienio politika vis mažiau tampa vien tik užsienio reikalų ministerijų ir jų darbuotojų, kuriems taikoma Vienos konvencija dėl diplomatinė ir konsulinių santykių, reikalas (Maley et al., 2008; Manulak, 2019). Tą nulemia keletas faktorių. Pirma, klausimai, patenkantys į užsienio politikos akiratį, plečiasi, tarp jų: energetika, klimato kaita, informacinės technologijos, duomenys, jų apsauga, ir užsienio reikalų ministerijoms dažnai trūksta kompetencijų jiems aprėpti. Dėl to valstybėms vis dažniau diplomatijoje tenka pasikliauti ekspertais ir mokslininkais sprendžiant įvairius užsienio politikos klausimus. Antra, pasaulyje pas pastaruosius dešimtmečius sumenko nacionalinių valstybių gebėjimas spręsti tam tikras problemas, o šalia iškilo naujų veikėjų, kurie įgavo išskirtinę galią veikti tarptautinę politiką, ir valstybės yra priverstos su jais sąveikauti norėdamos išspręsti rūpimus klausimus (Heine, 2013). Kaip vieną iš ryškiausių šios tendencijos pavyzdžių galima paminėti didžiąsias technologijų kompanijas, kuriuos turi išskirtinę ir neproporcingai didelę įtaką vakarų pasaulio viešajai erdvei. Pavyzdžiui, Danijos užsienio reikalų ministerija netgi įkūrė specialią technologijų ambasadorių, reziduojančių Silicio slėnyje ir Kinijoje, pareigybę (Baugh, 2017). Paskui ją sekė kitos valstybės: Jungtinė Karalystė, Austrija, Prancūzija, Estija, Nyderlandai (Clarke, 2021).

Taigi Lietuva turėtų mąstyti, kaip į savo užsienio politikos formulavimą ir ypač įgyvendinimą įtraukti kitus veikėjus, kurie turi išskirtines kompetencijas tam tikrose srityse: verslą, nevyriausybinės organizacijas, universitetus, savivaldybes, meno ir kultūros institucijas. Ypač palanki terpė tokiai tinklinės diplomatijos praktikai ir naujų bendradarbiavimo formulių su kitais veikėjais paieškai yra vystomasis bendradarbiavimas. Šią galimybę galima suderinti su Lietuvos išsikeltu tikslu angažuotis į Indijos ir Ramiojo vandenynų regioną, prisidėti prie ES pietinės kaimynystės stabilizacijos. Taip pat ši patirtis gali praversti ir dalyvaujant Ukrainos atstatyme po karo su Rusija.

Tinklinė diplomatija gali turėti ir dar vieną papildomą teigiamą efektą – pagerinti sąveiką su Lietuvos užsienio politikos suinteresuotomis šalimis. Suinteresuotomis šalimis galima iš esmės laikyti visus Lietuvos piliečius, nes jų gerovė, interesų realizavimas ir valstybės vystymasis apskritai yra smarkiai susiję su tarptautiniais procesais, kuriuos turėtų paveikti Lietuvos užsienio politika. Efektyvus būdas, kaip gauti iš suinteresuotų šalių grįžtamąjį ryšį Lietuvos užsienio politikos klausimais, paieška yra didelis iššūkis. URM Nacionaliniame pažangos plane 2021–2030 numato reguliarias apklausas, kuriose būtų nustatoma Lietuvos gyventojų dalis, mananti, kad Lietuvos interesų tarptautinėje bendruomenėje įgyvendinimas yra užtikrintas, užsibrėžtas tikslas 2030 m. pasiekti 40 %. Vis dėlto toks grįžtamojo ryšio mechanizmas yra labai ribotas. Didžioji dalis gyventojų mažai domisi užsienio reikalais, jie turi ne tokią išsamią informaciją apie tarptautinius procesus ir Lietuvos dalyvavimą juose, o iš bendros gyventojų apklausos nėra aišku, kaip Lietuvos užsienio politiką vertina atskiri visuomenės segmentai. Todėl naujų bendradarbiavimo formulių su kitais veikėjais paieška gali pasitarnauti ir grįžtamojo ryšio iš įvairių sektorių ir institucijų, suinteresuotų Lietuvos užsienio politika, gavimui.

3 pav. Lietuvos užsienio ir saugumo politikos ekosistema

3 Apie poreikį didinti BVP dalį persikirstomą per biudžetą kalba Nacionalinės Pažangos Planas 2021-2030 m.

Parengta LR Vyriausybės kanceliarijos

5.1. Saugumo politikos ekosistema

Lietuvos saugumo politikos formavimą taip pat apibrėžia pagrindiniai strateginiai, sisteminiai ir teisiniai dokumentai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Nacionalinė saugumo strategija ir Nacionalinis pažangos planas. Esminiai Lietuvos saugumo politikos formuotojai yra Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija (KAM), Lietuvos kariuomenė ir Lietuvos Respublikos Seimas. Formuojant saugumo politiką, ypač sprendžiant vidaus saugumo klausimus, taip pat dalyvauja Vidaus reikalų ministerija ir Valstybės saugumo departamentas.

Lietuvos Konstitucijos 140-as straipsnis numato, kad „svarbiausius valstybės gynybos klausimus svarsto ir koordinuoja Valstybės gynimo taryba (VGT), į kurią įeina Respublikos Prezidentas, Ministras Pirmininkas, Seimo Pirmininkas, krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas“ (*Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 1992). VGT veiklą apibrėžia atskiras Lietuvos Respublikos Valstybės gynimo tarybos įstatymas ((VIII-209 Lietuvos Respublikos Valstybės Gynimo Tarybos Įstatymas, 1997). Nors įstatymo 7 straipsnio 3 punktą skelbia, kad „Valstybės gynimo tarybos nutarimai klausimais, kurie pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus priklauso Respublikos Prezidento, Seimo ar Vyriausybės kompetencijai, yra rekomendaciniai“, pats faktas, kad Taryba posėdžiauja reguliariai, o jos veikloje su balsu teise dalyvauja esminiai saugumo politikos formuotojai, lemia, kad Lietuva beveik 10 metų įgyvendina nuoseklią saugumo politiką, ypač gynybos srityje. Šią kryptį sustiprina ir Lietuvos parlamentinių partijų susitarimai dėl gynybos, pastarasis pasirašytas 2022 (Gudavičius & BNS, 2022).

Pagrindiniai Lietuvos saugumo politikos įgyvendintojai yra KAM ir Lietuvos kariuomenė. Šios dvi institucijos per pastaruosius 8 metus perėjo didelę ir pozityvią transformaciją. Lietuvos kariuomenė turi daugiau ginklų, daugiau personalo ir daugiau finansavimo. Jau šiemet pasiekta 2,5 % BVP išlaidos gynybai, nors Nacionalinė saugumo strategija numato, kad tai įvyks tik 2030 m. Lietuva yra geriau pasirengusi atremti išorės agresiją, ji gali tai padaryti greičiau ir geriau išmano rizikas ir iššūkius, su kuriais teks susidurti. Galiausiai, Lietuva turi ir demonstruoja didesnę valią ir pasiruošimą priešintis, o dėl NATO priešakinių bataliono dislokavimo ir reguliarių NATO pratybų yra puikiai pasirengusi bendradarbiauti su sąjungininkais ginant Lietuvos ir kitų NATO šalių teritoriją (Šlekys, 2020)

Vis dėlto galima išskirti bent dvi sritis, kuriose privalo būti sustiprinti Lietuvos gynybos pajėgumai. Pirma, Lietuva turi toliau gerinti infrastruktūrą tiek NATO sąjungininkų dislokavimui, tiek ir jų atvykimui karinės agresijos atveju: ne visi Lietuvos keliai, tiltai ir kiti objektai yra tinkami kariuomenių judėjimui, o Lietuva vis dar neturi europinės geležinkelio vėžės, kuri sujungtų Lietuvos geležinkelių sistemą su jos sąjungininkais Vakaruose. Antra, Lietuva vis dar netoli pasistūmėjo diegdama visuotinės gynybos modelį, kuris numato, kad valstybės gynyba yra visų jos piliečių reikalai ir ji vyksta ne vien tik karine, bet ir kitomis formomis: politine, ekonomine, kibernetine, informacine. Kaip pastebi Deividas Šlekys, šis suvokimas yra užfiksuotas strateginiuose dokumentuose, bet karinė vadovybė ir dalis politikų vis dar nenori matyti plačiosios visuomenės kaip lygiavertės partnerės Lietuvos gynyboje (Šlekys, 2020, p. 316)

Kita vertus, pastarųjų metų įvykiai, ypač Rusijos invazija į Ukrainą 2022 m. vasario 24 d., atveria naujas galimybes sustiprinti Lietuvos gynybos pajėgumus. Lietuvos visuomenėje kilo nauja susidomėjimo valstybės gynyba banga – tai rodo tiek ženkliai išaugęs norinčiųjų stoti į Šaulių sąjungą kiekis, tiek ir padidėjęs žiniasklaidos dėmesys gynybos temoms (Masiokaitė-Liubinienė et al., 2022). Šis susidomėjimas gali būti išnaudotas ne tik plečiant profesionalių karių, krašto apsaugos savanorių ar Šaulių sąjungos gretas, bet ir didinant visuomenės sąmoningumą, vykdant įvairias veiklas civiliniame gyvenime, ypač logistikoje, kibernetinėje erdvėje, pramonėje, moksle ir kitose srityse.

Kitas galimybes atveria augantis krašto apsaugos finansavimas, kurio dalis gali būti panaudota karinei pramonei. Verta paminėti, kad šalia nacionalinio biudžeto šiame kontekste vis didesnį vaidmenį atliks ES fondai (PADR, EDIDP⁴ programos, Europos gynybos fondas) ir NATO DIANA⁵ programa (Anušauskas, 2022). Būtina paminėti ir precedentą kuriantį ES sprendimą bendrai skolintis lėšų Ukrainos ginkluotei, nes tikėtina, kad panašių sprendimų ateityje bus daugiau. Lietuvai atsiranda galimybė per gynybos pramonės plėtrą rasti savo nišą Euroatlantinėje saugumo architektūroje, kaip, pvz., Estija laikoma kibernetinio saugumo lydere, ir per tai sustiprinti savo statusą ne tik kaip saugumo gavėjos, bet ir donorės.

Diskutuojant apie saugumo politiką būtina paminėti dar vieną instituciją, kuri nėra saugumo politikos formuotoja ar įgyvendintoja, bet kurią tikrai galima laikyti suinteresuotą saugumo politikos puse – URM. Viena vertus, URM dalyvauja kuriant tarptautines koalicijas spręsti įvairiems Lietuvai aktualiems saugumo klausimams ES ir NATO. Kita vertus, šalies kariniai pajėgumai gali būti svarbus svirtas tarptautinėse derybose ir kuriant santykius su kitomis valstybėmis. Todėl Lietuvai saugumo politikos kontekste vertėtų turėti ir ekspedicinius pajėgumus, kuriuos galima būtų siųsti į karines misijas regionuose, kurie tiesiogiai nesusiję su Lietuva, bet yra aktualūs Lietuvos sąjungininkams.

Galiausiai išorinio saugumo užtikrinimas susijęs ne vien tik su karinėmis grėsmėmis. Tai pastebėta ir 2021 m. Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje, kurioje daug dėmesio skiriama kibernetiniam ir informaciniam saugumui, užsimenama apie sveikatos saugumą, skaitmenizacijos ir didžiųjų duomenų iššūkius, nelegalios migracijos problemą (Lietuvos Respublikos Seimas, 2021). Strategijoje daug dėmesio skiriama pasiruošimui krizėms, stebėsenai ir visuomenės sąmoningumo didinimui. Kita vertus, norint atremti minėtus iššūkius ir geriau reaguoti į krizes – ypač nelegalios migracijos srautus, ekologines ir gamtines katastrofas, sveikatos krizes – yra būtinas bendradarbiavimas su pilietine visuomene, vietinėmis bendruomenėmis, savivaldos lygmens institucijomis (Gilman et al., 2011). Lietuvoje šis krizių valdymo aspektas yra labai silpnai išvystytas, tai parodė

4 PADR – angl. Preparatory Action on Defence Research, EDIDP – angl. European Defence Industrial Development Programme.

5 DIANA – angl. Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic.

2021 m. dirbtinai Baltarusijos sukelta nelegalios migracijos krizė, kuomet Vyriausybė bandė spręsti krizę „iš viršaus į apačią principu“, prastai komunikavo su vietiniais gyventojais, naudojo aštrią retoriką ir taip tik pagilino susipriešinimą ir apsunkino krizės sprendimą (Girdžiūnas & LRT.lt, 2022).

6. SSGG analizė ir poreikių nustatymas

Šiame skyriuje, remiantis aukščiau pateikta Lietuvos užsienio ir saugumo ekosistemos apžvalga bei platesnio „Lietuva 2050“ scenarijų ir strategijos formavimo proceso metu sugeneruotomis kolektyvinėmis išvalgomis, trumpai aptariamos dabartinės ekosistemos stiprybės, silpnybės, grėsmės ir galimybės bei pristatomi pagrindiniai ateities poreikiai.

6.1. SSGG

1 lentelė. Pagrindinės užsienio ir saugumo politikos ekosistemos stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
<p>Bendros ekosistemos lygiu:</p> <ol style="list-style-type: none"> Ekosistemos viduje egzistuoja platus sutarimas dėl pagrindinių nacionalinio saugumo politikos tikslų. Ilgalaikis ir tvarus pagrindinių ekosistemos dalyvių konsensusas dėl pamatinės – transatlantinės ir europinės – užsienio politikos orientacijos. Ilgalaikė ir reguliari Valstybės gynimo tarybos, kurioje dalyvauja visi esminiai saugumo politikos formuotojai, veikla leidžia vystyti nuoseklią politiką. <p>Pagrindinių ekosistemos veikėjų lygiu:</p> <ol style="list-style-type: none"> <u>LR Prezidento kanceliarija</u>: Konstitucijoje įtvirtinta teisė formuoti Lietuvos užsienio politiką; platus visuomenės pasitikėjimas institucija ir prezidento asmeniu. <u>Vyriausybė</u>: didelė netiesioginė įtaka užsienio politikos formavimui veikiant kitose valstybės politikos srityse (pvz., energetikos, ekonomikos, aplinkosaugos, finansų). <u>URM</u>: sukaupta diplomatinė ir institucinė patirtis; santykinai aukšta reputacija ir geri santykiai su suinteresuotomis šalimis (pvz., verslo asociacijomis); stiprūs kai kurių diplomatinė atstovybių (pvz., Lietuvos nuolatinės atstovybės ES) pajėgumai. <u>KAM ir kariuomenė</u>: santykinai aukštas ir planuojamas didinti finansavimas; vykstanti ginkluotės modernizacija; aukštas visuomenės pasitikėjimas kariuomene; NATO pratybų ir dalyvavimo tarptautinėse misijose metu sukaupta patirtis; išplėtotas operacinio lygmens bendradarbiavimas su NATO sąjungininkais <u>Seimas</u>: galia ratifikuoti tarptautines sutartis ir autorizuoti karinių pajėgų naudojimą; parlamentinės kontrolės teisė. 	<p>Bendros ekosistemos lygiu:</p> <ol style="list-style-type: none"> Fragmentuotas užsienio politikos formavimas (sprendimų priėmimas): ekosistemoje trūksta ilgalaikio planavimo ir konsensuso kūrimo mechanizmų, bendro veikimo tradicijų, neišnaudojama sukaupta institucinė atmintis, skirtingi ekosistemos veikėjai vadovaujami skirtingais dokumentais; skirtingos ministerijos kartais neigiamai reaguoja į URM pastangas koordinuoti bendrą Lietuvos poziciją. Valstybės susisiekimo infrastruktūra (keliai, tiltai, geležinkeliai) neleidžia užtikrinti visiško karinio mobilumo NATO lygiu ir (geležinkelių atveju) riboja platesnę integraciją į Vakarų. Neišplėtotas visuotinės gynybos modelis, nepakankamas visuomenės įtraukimas į krašto gynybą. Trūksta tarpinstitucinės nacionalinės energetinio saugumo darbotvarkės. Santykinai žemas tarptautinis įsitikinimas ir Lietuvos atstovavimas tarptautinėse institucijose. Nepakankamai išplėtotas krizių valdymo (rizikos veiksnių stebėsenos, visuomenės įtraukimo) sistema. <p>Pagrindinių ekosistemos veikėjų lygiu:</p> <ol style="list-style-type: none"> <u>Prezidentūra</u>: pagal Konstituciją prezidentas disponuoja žema įtaka užsienio politikai taktiniu lygmeniu; institucijos galią užsienio politikos srityje riboja maža įtaka kitose valstybės politikos srityse. <u>Vyriausybė</u>: pagal Konstituciją Vyriausybė disponuoja maža įtaka užsienio politikai strateginiu lygmeniu; santykinai žemas visuomenės pasitikėjimas; premjeras nedalyvauja Europos Vadovų Tarybos posėdžiuose, tai riboja galimybes užmegzti tvirtus neformalius santykius su kitų valstybių vadovais, pilnavertiškai dalyvauti europinėje partinėje politikoje. <u>URM</u>: koordinuojanti pozicija riboja įtaką tam tikrais su užsienio politika susijusiais klausimais; personalo trūkumas, ypač diplomatinėse atstovybėse; finansavimo trūkumas (įskaitant finansavimą vystomajam bendradarbiavimui), didelė darbuotojų kaita diplomatinėje (ir valstybės) tarnyboje;

	<p>analitinių pajėgumų bei specifinių (regioninių, funkcinų) žinių ir kompetencijų trūkumas.</p> <ol style="list-style-type: none"> KAM ir kariuomenė: negebėjimas pritraukti tam tikrų sričių (informacinių technologijų, kibernetinės saugos, logistikos, medicinos, ginkluotės sistemų priežiūros) specialistų. Seimas: žemas pasitikėjimas Seimu riboja parlamentinės kontrolės galią; Seimo rezolucijos ir partijų susitarimai yra abstraktūs ir paremti mažiausiu bendruoju vardikliu, todėl nėra įtakingi; nepakankamai realizuojamas tarpparlamentinės diplomatijos potencialas.
GRĖSMĖS	GALIMYBĖS
<p>Bendros ekosistemos lygiu:</p> <ol style="list-style-type: none"> Užsienio politikos formavimas labai priklausomas nuo svarbiausias pareigas užimančių asmenybių (prezidento, užsienio reikalų ministro ir kt.) bei jų tarpusavio santykių. Neapibrėžtumas dėl Lietuvos atstovavimo Europos Vadovų Taryboje gali skatinti tarpinstitucinį konfliktą tarp Vyriausybės ir Prezidentūros. Gilėjant ES integracijai, Vyriausybės vadovo nedalyvavimas Europos Vadovų Taryboje gali susilpninti Lietuvos galimybes formuoti bendrijos politiką. Lietuvos užsienio politikos ir diplomatijos persitempimas – valstybės politikos tikslų, veikimo sričių ir sprendžiamų iššūkių kiekis gali viršyti valstybės aparato pajėgumus. <p>Pagrindinių ekosistemos veikėjų lygiu:</p> <ol style="list-style-type: none"> Prezidentūra: prezidento <i>de facto</i> įtaka labai priklauso nuo jo kompetencijų – skirtingų tarptautinės politikos sričių išmanymo ir gebėjimo megzti santykius su kitais užsienio veikėjais – ir populiarumo vidaus politikoje. Vyriausybė: žemas pasitikėjimas Vyriausybe gali neigiamai paveikti vykdomą užsienio politiką; ekonominės ar vidaus politikos krizės gali riboti galimybes įsitraukti į užsienio politikos formavimą ir (ar) įgyvendinimą. URM: augantis įsipareigojimų ir veikos sričių / regionų skaičius padidins institucijos apkrovą, konkurenciją tarp skirtingų ministerijos departamentų, darbuotojų krūvį ir mažins diplomatinio darbo patrauklumą; diplomatų kartų kaita gali neigiamai paveikti institucinę atmintį, turimas kompetencijas, kontaktų tinklus ir t. t. KAM ir kariuomenė: nepakankamai greita karinės ar dvejopos paskirties infrastruktūros plėtra gali apriboti Lietuvos gebėjimą priimti NATO sąjungininkų karių karinės grėsmės atveju; kintantis grėsmių pobūdis gali padidinti ministerijos apkrovą, kelti personalo ir kompetencijų stokos problemą. Seimas: žemas Seimo į(si)traukimas į užsienio politikos formavimą ir įgyvendinimą bei ribota parlamentinės kontrolės įtaka gali kelti grėsmę ilgalaikiam užsienio politikos tvarumui ir legitimumui. 	<p>Bendros ekosistemos lygiu:</p> <ol style="list-style-type: none"> Tinklinės diplomatijos plėtra, mobilizuojant įvairius užsienio ir saugumo ekosistemos veikėjus (pvz., ekspertinę bendruomenę, miestus, verslo organizacijas) gali padėti efektyviau įgyvendinti esamas užsienio politikos programas, padėti atsakyti į naujus tarptautinius iššūkius ar realizuoti naujai kylančias galimybes. Piliečių mobilizacija valdant koronaviruso pandemijos pasekmes bei reaguojant į Rusijos agresiją Ukrainoje teikia galimybę plėsti ir institucionalizuoti visuomenės įtraukimo į užsienio ir saugumo politikos formavimą ir įgyvendinimą formatus, stiprinant visuomenės atsparumą. Augantis dėmesys gynybos pramonei (tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu (ES ir NATO) lygiu) sudaro galimybę Lietuvai rasti išą euroatlantinėje saugumo architektūroje. <p>Pagrindinių ekosistemos veikėjų lygiu:</p> <ol style="list-style-type: none"> Prezidentūra: Lietuvos atstovavimas ES ir NATO viršūnių susitikimuose teikia galimybę stiprinti neformalius santykius su Lietuvos partnerių lyderiais; aukštas pasitikėjimas institucija teikia galimybę siūlyti naujas užsienio politikos vystymo, ekosistemos stiprinimo iniciatyvas ir pan. Vyriausybė: centrinė Vyriausybės pozicija formuojant ir įgyvendinant valstybės politiką suteikia galimybę suderinti vidinę ir išorinę politikos dimensijas, koordinuoti šakinių ministerijų veiklas. URM: auganti Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono svarba reiškia, kad URM tarpininkavimas ir darbas bus vis svarbesnis kitoms ministerijoms ir Vyriausybei; diplomatinės tarnybos reforma gali padidinti institucijos patrauklumą; diplomatinų atstovybių tinklo plėtra gali sustiprinti URM svarbą įgyvendinant valstybės užsienio politiką. KAM ir kariuomenė: augantis krašto apsaugos biudžetas ir ES bei NATO programos (pvz., PADR ar DIANA) suteikia naujas galimybes stiprinti šalies gynybos pajėgumus; įsigyti nauji pajėgumai suteikia galimybę stiprinti dvišalius santykius su pajėgumų tiekėjais, keistis ekspertize; augantis ES ir NATO partnerių dėmesys Azijos ir Afrikos regionams suteikia galimybę dalyvauti karinėse misijose, kurios padės vystyti Lietuvos karių pasirengimą ir kompetencijas bei stiprinti bendradarbiavimą su sąjungininkais. Seimas: didesnis dėmesys parlamentinei diplomatijai, ypač su šalimis, kur nacionaliniai parlamentai turi didelę įtaką užsienio politikai (pvz., JAV, JK, Vokietija), gali reikšmingai sustiprinti Seimo

6.2. Poreikiai žvelgiant į norimą ateitį

Žemiau aprašomi Lietuvos užsienio ir saugumo ekosistemos poreikiai nustatyti lyginant norimą scenarijų su esama ekosistemos būkle. Jie detalizuoti remiantis užsienio ir saugumo ekspertų, politikos formuotojų ir suinteresuotų šalių diskusijų, organizuotų „Lietuva 2050“ scenarijų ir strategijos formavimo proceso metu, įžvalgomis. Kartu, nagrinėjant Lietuvos tarptautinės politikos ekosistemos poreikius remtasi ir „Lietuva 2050“ ekspertinės apklausos metu išsakytomis nuomonėmis ir idėjomis (toliau įvardijamos kaip ekspertų nuomonės).

2 lentelė. Ekosistemos poreikiai

Poreikiai	Srities ekspertų nuomonės
Stiprinti ES užsienio politiką bei atvirą strateginę autonomiją (išskyrus saugumo srityje)	<p>ES privalo mažinti išorės priklausomybes strategiškai svarbiose srityse, įskaitant energetiką, žaliąsias technologijas ir kt. Kartu dalyviai pasisakė ir už tolesnę ES integraciją perkeliant tam tikras tarpvyriausybiniu lygiu administruojamas politikos sritis į supranacionalinį lygmenį (pvz., bendra ES policija ir teismų sistema). Visgi, šiuo atžvilgiu pabrėžtas poreikis suformuoti „lietuvišką“ gilesnę ES integracijos viziją ir jos pagrindu dalyvauti tolesnėse tarpvyriausybiniuose diskusijose dėl ES ateities.</p> <p>Lietuva galėtų prisidėti prie ES stiprinimo per potencialią Vilniaus lyderystę skatinant ES plėtrą į rytus: siekiant Ukrainos, Sakartvelo, Balkanų šalių ir ilgainiui Baltarusijos narystės ES.</p>
Pasirengti aktyviai ir praktiškai įsitraukti į Ukrainos atstatymo programą	<p>Jai telkiamų pinigų ir projektų bus gerokai daugiau nei projektų, kuriuose dalyvauja Lietuvos institucijos, ir čia būtina plėtoti tinkamas projektų ir finansų valdymo kompetencijas. Valstybei svarbu labiau pasitikėti nevyriausybiniams ir verslo organizacijoms, suteikti joms daugiau galių. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva santykinai maža, svarbu pasitelkti visus Vyriausybės partnerius, visuomenės turimas kompetencijas, pilietinių organizacijų užmegztus tarptautinius (<i>people-to-people</i>) tinklus ir t. t.</p> <p>Būsima Ukrainos atstatymo programa, kur pagrindinį vaidmenį greičiausiai vaidins ES, taip pat turėtų būti įgyvendinama žaliosios darbotvarkės pagrindais: viešoji infrastruktūra ir pastatai bus statomi vadovaujantis naujausiais aplinkosaugos standartais, inkorporuojant, pvz., ES naujuosius Bauhauzo (angl. <i>New Bauhaus</i>) principus. Pažymėta, jog aktyvus įsitraukimas į Ukrainos atstatymo darbus taip pat būtų naudingas Lietuvai stiprinant ryšius su Ukrainos valdžia ir visuomene bei kitais valstybės partneriais, įgyjant daugiau vystomojo bendradarbiavimo patirties, plečiant savo diplomatinis tinklus.</p>
Stiprinti valstybės diplomatinį pasirengimą	<p>Viena pagrindinių užsienio politikos problemų Lietuvoje yra nepertvarkytas ir neefektyvus diplomatinis atstovybių tinklas. Būtina investuoti į analitinių gebėjimų tobulinimą: skatinti tyrimų centrų (angl. <i>think tank</i>) plėtrą, Lietuvos analitikų ir akademikų aktyvų įsitraukimą į tarptautinius tyrimų centrus ir (ar) tyrimus (ypač ES).</p>
Tinkamai pasinaudoti nevyriausybinių sektoriaus Lietuvoje potencialu: aktyviai dirbti su NVO, universitetais, verslo ir savivaldos organizacijomis	<p>Poreikis bendradarbiauti su įvairiais valstybės partneriais dėl Lietuvos interesų Rytų partnerystės regione ir plačiau mąstant apie bendruosius Lietuvos tarptautinės politikos tikslus.</p>
Stiprinti užsienio ir saugumo politikos strateginio ir taktinio lygmens politikos planavimo sistemą	<p>Su tuo susijusios ir kelios kitos strateginio planavimo ir politikos įgyvendinimo problemos: prastas tarpinstitucinio koordinavimo lygis, neoptimalus ribotų valstybės išteklių naudojimas ir konkrečių žinių apie kitų valstybių poreikius, požiūrius ir politinės aplinkos specifiką stoka. Ypač</p>

	pabrėžta riboto Lietuvos partnerių Vakaruose ir drauge Rusijos pažinimo problema.
Stiprinti veikimą konkrečiais klausimais bendraminčių koalicijose, išnaudojant ribotų daugiašalių formatų potencialą	Kalbant apie jau egzistuojančius formatus, išskirta dvišalio bendradarbiavimo su Vokietija, Lenkija ir vadinamojo Liublino trikampio (Lietuva, Lenkija, Ukraina) sėkmė remiant Ukrainos integraciją į ES ir NATO struktūras ir siekiant kitų Lietuvos interesų (pvz., stiprinant energetinį bendradarbiavimą). Būsima Švedijos ir Suomijos narystė NATO taip pat atvers galimybių sustiprinti vieningą bendradarbiavimą Baltijos jūros regione, įskaitant per egzistuojančius Baltijos jūros bendradarbiavimo formatus.
Skatinti visuomenės įtraukimą į užsienio politikos formavimą	Lietuvos valdžiai reikia geriau pažinti visuomenę (bei tam tikras tikslines grupes, pvz., etnines mažumas, regionų gyventojus, jaunimą) ir jų poreikius, identifikuoti bendruomenės sutelkiančius lyderius ir skirti daugiau dėmesio jų įtraukimui į sprendimų priėmimą. Oficialioje komunikacijoje apie užsienio ir saugumo politiką svarbu prioretizuoti subjektyvų gyventojų saugumo jausmą. Visuomenės įtraukimas turi būti grįstas abipusės naudos (t.y., naudos bendrai valstybės užsienio politikai ir naudos konkrečioms visuomenės grupėms) principu.
Aktyviau prisidėti prie bendros ES ir Vakarų demokratijų politikos Afrikoje	Bendri ES veiksmai Afrikoje turi apimti geopolitinę, ekonominę, klimato ir migracijos dimensijas bei teikti daugiau dėmesio kritinių išteklių tiekimo grandinių plėtrai. Ekspertai pažymėjo, jog vienas tinkamas žingsnis šia kryptimi yra naujoji ES „Globalių tiltų“ iniciatyva, kuri leis ES remti ir vystyti infrastruktūros plėtros projektus besivystančiame pasaulyje, kur didelė tokių projektų paklausa ir iki šiol šioje srityje dominavo Kinija. Dalyviai pažymėjo, jog Lietuvai svarbu tinkamai pasirengti įsitraukti į šią programą – žaliasis perėjimas Lietuvai būtų galimybė plėtoti pozityvią išorinės politikos darbotvarkę: skatinti, vystyti ir įgyvendinti naujus abipusiai naudingus projektus dvišaliuose santykiuose, formuluoti ir propaguoti naujas taisykles, normas ar standartus daugiašaliuose formatuose ir t.t.

Šaltinis: parengta autorių pagal STRATA (2022). Lietuva 2050. Valstybės ateities scenarijai; Lietuva 2050 užsienio ir saugumo politikos ekspertų diskusijos medžiaga; Lietuva 2050 ekspertinė apklausa.

7. Pasiūlymai ekosistemos transformacijoms

Atsižvelgiant į esamos ekosistemos apžvalgą, jos stiprybes, silpnybes, grėsmes ir galimybes bei ateities poreikius, galima identifikuoti keletą pasiūlymų ekosistemos transformacijai. Žemiau pateikiami pasiūlymai yra tarpusavyje susiję ir vienas kitą papildantys: potencialus teigiamas tam tikro pasiūlymo įgyvendinimo poveikis bus didesnis, jei kartu bus įgyvendinami ir kiti pasiūlymai.

7.1. Užsienio politikos ekosistema

Lietuvai, ypač jos politiniam elitui, yra būtina išdiskutuoti, ar dabartinis užsienio politikos formavimo modelis atitinka šiandienines realijas ir yra tinkamas spręsti Lietuvos užsienio politikai kylančius iššūkius. Dabartinė įtampa tarp Vyriausybės ir Prezidento užsienio politikoje yra 1992 m. Aukščiausioje Taryboje vykusio konflikto tarp parlamentinės ir prezidentinės respublikos šalininkų išdava (Kasnikovskytė, 2022). Būtina kelti klausimą, ar ši konstituciškai užprogramuota įtampa kenkia Lietuvos užsienio politikos formavimui.

Jei atsirastų sutarimas, kad šią įtampą reikia pašalinti, tuomet ieškant naujų Prezidento ir Vyriausybės bendradarbiavimo formulių būtina atsižvelgti į keletą aspektų. Pirma, turi būti sukurti mechanizmai, kurie leistų skirtingoms politinėms jėgoms ir institucijoms reguliariai diskutuoti užsienio politikos klausimais - taip atsirastų ilgalaikė, politinio konsensuso pagrindu suformuota ir visas institucijas įpareigojanti Lietuvos užsienio politikos strategija. Antra, šios paieškos taip pat turėtų padėti rasti būdą, kaip gerinti ne tik prezidento, URM ir premjero, bet ir skirtingų ministerijų sąveiką.

Trečia, ši diskusija neišvengiamai palies ir Lietuvos atstovavimą Europos Vadovų Taryboje (EVT). Svarstant šį klausimą būtina atsiminti, kad tiek prezidento, tiek premjero dalyvavimas EVT turi savo privalumų ir trūkumų. Remiantis R. Putnamo dviejų lygių žaidimų tarptautinių derybų modeliu,⁶ galima teigti, kad prezidentas turi didesnę manevro laisvę EVT – jo nevaržo vidaus koalicijos partneriai ir veto žaidėjai. Tačiau jis nedalyvauja trečio, specifiškai europinio – politinių partijų lygmens derybose. Premjero manevro laisvę EVT varžytų vidaus politikos koalicijos partneriai ir veto veikėjai, bet jis galėtų tai kompensuoti aktyviai dalyvaudamas europinėje partinėje politikoje. Tad Lietuva turi apsispręsti, kas geriau galėtų realizuoti Lietuvos nacionalinius interesus: vidaus politikos nevaržomas, bet europinėje partinėje politikoje nedalyvaujantis prezidentas ar vidaus politikos suvaržytas, bet europinėje partinėje politikoje dalyvaujantis premjeras ar koks nors kitas modelis, kuris numatytų, kad tam tikrais atvejais EVT Lietuvai atstovauja prezidentas, kitais – premjeras.

Lietuva turi iš pradžių ženkliai padidinti, o po to reguliariai išlaikyti finansavimą savo diplomatinei tarnybai, kad diplomato darbas taptų patrauklus, prestižinis, pritrauktų gabius darbuotojus, o Lietuvos diplomatinės atstovybės veikty visose Lietuvai svarbiausiose vietose, turėtų visą Lietuvos interesams atstovauti reikalingą infrastruktūrą ir įrangą. Dalis finansavimo turi būti skiriama ir Europos mastu konkurencingo analitinio centro (angl. *think tank*) plėtrai. Toks centras reikalingas ne tik tam, kad Lietuvos diplomatai gautų gilesnes ir platesnes ekspertines įžvalgas, kurias galėtų pateikti kvalifikuoti konkrečių regionų, šalių ar temų specialistai. Šiuolaikiniai analitiniai centrai yra ir neatsiejama valstybės strateginės komunikacijos dalis, ir viešosios erdvės formuotojai, prisidedantys prie nacionalinių interesų realizavimo.

⁶ Robertas D. Putnamas teigė, kad vyriausybės dalyvaudamos tarptautinėse derybose iš tiesų dalyvauja dviejose derybose („žaidimuose“): viename tarptautiniame lygyje, kitame – vidaus politikoje su savo koalicijos partneriais ir veto žaidėjais, be kurių pritarimo tarptautinis susitarimas negali būti ratifikuotas ir/ar įgyvendintas. Vyriausybės pozicija tarptautinėse derybose ir pasiektas rezultatas yra šių dviejų lygmenų žaidimų sąveikos rezultatas. Plačiau: Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games. *International Organization*, 42(3), 427–460. <http://www.jstor.org/stable/2706785>

Net ir skyrusi daugiau resursų užsienio politikai, Lietuva privalo geriau pasverti, kiek ir ką ji gali pasiekti tarptautinėje erdvėje. Tam turi būti formuluojami kiek įmanoma labiau preciziški tikslai. Pavyzdžiui, Nacionaliniame pažangos plane yra išskeltas strateginis tikslas stiprinti Lietuvos įtaką pasaulyje. Dokumente galima išskaityti, kaip yra suprantamas pasaulis, euroatlantinė erdvė, Rytų kaimynystės regionas, Indijos-Ramiojo vandenyno regionas. Tačiau jame nėra aiškiai suformuluoto Lietuvos įtakos suvokimo, nenurodoma, kaip ir kur ji turi reikštis, kuriose srityse valstybei reikėtų dėti daugiausia pastangų stiprinant savo įtaką. Prie to galima pridėti, kad kai kuriose srityse savo tikslus galima daug efektyviau pasiekti veikiant dvišaliuose ir „mažašaliuose“ formatuose su Baltijos valstybėmis ir kitomis ES narėmis.⁷ Tad Lietuva taip turėtų apsvarstyti ar būtina įsitraukti tam tikras daugiašales struktūras.

Greta šių pokyčių, Lietuva turi pradėti vystyti tinklinę diplomatiją. Tam visų pirma reikalinga Lietuvos verslo įmonių, nevyriausybinių organizacijų, kultūros ir mokslo institucijų, savivaldybių ir individų, aktyviai veikiančių Lietuvos užsienio politikai aktualiose šalyse ir srityse, pajėgumų, preferencijų ir sąveikų apžvalga. Ji leistų efektyviau plėtoti dialogą su skirtingais esamais ir potencialiais Lietuvos užsienio politikos veikėjais, įgalinti jų tarpusavio bendradarbiavimą ir įveikinti juos valstybės užsienio politikoje. Pavyzdžiui, 2022 m. JAV valstybės departamentas įkūrė specialų subnacionalinės diplomatijos biurą, kuris konsultuoja ir padeda valstijų ir miestų savivaldos lygmens institucijoms vykdyti diplomatiją ir megzti ryšius su kitais pasaulio regionais ar miestais (Bouchet, 2022). Svarbu pažymėti, kad tokia tinklinė diplomatijos sistema kuria vertę tiek nacionalinei valdžiai, tiek individualiems jos dalyviams, kurie gauna naudą iš koordinuojančio ir palaikančio valdžios vaidmens.

Tinklinė diplomatija visų pirma gali būti pritaikyta vystomajame bendradarbiavime. Nacionaliniame pažangos plane numatyta, kad iki 2030 m. bus laikomasi įsipareigojimo „oficialiai paramai vystymuisi skirti ne mažiau kaip 0,33 proc. bendrųjų nacionalinių pajamų“ (Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. Nutarimo Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų Nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“ pakeitimo, 2021). Ši formuluotė rodo, kad vystomasis bendradarbiavimas pirmiausia yra suvokiamas kaip dėl išorinio spaudimo priimtas įsipareigojimas skirti tam valstybės biudžeto dalį kitų šalių vystymuisi, o ne kaip instrumentas, kuris gali pasitarnauti Lietuvos užsienio politikai bei verslui, mokslui, kultūrai, pilietinei visuomenei. Tokio mąstymo ribotumą gerai iliustruoja Lietuvos laukiantis iššūkis prisidėti prie Ukrainos atstatymo po Rusijos agresijos. Jei Lietuva apsiribos vien tik valstybės biudžeto pinigų perlaidomis, bus prarastos galimybės atrasti naujas nišas ir rinkas Lietuvos verslui, plėsti bendradarbiavimą NVO, megzti kontaktus ir didinti tarptautiškumą Lietuvos kultūros ir mokslo institucijoms. Panaši logika gali būti pritaikyti ir vystomajam bendradarbiavimui Rytų Kaimynystės ar Indijos-Ramiojo vandenyno regionuose.

7.2. Saugumo politikos ekosistema

Lietuvos saugumo politikos ekosistemoje svarbiausi reikalingi pokyčiai yra susiję su Lietuvos gynybai reikalingos infrastruktūros plėtra. Tai liečia ne tik infrastruktūrą, reikalingą papildomų NATO sąjungininkų pajėgų buvimui Lietuvoje, bet ir kitą saugumo logistiką. Ypač svarbi užduotis yra atnaujinti kritinės svarbos kelius ir tiltus, kad jie galėtų atlaikyti karinės technikos judėjimą, o taip pat būtina kaip galima greičiau įgyvendinti Rail Baltica geležinkelio vėžės projektą.⁸

Be gynybai reikalingos infrastruktūros atnaujinimo Lietuva negalės įgyvendinti visuotinės gynybos koncepcijos, kuri numatytų Lietuvos gynyboje dalyvaujant ne tik karines pajėgas, bet ir visuomenę. Vienas iš pirmųjų žingsnių realizuojant visuotinės gynybos koncepciją galėtų būti Lietuvos valstybės gynybos plano parengimas. Parengus tokį planą ir supažindinus su juo Lietuvos visuomenę, kiekvienas Lietuvos pilietis turėtų žinoti, ką konkrečiai jis turi daryti ir kokią funkciją atlikti karinės agresijos atveju.

⁷https://warontherocks.com/2022/06/bilateralism-and-minilateralism-are-europes-secret-strengths/?fbclid=IwAR2Zbg_6-ECs1hzfbBmgDAmGGEff_CYoU_WU3WUCeTkb_QD7QeGDEes1zCo

⁸ Lukas Milewski netgi teigia, kad Baltijos šalių saugumui reikėtų, jog šios valstybės pereitų nuo rusiškos geležinkelių sistemos prie europietiškos: <https://www.fpri.org/article/2022/06/two-less-obvious-lessons-for-baltic-defense-from-russias-invasion-of-ukraine/>

Į Lietuvos saugumo politikos ekosistemą būtina geriau integruoti Lietuvos karybos pramonę. Tam reikia ne tik išnaudoti naujas finansines galimybes, bet ir stiprinti bendradarbiavimą su mokslo institucijomis. Tai leistų ne tik kurti inovacijas, bet ir jas ilgainiui pritaikyti civiliniame sektoriuje. Šitaip karinė pramonė per dvigubo naudojimo technologijų kūrimą galėtų prisidėti ir prie aukštos pridėtinės vertės ekonomikos kūrimo.

Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje šalia pasirengimo krizėms yra akcentuojamas ir atsparumo didinimas, kuris yra apibrėžiamas kaip „gebėjimas be didelių pasekmių atlaikyti bet kokią valstybės ar visuomenės sutrikdymą, kuo greičiau po jo grįžti į pirminę būklę arba greitai prisitaikyti prie pakitusių aplinkybių.“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2021). Norint didinti Lietuvos atsparumą saugumo ekosistemoje reikės įgalinti veikti vietines bendruomenes, savivaldos institucijas, privatų ir nevyriausybių sektorių ir dalį funkcijų iš centrinės valdžios perduoti šioms struktūroms. Kuo daugiau veikėjų bus įtraukti į saugumo ekosistemą, tuo sunkiau bus sutrikdyti ekosistemos veiklą per hibridines ar kitokias atakas. Ši patirtis labai pasiteisino Ukrainoje, kuri per pastaruosius 8 metus įgyvendino nemažai decentralizacijos reformų savivaldoje, finansų, technologijų ir kituose sektoriuose. 2022 m. Rusijos agresija prieš Ukraina tik patvirtino šių sprendimų naudą (Sutowski, 2022).

8. Išvados ir rekomendacijos

Per pastaruosius 8 metus, ypač po Rusijos Krymo okupacijos, Lietuvos užsienio ir saugumo politika taikliai identifikavo Lietuvai kylančius iššūkius ir bandė juos palaipsniui spręsti, nustatydamas esmines veiklos kryptis ir sritis, kurias labai apibendrintai galima įvardyti kaip euroatlantinės erdvės stiprinimas ir Lietuvos pozicijos joje stiprinimas. Aplink šį tikslą susiformavo platus politinis konsensusas. Vis dėlto šalia euroatlantinės erdvės Lietuvai kyla nauji iššūkių: Indijos-Ramiojo vandenyno regionas, klimato kaita, skaitmeninis saugumas ir t.t. Tai neabejotinai dar labiau didins spaudimą Lietuvai kaip mažos valstybės ribotiems resursams. Pastarųjų dviejų metų viešosios erdvės diskusijos rodo, kad šiuose naujuose veiklos kryptyse trūksta sutarimo dėl tinkamos Lietuvos užsienio ir saugumo politikos ir kaip joje paskirstyti turimus resursus. Tad artimiausio dešimtmečio Lietuvos užsienio ir saugumo politikoje bus ne tiek svarbu sutarti dėl užsienio politikos ir saugumo politikos krypties, bet sukurti institucines formas, kuriose galėtų toliau plėtotis užsienio politikos konsensusas dėl Lietuvai naujai atsirandančių iššūkių. Taip pat reikės ieškoti būdų kaip padidinti Lietuvos resursus užsienio ir saugumo politikos įgyvendinimui.

PASIŪLYMAI DĖL UŽSIENIO IR SAUGUMO POLITIKOS SRITIES REKOMENDACIJŲ ĮGYVENDINIMO

Eil. Nr.	Rekomendacija	Pasiūlymai rekomendacijai įgyvendinti	Rekomendaciją įgyvendinanti institucija	Įgyvendinimo terminas	Laukiamas rezultatas
1.	Reformuoti Lietuvos užsienio politikos formavimo ir įgyvendinimo institucinį modelį	Pirma, turi būti sukurti mechanizmai, kurie leistų skirtingoms politinėms jėgoms ir institucijoms reguliariai diskutuoti užsienio politikos klausimais, iš ko atsirastų ilgalaikė, politinio konsensuso pagrindu suformuota ir visas institucijas įpareigojanti Lietuvos užsienio politikos strategija. Antra, šių paieškų rezultatas taip pat turėtų būti pagerintos sąveikos tarp Prezidento kanceliarijos, URM, Ministro Pirmininko ir ministerijų būdas.	Seimas Prezidento kanceliarija Vyriausybės kanceliarija Užsienio reikalų ministerija	2026 m.	Lietuva turi visas institucijas įpareigojančią ilgalaikę užsienio politikos strategiją. Sukuriamas platforma (taryba, komitetas), kurioje įvairių institucijų, politinių partijų, visuomenės atstovai reguliariai diskutuoja esminiais Lietuvos užsienio politikos klausimais ir kurioje kuriamas konsensusas dėl esminių Lietuvos užsienio politikos klausimų.
2.	Suformuoti Lietuvos viziją ES reformoms	Lietuvos politikai ir užsienio politikos sprendimų priėmėjai turi sukurti savo pasiūlymus kaip efektyvinti	Prezidento kanceliarija Vyriausybės kanceliarija	2028	Lietuva turi savo ES reformų viziją. Jos pagrindu galima kurti koalicijas su kitomis ES

Eil. Nr.	Rekomendacija	Pasiūlymai rekomencijai įgyvendinti	Rekomenciją įgyvendinanti institucija	Įgyvendinimo terminas	Laukiamas rezultatas
		sprendimų priėmimo mechanizmą ES, kad jis būtų greitesnis, bet tuo pačiu, kad jame savo balsą išsaugotų visos ES narės.	Užsienio reikalų ministerija Seimas		valstybėmis, pateikti savo pasiūlymus ateinančiuose debatuose dėl ES ateities.
3.	Didinti užsienio politikos programų finansavimą ir kelti Lietuvos diplomatinės tarnybos patrauklumą	Lietuva turi iš pradžių ženkliai padidinti, o po to reguliariai išlaikyti finansavimą savo diplomatinei tarnybai, kad diplomato darbas taptų patrauklus, prestižinis, pritrauktų gabius darbuotojus, o Lietuvos diplomatinės atstovybės veiktų visose Lietuvai svarbiausiose vietose, turėtų visą reikalingą infrastruktūrą ir įrangą Lietuvos interesų atstovavimui	Vyriausybės kanceliarija Seimas Užsienio reikalų ministerija	2028 m.	Lietuvos diplomatinės tarnybos atstovai gauna konkurencingą atlygį už savo darbą, kad leidžia pritraukti ir išlaikyti gabius darbuotojus. Dėl to ženkliai sumažinama nenorima darbuotojų kaita ir geriau išsaugoma institucinė atmintis. Lietuva turi gerai aprūpintas diplomatinės atstovybės jos išskirtose prioritetinėse vietose, kurios gali efektyviai įgyvendinti užsibrėžtus tikslus.
4.	Stiprinti užsienio ir saugumo politikos tyrimų, analizės ir kompetencijų ugdymo ekosistemą	Švietimo politika: stiprinti Lietuvos universitetus, kad jie galėtų parengti aukšto lygio analitikus. Europos mastu konkurencingo analitinio centro (angl. <i>think tank</i>) plėtra.	Vyriausybės kanceliarija Seimas Užsienio reikalų ministerija Švietimo, mokslo ir sporto ministerija Rytų Europos studijų centras	2028 m.	Lietuva turi stiprų analitinį centrą, kuris turi stabilų finansavimą. Tai leidžia pilnu etatu įdarbinti darbuotojus, kurie analizuotų Lietuvai aktualiausias sritis ir regionus. Dėl to sumažėja krūvis diplomatomams užsiimti analitika,

Eil. Nr.	Rekomendacija	Pasiūlymai rekomendacijai įgyvendinti	Rekomendaciją įgyvendinanti institucija	Įgyvendinimo terminas	Laukiamas rezultatas
					<p>jie gali susitelkti ties užsienio politikos įgyvendinimu.</p> <p>Sustiprinami Lietuvos gebėjimai strateginėje komunikacijoje.</p>
5.	Tobulinti Lietuvos užsienio politikos strateginio planavimo sistemą	Aiškiai ir tiksliai formuluoti Lietuvos užsienio politikos tikslus, ypač taktiniame lygmenyje.	Užsienio reikalų ministerija	2025 m.	Lietuva turi aiškiai įsivardytus trumpojo ir vidutinio laikotarpio užsienio ir saugumo politikos tikslus, esminius būdus kaip jų siekti. Tai leidžia diplomatom susitelkti į tų tikslų realizaciją, mažiau eikvoti energijos ir laiko antraeilams klausimams.
6.	Išnaudoti galimybes, kurias suteikia tinklinė diplomatija	Įtraukti į Lietuvos užsienio ir saugumo politikos įgyvendinimą, formavimą ir vertinimą visuomenę: verslą, NVO, mokslo ir kultūros įstaigas.	Vyriausybė Užsienio reikalų ministerija	2030 m.	Lietuvos užsienio politikoje dalyvauja ne vien tik Užsienio reikalų ministerija. Lietuvos interesus įgyvendina ir juos atstovauja kiti veikėjai. Tai didina užsienio politikos legitimumą visuomenėje ir leidžia užsienio reikalų ministerijai efektyviai naudoti turimus resursus.
7.	Stiprinti vystomojo bendradarbiavimo politiką	Pasirengti ir aktyviai dalyvauti Ukrainos atstatymo po karo darbuose Ugdyti vystomajam bendradarbiavimui aktualias valdžios ir	Vyriausybės kanceliarija Užsienio reikalų ministerija	2030 m.	Nuosekliai didinamas vystomojo bendradarbiavimo finansavimo skaičius, galvojant apie jį kaip apie

Eil. Nr.	Rekomendacija	Pasiūlymai rekomendacijai įgyvendinti	Rekomendaciją įgyvendinanti institucija	Įgyvendinimo terminas	Laukiamas rezultatas
		<p>visuomenės kompetencijas</p> <p>Užtikrinti reikalingą suinteresuotų šalių ir partnerių įtraukimą ir įgalinimą</p>			<p>investiciją į Lietuvos užsienio ir saugumo politiką.</p> <p>Nevyriausybinių organizacijų, verslo atstovų, kultūros ir mokslo institucijų dalyvavimas vystomojo bendradarbiavimo politikoje ir jos vykdomuose projektuose.</p> <p>Vystomojo bendradarbiavimo dėka stiprėja Lietuvos ir jos visuomenės ryšiai su tomis šalimis, kuriose vykdomi vystomojo bendradarbiavimo projektai.</p> <p>Lietuva dalyvauja Ukrainos atstatyme po karo. Taip ne tik atkuriamas Ukrainos infrastruktūra, bet ir stiprinami įvairių Lietuvos ekonomikos sektorių ryšiai su Ukraina.</p>
8.	Stiprinti ir plėsti Lietuvos infrastruktūrą	<p>Plėsti svarbiausią Lietuvos tarptautiniam junglumui infrastruktūrą (geležinkelio, oro ir jūrų kelių jungtis)</p> <p>Užtikrinti karinį mobilumą vykdant atitinkamus reguliacinius pokyčius bei vystant reikalingą infrastruktūrą</p>	<p>Vyriausybės kanceliarija</p> <p>Susisiekimo ministerija</p> <p>Krašto apsaugos ministerija</p> <p>Vidaus reikalų ministerija</p>	2030 m.	<p>Atspari infrastruktūra, tarnaujanti saugumui ir visuomenės poreikiams, ypač susisiekimui.</p>

Eil. Nr.	Rekomendacija	Pasiūlymai rekomencijai įgyvendinti	Rekomenciją įgyvendinanti institucija	Įgyvendinimo terminas	Laukiamas rezultatas
			Užsienio reikalų ministerija		
9.	Plėtoti visuotinės gynybos modelį	<p>Parengti visuotinės gynybos modelį ir planą</p> <p>Užtikrinti visuotinės gynybos modelio įgyvendinimui reikalingas kompetencijas (piliečių, viešojo sektoriaus, verslo, savivaldybių ir kt.)</p> <p>Vystyti aiškią ir efektyvią strateginę komunikaciją</p>	<p>Vyriausybės kanceliarija</p> <p>Prezidento kanceliarija</p> <p>Krašto apsaugos ministerija</p> <p>Vidaus reikalų ministerija</p> <p>Švietimo, mokslo ir sporto ministerija</p>	2028 m.	<p>Parengtas valstybės gynybos planas.</p> <p>Lietuvos piliečiai (ir skirtingos jų grupės pagal tam tikras charakteristikas, pvz., didmiesčių gyventojai, senjorai) žino, ką turi daryti karinės agresijos atveju.</p> <p>Suformuoti strateginės komunikacijos kanalai ir programos tikslinėms visuomenėms grupėms</p>
10.	Stiprinti valstybės atsparumą	<p>Plėsti ir stiprinti viešųjų paslaugų kokybę ir prieinamumą</p> <p>Ugdyti gyventojų informacinį raštingumą, užtikrinti pasirengimą krizėms</p> <p>Plėtoti ir stiprinti kritinę infrastruktūrą</p> <p>Įgyvendinti valstybės decentralizacijos reformą suteikiant daugiau galių savivaldybėms ir vietinėms bendruomenėms.</p>	<p>Seimas</p> <p>Vyriausybės kanceliarija</p> <p>Krašto apsaugos ministerija</p> <p>Vidaus reikalų ministerija</p> <p>Užsienio reikalų ministerija</p> <p>Švietimo, mokslo ir sporto ministerija</p> <p>Savivaldybės</p>	2028 m.	<p>Auga visuomenės valia ginti valstybę.</p> <p>Krizių valdymo planai ir piliečių informavimas kaip elgtis krizių atveju. Kiekvienas pilietis žino esminius dalykus, kuriuos jis turi daryti iškilus krizei.</p> <p>Kritinių resursų tiekimo grandinių užtikrinimas.</p> <p>Esminės infrastruktūros, ypač skaitmeninės ir telekomunikacinės veikimo</p>

Eil. Nr.	Rekomendacija	Pasiūlymai rekomendacijai įgyvendinti	Rekomendaciją įgyvendinanti institucija	Įgyvendinimo terminas	Laukiamas rezultatas
					užtikrinimas krizės sąlygomis.
11.	Aktyviau įsitraukti į NATO ir ES gynybos pramonės ir pajėgumų vystymo ir koordinavimo formatus	Lietuvos gynybos pramonės ir mokslo institucijos bendradarbiauja vystydamos karines technologijas, kurių dalis gali būti pritaikyta ir civiliniam sektoriui.	Krašto apsaugos ministerija Vyriausybės kanceliarija Švietimo, mokslo ir sporto ministerija	2026 m.	Nuosekliai auga dalyvavimo bendruose projektuose skaičius. Lietuvos gynybos pramonė registruoja patentus ir juos komercializuoja.

Literatūros šaltinių sąrašas

- Al-Anani, K. (2021, July 8). *Moroccan Normalization with Israel: Temporary Deal or Permanent Peace?* Arab Center Washington DC. <https://arabcenterdc.org/resource/moroccan-normalization-with-israel-temporary-deal-or-permanent-peace/>
- Amidor, Y. (2021, July 18). *Israel's National Security Doctrine*. JISS. <https://jiss.org.il/en/amidor-israels-national-security-doctrine/>
- Anušauskas, A. (2022, November 7). *Gynybos pramonės ir krašto apsaugos sistemos bendradarbiavimo perspektyvos*. lrt.lt. <https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1814302/arvydas-anusauskas-gynybos-pramones-ir-krašto-apsaugos-sistemos-bendradarbiavimo-perspektyvos>
- Bouchet, M. (2022). Strengthening Foreign Policy through Subnational Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*, 17(1), 96–108. <https://doi.org/10.1163/1871191X-bja10091>
- Britannica, T. E. of E. (2022, October 6). *Arab-Israeli wars*. <https://www.britannica.com/event/Arab-Israeli-wars>
- Bush, R. C. (2021). *Difficult Choices: Taiwan's Quest for Security and the Good Life*. Brookings Institution Press.
- Česnakas, G., & Jakštaitė, G. (2019). *Lithuania's Foreign Policy in the Public Policy Cycle: Efficient Evaluation is Still Missing*. <https://repository.mruni.eu/handle/007/15771>
- Česnakas, G., Statkus, N., & Matonytė, I. (Eds.). (2020). *Lithuania in the Global Context: National Security and Defence Policy Dilemmas*. General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania.
- Cook, S. A. (2020, August 17). *What's Behind the New Israel-UAE Peace Deal?* Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/in-brief/whats-behind-new-israel-uae-peace-deal>
- CSIS. (2007). *Background and Overview | Center for Strategic and International Studies*. Center for Strategic & International Studies. <https://www.csis.org/programs/international-security-program/isp-archives/asia-division/cross-strait-security-initiatiiv-0>
- Eisenkot, G., & Siboni, G. (2019). *Guidelines for Israel's New Security Strategy* (No. 160; Policy Focus). The Washington Institute for Near East Policy. <https://www.washingtoninstitute.org/media/4613>
- Election Study Center. (2022). *Election Study Center, NCCU-Taiwan Independence vs. Unification with the Mainl*. National Chengchi University. <https://esc.nccu.edu.tw/PageDoc/Detail?fid=7801&id=6963>
- Fakir, I. (2022). *Morocco and Israel: Economic Opportunities, Military Incentives, and Moral Hazards*. Middle East Institute. <https://www.mei.edu/sites/default/files/2022-12/Fakir%20-%20Morocco%20and%20Israel%20Economic%20Opportunities%2C%20Military%20Incentives%2C%20and%20Moral%20Hazards.pdf>
- Gilman, N., Randall, D., & Schwartz, P. (2011). Climate Change and 'Security'. In J. S. Dryzek, R. B. Norgaard, & D. Schlosberg (Eds.), *The Oxford Handbook of Climate Change and Society* (p. 0). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199566600.003.0017>
- Girdžiūnas, B., & LRT.lt. (2022, October 12). „Antivalstybininkai – aš tą žodį iki šiol atsimenu“: Kaip žiniasklaida ir politikai séjo baimę pasienyje. lrt.lt. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1794319/antivalstybininkai-as-ta-zodi-iki-siol-atsimenu-kaip-ziniasklaida-ir-politikai-sejo-baime-pasienyje>
- Gudavičius, S., & BNS. (2022, July 15). *Naujame partijų susitarime dėl gynybos įsipareigojama išlaikyti kariuomenės finansavimą*. vz.lt. <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2022/07/15/partijos-pasirase-nauja-nacionalini-susitarima-del-gynybos>
- Hass, R. (2021, November 1). Taiwan's leaders need to coalesce around a defense concept. *Brookings*. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/11/01/taiwans-leaders-need-to-coalesce-around-a-defense-concept/>
- Hilpert, H. G., Sakaki, A., & Wacker, G. (2022). *Dealing with Taiwan* [SWP Research Paper]. Stiftung Wissenschaft und Politik. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/dealing-with-taiwan>
- Hunzeker, M. A. (2021, November 18). *Taiwan's Defense Plans Are Going Off the Rails*. War on the Rocks. <https://warontherocks.com/2021/11/taiwans-defense-plans-are-going-off-the-rails/>
- Hussain, H. R. (2022, October 31). *Lebanon's Maritime Deal with Israel*. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/sada/88292>
- Jakniūnaitė, D. (2015). *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004-2014*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Janeliūnas, T. (2019). The President's Influence on the Formation of Lithuanian Foreign Policy: A Shift of the Power Center During Grybauskaitė's Term. *Politologija*, 94(2), 8–55. <https://doi.org/10.15388/Polit.2019.94.1>
- Janeliūnas, T. (2021). Changes and adjustment in the foreign policy of Lithuania during Dalia Grybauskaitė's presidency. *Journal of Baltic Studies*, 52(2), 221–244. <https://doi.org/10.1080/01629778.2021.1876120>

- Janeliūnas, T., & Miglinaitė, R. (2015). Lietuvos galios šaltiniai: Veikla tarptautinėse organizacijose. In *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004-2014* (pp. 228–258). Vilniaus universiteto leidykla.
- Jurgelevičiūtė, D. (2015). Lietuvos tarptautinis subjektiškumas: Kokia mažoji valstybė? In *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004-2014* (pp. 49–74). Vilniaus universiteto leidykla.
- Kasnikovskytė, M. (2022, February 6). *Vienas Konstitucijos kūrėjų Vytautas Sinkevičius paaiškino, kodėl Lietuvos prezidento rankose – ne visa galia*. tv3.lt. <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/vienas-konstitucijos-kureju-vytautas-sinkevicius-paaiskino-kodel-lietuvos-prezidento-rankose-ne-visa-galia-n1136824>
- Koduvayur, V., & Daoud, D. (2020, September 30). Welcome to a Brand-New Middle East. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2020/09/30/israel-uae-bahrain-palestinians-peace/>
- Kuo, R. (2021, December 6). *The Counter-Intuitive Sensibility of Taiwan's New Defense Strategy*. War on the Rocks. <https://warontherocks.com/2021/12/the-counter-intuitive-sensibility-of-taiwans-new-defense-strategy/>
- Lee, H., & Lee, E. (2020, November). *Taiwan's Overall Defense Concept, Explained*. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2020/11/taiwans-overall-defense-concept-explained/>
- Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (1992, November). <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
- Lietuvos Respublikos Prezidentas. (2022, February 10). *Svarbiausios Prezidento veiklos kryptys*. Svarbiausios Prezidento veiklos kryptys | Lietuvos Respublikos Prezidentas. <https://www.lrp.lt/lt/geroves-valstybe/svarbiausios-prezidento-veiklos-kryptys/37558>
- Nacionalinio saugumo strategija, XIV-795 (2021). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=124aazcfpq&actualEditionId=zDQFzPCLKi&documentId=TAIS.167925&category=TAD>
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2021, December 16). *Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=124aazcfpq&actualEditionId=zDQFzPCLKi&documentId=TAIS.167925&category=TAD>
- Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. Rugsėjo 9 d. Nutarimo Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“ pakeitimo, Pub. L. No. 797, Nutarimas (2021). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/90085d5127f911ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=-whxwii77y>
- Maizland, L. (2022, August 3). *Why China-Taiwan Relations Are So Tense*. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/backgrounder/china-taiwan-relations-tension-us-policy-biden>
- Masiokaitė-Liubinienė, A., Skėrytė, J., & BNS. (2022, March 11). *Vilniuje prisiekė naujieji šauliai, tarp jų – premjerė ir Seimo pirmininkė | kl.lt*. <https://klaipeda.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/vilniuje-prisieke-naujieji-sauliai-tarp-ju-premjere-ir-seimo-pirmininke-1068107>
- Meridor, D., & Eldadi, R. (2019). *Israel's National Security Doctrine: The Report of the Committee on the Formulation of the National Security Doctrine (Meridor Committee), Ten Years Later* (Memorandum No. 187). Institute for National Security Studies. https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2019/02/Memo187_11.pdf
- Mickus, J. (2018). *Lithuanian Grand Strategy and EU Defence Integration*. Vilnius Institute for Policy Analysis.
- Ministry for Foreign Affairs of Finland. (2020). *Government Report on Finnish Foreign and Security Policy* (No. 32; Publications of the Finnish Government 2020). Ministry of Foreign Affairs, Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-892-2>
- Ministry of Foreign Affairs of Finland. (2018). *Finland acts in a changing world: Futures Review of the Ministry for Foreign Affairs* (No. 26; Finnish Government Publication Series 2018). Ministry of Foreign Affairs, Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-663-8>
- Ministry of Foreign Affairs of Finland. (2022). *Government report on changes in the security environment*. Ministry of Foreign Affairs, Finland. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-811-6>
- Ministry of National Defence, R.O.C. (2021). *Quadrennial Defense Review. The Republic of China*. Ministry of National Defence. <https://www.ustaiwandefense.com/tdnswp/wp-content/uploads/2021/03/2021-Taiwan-Quadrennial-Defense-Review-QDR.pdf>
- Mizrahi, O. (2022). *The Agreement with Lebanon: The Benefits Outweigh the Drawbacks* (No. 1652; INSS Insight). The Institute for National Security Studies. <https://www.inss.org.il/publication/israel-lebanon-agreement/>
- Nagel, J., & Schanzner, J. (2019). *From Ben-Gurion to Netanyahu: The Evolution of Israel's National Security Strategy* [Research Memo]. Foundation for Defense of Democracies. <https://www.fdd.org/analysis/2019/05/13/from-ben-gurion-to-netanyahu-the-evolution-of-israels-national-security-strategy/>
- Park, A., & Jakstaite-Confortola, G. (2021). Small State Status-Seeking: Lithuania's Foreign Policy Status Aspirations. *Europe-Asia Studies*, 73(7), 1279–1302. <https://doi.org/10.1080/09668136.2021.1919291>

- Policy Planning and Research Unit, Ministry for Foreign Affairs of Finland. (2021). *Era of New Cooperation – The Contribution of the Ministry for Foreign Affairs of Finland to Strengthen Multilateral Cooperation*. Ministry of Foreign Affairs, Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-349-7>
- Pundziūtė-Gallois, E. (2021). Lietuvos diplomatinė kultūra: Herojiškos diplomatijos eskizas. *Darbai ir dienos*, 75, 15–45.
- Ratiu, A. (2022, December 20). Taiwan's engagement with the world: Evaluating past hurdles, present complications, and future prospects. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/taiwans-engagement-with-the-world/>
- Šlekys, D. (2020). Lithuanian military transformation and changing efficiency of defence. In I. Matonytė, G. Česnakas, & N. Statkus (Eds.), *Lithuania in the global context: National security and defence policy dilemmas* (pp. 307–325). General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1612292293830/>
- Stanytė-Toločkienė, I. (2015). Lietuva ir ES Rytų politika: Tarp permainų ir tęstinumo. In *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004-2014* (pp. 291–318). Vilniaus universiteto leidykla.
- STRATA. (2021). *Užsienio politikos kuriamos vertės nustatymas ir jos matavimo tyrimas*. Vyriausybės strateginės analizės centras.
- STRATA. (2022). *Lietuva 2050: Valstybės ateities scenarijai*. Vyriausybės strateginės analizės centras. https://lrv.lt/uploads/main/documents/files/Lietuva%202050%20scenarijai_pilnas%20dokumentas.pdf
- Sutowski, M. (2022, June 4). *Ukraina: Słabe państwo inaczej niż dotąd zdefiniowało źródło siły [rozmowa z Edwinem Bendykiem]*. <https://krytykapolityczna.pl/swiat/michal-sutowski-edwin-bendyk-ukraina-wojna-odbudowa/>
- Szu-wei Wang, S. (2021, December 8). *Values-Based Diplomacy Played a Pivotal Role in the Opening of Taiwan's Representative Office in Lithuania* [文字]. --出版組; --出版組. <https://www.pf.org.tw/en/pfen/33-8095.html>
- The Government of Finland. (2022). *Report on Finland's Accession to the North Atlantic Treaty Organization*. The Government of Finland. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164093>
- The Security Committee. (2017). *The Security Strategy for Society* [Government Resolution]. The Government of Finland. <https://turvallisuuskomitea.fi/en/frontpage/>
- Timbie, J., & Ellis Jr., J. O. (2021). A Large Number of Small Things: A Porcupine Strategy for Taiwan. *Texas National Security Review*, 5(1). <https://doi.org/10.15781/gkaw-3709>
- Tsai, I. (2021). Taiwan and the Fight for Democracy. *Foreign Affairs*, November/December 2021. <https://www.foreignaffairs.com/articles/taiwan/2021-10-05/taiwan-and-fight-democracy>
- Vaščenkaitė, G. (2015). Lietuvos ir Lenkijos strateginė partnerystė: Retorinė mirtis ir praktinis gyvenimas. In *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004-2014* (pp. 127–170). Vilniaus universiteto leidykla.
- VIII-209 Lietuvos Respublikos valstybės gynimo tarybos įstatymas, VIII–209, Lietuvos Respublikos Seimas, 0971010ISTAVIII-209 (1997). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.38353/bJKKmwmeGB>
- Vilpišauskas, R. (2015). Lietuvos Europos politika: Prioritetai ir jų (ne)įgyvendinimas. In *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004-2014* (pp. 260–290). Vilniaus universiteto leidykla.
- Vlikanskytė Milda, LRT.lt, LRT TV naujienų tarnyba, Rugilė Augustaitytė, & ELTA. (2022, May 19). *Seime – partijų susitarimas dėl šalies užsienio politikos: Santykių su Rusija normalizavimas neįmanomas, bendro sutarimo dėl Kinijos nėra*. lrt.lt. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1698584/seime-partiju-susitarimas-del-salies-uzsienio-politikos-santykiu-su-rusija-normalizavimas-neimanomas-bendro-sutarimo-del-kinijos-nera>
- Wu, J. J. (2020). *Report by Jaushieh Joseph Wu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of China (Taiwan), at the Foreign and National Defense Committee of the Legislative Yuan on March 9, 2020* [Foreign Policy Report]. Ministry of Foreign Affairs, R.O.C.
- Wu, J. J. (2021). *Report by Jaushieh Joseph Wu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of China (Taiwan), at the Foreign and National Defense Committee of the Legislative Yuan on October 18, 2021* [Foreign Policy Report]. Ministry of Foreign Affairs, R.O.C.
- Wu, J. J. (2022). *Report by Jaushieh Joseph Wu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of China (Taiwan), at the Foreign and National Defense Committee of the Legislative Yuan on March 17, 2022* [Foreign Policy Report]. Ministry of Foreign Affairs, R.O.C.
- Yadlin, A., & Orion, A. (2022, June 8). Israel's New Strategy. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2022-02-18/israels-new-strategy>

Kuriame pamatus pagrįstiems ir
įžvalgiems viešosios politikos sprendimams